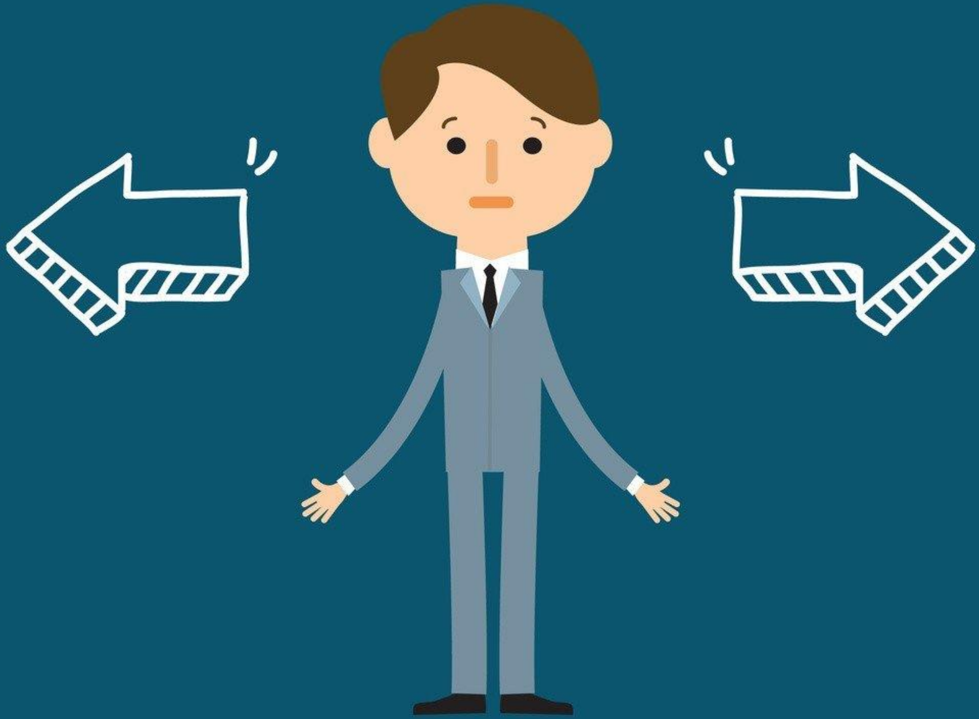

E-KİTAP

Ahmet TÜRKAN
MBA
Ekim-2022

İçindekiler

YAZAR HAKKINDA

Ahmet TÜRKAN, 1959 yılında Bolu'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Bolu'da lise Öğrenimini İstanbul'da Deniz Astsubay Hazırlama Okulu'nda tamamladı. 1 yıllık Sınıf Okulu Eğitiminden sonra 1979 yılında Deniz Kuvvetleri Komutanlığı deniz birliklerinde deniz astsubayı olarak göreve başladı. 1983 yılında 6 ay süren DSH uçak uçuş operatörü kursunu başarı ile tamamlayarak uçak uçuş operatörü unvanı ile Deniz Kuvvetleri Komutanlığı hava unsurlarında görev aldı. 1989 yılında Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi İktisat Programını tamamladı. 1997 yılında Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'ndaki görevinden ayrıldı. 2009 yılında Maltepe Üniversitesi İşletme Yüksek Lisansını tamamladı. Halen ticari hayatta kariyerini devam ettirmekte, özel bir şirkette yönetici olarak görev yapmaktadır. Evli ve 3 çocuk babasıdır. http://www.habername.com haber sitesinde haftalık makaleleri yayınlanmaktadır.

YAYINLANMIŞ ESERLERİ

Alaturka Laiklik KDY 2021

İletişimi Aşk Hali KDY 2022

E-KİTAPLAR

Çocuk Eğitimi-1 ve 2

Habername Yazılarım 1-2-3 ve 4

Kıssalardan Hisseler-1

Geçim Dünyası

Söz Uçmaz Yazı Kalır

Gönül Telinden

Strateji Rehberi

İnsan Toplum ve İktisat

Osmanlı Saati Ne Anlatıyor

Mehmet Akif ve İstiklal Ruhu

SİTELERİ

www.ahmetturkan.com.tr

www.ahmetturkan.gen.tr

TAKDİM

Günümüz dünyasında haramlarla helallerin karıştığı, etik ile ahlakın sınırlarının iç içe olduğu günümüzde iş ahlakının nerede başladığı nerede son bulduğu muammadır. Lakin mensubu olmakla şeref duyduğumuz İslam Dini her konuda olduğu gibi bu konuda da bizlere almamız gereken tavır konusunda son derece tatminkâr cevaplar vermiştir. İş hayatı konusunda Allah Resulü'nün tavsiye ve uygulamamalı bu konuda rehberimiz olmalıdır. Ayrıca Yüce Kitabımız Kur'an-ı Kerim pek çok ayette bu konulara değinmiş olmakla birlikte;

Ey insanlar! Yeryüzündeki helâl ve temiz nimetlerden yiyin. Şeytanın adımları ardınca gitmeyin. Çünkü o, sizin için apaçık bir düşmandır. (Bakara/ 168) ve Ey iman edenler! Size verdiğimiz rızıkların temiz ve helâl olanlarından yiyin! Eğer yalnız Allah'a kulluk ediyorsanız O'na şükredin! (Bakara/ 172) buyurarak temel kuralı koymuştur.

Dünya maişet yeri olduğuna öre yiyeceklerimizin hela olması için iş hayatımızın da temiz ve helal olması lazım gelir ki düstur bellidir. Helalinden kazanıp helalinden yemek. O zaman iş dünyamız helal kazanç kapısı dairesinde olmalıdır. Faizin, rüşvetin, adam kayırmanın revaç bulduğu günümüzde helal dairesinde kalmak zor görünse de imkânsız değildir. Sabır, gayret, kanaat helal ve haram sınırlara dikkat etmek sanırım işin formülü için yeterlidir.

Konuyu ahlak, etik, haram helal ve ticarette dikkat edilmesi gereken hususlar açısından açıklamaya çalıştık.

Allah Resul'ünden örnekler vererek olması gereken kavramlar ve davranışlara yol açmaya çalıştık.

Kahraman ecdadımızdan örnekler ile renklendirmeye çalıştık.

İş ahlakı denince sadece ticari hususlar anlaşılmamalıdır. Hukukta adalet, yöneticilerin yönetiminde olan personele karşı tavırları, bir öğretmenin öğrencilerine karşı tavırları, mesleğinde özverisi, bir komutanın birliğinde bulunan astlarına karşı tavırları, üstlerine karşı saygı ve sevgisi, bir doktorun hastalarına karşı tavırları, onların sırlarını, başkaları tarafından bilinmemesi gereken hususların muhafazası, iş yerinde personel arasında tavırlar, gıybet, dedikodu, yalan, iftira tarzı davranışlar hep iş ahlakı kapsamına girmektedir.

Konu önemlidir, kul hakkı aslında iş ahlakının da konusu olmalıdır. Helal haram algısı iş ahlakının konusudur.

Vazifesini içtenlikle yapan bir çalışan iş ahlakına uygun hareket ediyor demektir. Bu konuları iyi bir örnekle açıklıyor olacağız inşallah.

Umarım konu anlaşılır ve hak ettiği iş ahlakı kavramının hayatımızda yer almasına vesile olur.

Eksiğimiz kusurumuz olursa şimdiden okurlarımızdan anlayış bekliyorum.

Maksadımız toplumda tarafımdan eksik görülen hususlara bir dokunuş yapmaktır.

AHLAK NEDİR?

Ahlâk Arapça ’da “seciye, tabiat, huy” gibi manalara gelen **hulk** veya **huluk** kelimesinin çoğuludur. Sözlüklerde çoğunlukla insanın fizik yapısı için **halk**, mânevî yapısı için **hulk** kelimelerinin kullanıldığı kaydedilir (*Lisânü’l-ʿArab*, “ḫlḳ” md.). Başta hadisler olmak üzere İslâmî kaynaklarda **hulk** ve **ahlâk** terimleri genellikle iyi ve kötü huyları, fazilet ve rezîletleri ifade etmek üzere kullanılmış; özellikle iyi huylar ve faziletli davranışlar **hüsnü’l-huluk, mehâsinü’l-ahlâk, mekârimü’l-ahlâk, el-ahlâku’l-hasene, el-ahlâku’l-hamîde**, kötü huylar ve fena hareketler ise **sûü’l-huluk, el-ahlâku’z-zemîme, el-ahlâku’s-seyyie** gibi terimlerle karşılanmıştır. Ayrıca ahlâk yanında yeme, içme, sohbet, yolculuk gibi günlük hayatın çeşitli alanlarıyla ilgili davranış ve görgü kurallarına, terbiyeli, kibar ve takdire değer davranış biçimlerine, bunlara dair öğüt verici kısa ve hikmetli sözlere ve bu sözlerin derlendiği eserlere **edep** veya **âdâb** da denilmiştir.[1]

Kitabımızın ana konusu İş Ahlakı olmakla birlikte ahlak konusunun temelleri üzerine de durulmuştur. Dünya hayatının en büyük meşgalesi olan dünyalık kazanma ve harcama konusu iş ahlakı bağlamında değerlendirilmiştir. Çünkü iş ahlakı iyi olan bir Müslüman diğer konularda da iyi durumda olması düşünülür. Menfaatlerin çatıştığı iş dünyasında ahlaklı olmak genel ahlak kurallarında da ahlaklı olmayı beraberinde getirecektir.

[1] Mustafa Çağırıcı – Ahlak Bahsi-İslam Ansiklopedisi

ADAB-I MUAŞERET NEDİR?

İyi tutum ve davranışlarla bunları kazandıran bilgi için kullanılan **edeb**in çoğulu **âdâb** ile "barış içinde yaşama, birbiriyle uzlaşma" anlamındaki **muâşere**den (**muâşeret**) gelen **âdâb-ı muâşeret** (**âdâbü'l-muâşere**) genellikle bireylerin ve toplum kesimlerinin birbirine karşı olan sevgi ve dostluk duygularını güçlendirici medenî ve ahlâkî davranışları, nezaket ve görgü kurallarını ifade eder. Bu tabire klasik İslâm kaynaklarında rastlanmakla birlikte Osmanlılar'da Batılılaşma dönemine girilmesi sürecinde terkibin kullanımının yoğunluk kazandığı görülür. Bunun sebebi Batı kültüründe nezaket kurallarının şehir ve şehirli olmakla, dolayısıyla medenîlikle ilişkilendirilmesidir. Arapça'da "medenî" ve "medeniyet" kelimeleri "şehir" anlamındaki "medîne"den türemiştir. Fransızca "civilité" Latince'deki "civitas" (şehir) kökünden gelir. Fransızca "politesse" de Yunanca'daki "polis" (şehir) kelimesine dayanır. Buna göre Arapça'da ve Batı dillerinde nezaketle âdâb-ı muâşeret kavramları şehirle ilişkili görülmüş olup bunlar herkesin paylaştığı alanlardaki davranışlara, görgü kurallarına işaret eder; bu kurallar kişilerin karmaşık sosyal ağlarla birbirine ve devlete bağlı olduğu şehir hayatını düzenler (Davetian, s. 9).
Kur'ân-ı Kerîm'de aile bireylerinin, akraba ve komşuların bir arada yaşamanın gerektirdiği hak ve sorumluluklara riayet etmelerini, uyumlu, geçimli ve güler yüzlü olmalarını öğütleyen, kaba, kırıcı söz ve davranışlardan sakındıran birçok âyet vardır (meselâ bk. el-Bakara 2/262-263; en-Nisâ 4/19, 114; el-İsrâ 17/23, 26, 28, 36-37; Lokmân 31/14-19; el-Hucurât 49/1-4, 9-13). Hadis mecmualarının "Kitâbü'l-Edeb", "Kitâbü'l-Birr", "Kitâbü'l-Câmi'", "Kitâbü Hüsni'l-hulk" gibi başlıklar taşıyan bölümlerinde âdâb-ı muâşereti ilgilendiren hadisler yer alır. Abdullah b. Ömer, Resûlullah'ın hiçbir zaman kırıcı davranmadığını belirttikten sonra, "Sizin en hayırlınız ahlâkı en güzel olanınızdır" dediğini ifade eder (Buhârî, "Edeb", 39). Davranışlarındaki incelik ve yumuşaklıkla bilinen Hz. Peygamber, ilgili hadislerinin çoğunda güzel ahlâk tabirini "iyi huylu ve nazik olma, herkesle hoş geçinme" anlamında kullanmıştır (Wensinck, *el-Muʿcem*, "ḫlḳ" md.). Kezâ gerek âyetlerde gerekse hadislerde sıklıkla geçen ma'rûf kavramı da toplumun kültürü içinde öteden beri bilinen, beğenilip uygulanan davranış tarzlarını ifade eder.[2]

[2] Fatma Tunç YAŞAR-İslam Ansiklopedisi-Adab-ı Muaşeret Bahsi

İŞ NEDİR?

Modern sistemde insanların yaşamını devam ettirmesi için bir iş grubunda çalışması gerekmektedir. Bu iş grupları şehirler de ve köyler olabilmektedir. Fakat meslek kavramı iş kavramından oldukça farklıdır.

İş Nedir?

İş bir sistem tarafından insanlar yönlendirilememesine rağmen kişisel becerileri doğrultusunda yapılan işlemler olmaktadır. İş kavramı daha çok kişisel beceriler ve kişisel istekler sonucunda doğrulanmaktadır. Örnek vermek gerekir ise bir birey genel olarak iş tanımına uyan durumu ressamlık veya sevdiği mesleği yapmak olabilmektedir.

Kısaca Meslek ile İş Arasındaki Fark Nedir?

Meslek bazı durumlarda insanların hayatlarını devam ettirmek için gerçekleşebilecek bir olgudur. İş ise bireylerin kişisel yetenekleri ve kişisel yeterlilikleri sayesinde hayatta kalma ve hayatında bir değer kazanma türü olmaktadır. Unutulmaması gereken bu Kazanç bazı durumlarda para olabilmektedir. Bazı durumlarda alınana bu Kazanç ise daha çok takdir ve kendini iyi hissetme olabilmektedir.

Meslek ise bir bireyin sevip veya sevmesi önemsenmeden maddi açıdan hayatını kazanabileceği sürekli iş olabilmektedir. Bireyden e olursa oldun hayatını kazanırken dikkatli olmasında ve hayatını kazanırken sevdiği işi yapmasında oldukça önem vardır. Çünkü bireylerin sağlıklı bir gelecek ve mutlu bir yaşam için iyi ve sevdiği bir işe ihtiyaç vardır.

Ayrıca eğer birey kişisel yetenek ve becerilerini görmezden gelmesi halinde oldukça fazla zarar ile karşılaşması normal olmaktadır. Bu nedenle hem kendi yararı hem de diğer insanların yararı için en sevdiği mesleği seçmesinde fayda vardır.[3]

[3] https://www.milliyet.com.tr/egitim/is-nedir-kisaca-meslek-ile-is-arasindaki-fark-nedir-6436183

ETİK NEDİR?

Felsefenin bir disiplini olan etik, kendini ahlaki eylemin bilimi olarak anlamakta, ahlakilik kavramını temellendirmek üzere insan pratiğini, var olan ahlakilik koşulları açısından araştırmaktadır. Ahlakilik, bir eylemi ahlaki açıdan değerlendirme sonrasında iyi bir eylem olarak tanımlama olanağını veren nitelik anlamına gelmektedir. Etik üzerinde düşünmek sadece seçkinlere, ahlak filozoflarına ya da etik uzmanlarına özgü bir durum değildir ve olmamalıdır. Her insan az ya da çok etik üzerinde düşünmekle beraber, genelde etiğe sistematik bir yaklaşım ile bakmaz ve kuram oluşturmaz, belirli sorunlar veya çelişkiler üzerinde durur ve sorun ya da çelişki çözüldüğünde de etik o kişinin gündeminden çıkar. Diğer taraftan yaşamın her diliminde insana özgü her tür sorunda etik tartışmalar görülebilmektedir ve çoğu zaman bu tartışmalardan bir çözüm üretilememektedir. (Pieper, 1999, s.22-23). Toplumsal gelişim veya değişimin büyük bir hızla yaşanması, beraberinde birçok ahlaki ve hukuki ya da normatif zor sorunların çığ gibi büyümesine ve birikmesine neden olmuştur. Bu sorunların yol açtığı çelişkilere yanıt arama etkinliği bir tür etik çalışmadır. Bu etkinlik yalnızca açık uçlu ve yanıtsız soruları ele almakla yetinmez, eski kuralları ve yanıtlanmış sorunları da yeniden irdeler, eleştirir, inceler ve bunlar için gerekirse farklı çözümler üretir (Çobanoğlu, 2007, s.3). Modern toplumların geçirdikleri süreçlerin sonunda ortaya çıkan gereksinimlerinden dolayı her şeyi kapsayan bir etik anlayış ve insanların uymak sorunda olacakları ahlaki kurallar bütünü oluşturulduğunu ifade eden görüş sahiplerine göre Ahlak, insanların toplumla ve birbirleriyle ilişkilerini düzenleyen kurallar dizgesi olup, değişik koşullara göre farklılık göstermektedir. Etik felsefenin bir dalı olarak insan ilişkilerine temel teşkil eden değerlerin ahlaki bakımdan iyi ya da kötü, doğru ya da yanlış olarak nitelendirilmesi ile ilgilenmektedir. Modern etik anlayışının bilgi-iktidar ilişkisine dayandığı ve bu iki kanadın birbirlerini tamamladıkları ileri sürülmektedir (Kodal, 2003, s.36-37). Bilim ve teknolojide yaşanan gelişmeler, insanlığa sağladığı yararların yanında geleceğe ilişkin birçok kaygı yaratan duruma da yol açmıştır. Bu kaygılar etiğe olan ilgiyi arttırmış ve etik kodlar ya da normlar oluşturulmasına çalışılması gerektiğini ortaya koymuştur (Çobanoğlu, 2007, s. 12). Bu süreç hızlı bir şekilde işlemektedir. Etik en yüce kavram olarak da nitelendirilebilecek mutluluk, özgürlük ve iyilik kavramlarıyla bütünleşmektedir. En yüce iyi, bütünüyle üstesinden gelinmiş ve başarılmış bir yaşam pratiğinin gerçekleştirilmesi amacıyla sürdürülen çaba ve çalışmalar çerçevesinde özgürlüğün gerçekleşme olanağı bulduğu anlamlar alanının ufku olarak ortaya çıkmaktadır (Pieper, 1999, s.149). Etiğin amacına bakıldığında bir dizi alt amaç ortaya konmaktadır (Pieper, 1999, s.18): - İnsan pratiğini ahlaki niteliği bakımından açıklamak, - Eleştirel, ahlak tarafından belirlenmiş bir bilinç geliştirmek, - Eleştiri için

etik argümantasyon biçimi ve temellendirme süreçleri oluşturmak, - Ahlaki eylemin insanın keyfine bağlı olmadığını, aksine insan olarak varlığının vazgeçilmez bir niteliği olduğunu göstermek, - İnsanı sevmeyi öğretmek. Sokrates felsefeyi neyi bilmediğini bilme olarak tanımlamışken Yunancada bilgi sevgisi anlamında kullanılmıştır. Felsefe; insanın evrenle arasındaki ilişkiyi sistematik ve kavramsal olarak açıklayan bilimsel bilgi, etik ise felsefenin alt dalı olarak adlandırılmakta ve ahlaki değerler felsefesi olarak nitelendirilmektedir. Etik, insanın diğer insanlarla kurduğu ilişkilerde sorulabilecek her türlü sorunun "iyi- kötü" değerlendirmelerine göre yanıtlarını vermeye çalışan değerler felsefesi olarak ortaya çıkmıştır (Çobanoğlu, 2007, s.9). Aristoteles, etiği kuramsal felsefe olan mantık, matematik, metafizikten ayırmak suretiyle kendi başına bir felsefe alanı olarak ele almıştır. Pratik felsefeyi etik, ekonomi ve politika olarak üç alana ayırmış, kuramsal felsefenin konusunu değişmez ve değişir olgularla sınırlı tutarken, pratik felsefenin insan eylemlerini ve onların sonuçlarını konu ettiğini ifade etmiştir (Pieper, 1999, s.29). Etik genel inançlarla, tavırlarla ya da alışılmış davranışları yönlendiren kurallarla ilgilidir. Felsefenin bir dalı olarak etik; bize nasıl yaşamamız gerektiğini gösteren geleneğin akıl süzgecinden geçirilmesini amaçlamaktadır. Bu anlamda her toplumun kendine özgü bir etiği vardır (Des Jardins, 2006, s.46- 58). Etik, kısaca ifade edilirse; felsefenin bir dalı olarak ahlaki sorunlar ve ahlaki yargılar hakkında felsefi düşünme anlamındadır (Frankena, 2007, s.20). 19. yüzyıldan bugüne gelene kadar ortaya konan düşünce akımlarının en iyi analizinin yakın dönemlerde felsefeciler tarafından yapıldığı belirtilmektedir. Bu çerçevede çeşitli düşünce akımları kapsamında yapılan analizlerden biri de değer kavramının yeniden sorgulanması olmuştur. Böylece felsefenin alt disiplini olarak etik, insanın diğer insanlarla ilişkilerini sorgulamanın yanında, insanın doğal çevresiyle olan ilişkilerini de irdelemeye başlamıştır (Arapkirlioğlu, 2003, s.95). Etik; "iyi" ve "kötü"'nün ne olduğu, "yanlış" ve "doğru"'nun nasıl anlaşılması gerektiği gibi açılardan insana ait değerleri ele almaktadır (Gündoğdu, 1999, s.30). İnsan tutum ve davranışları ile toplum yaşamında görülen eylemleri ve sosyal yaşamı irdelemeden ve eleştirel olarak değerlendirmeden kuramsal bir anlayış geliştirilmesi olanaklı görülmemektedir. Bir başka ifadeyle etik kuram içerisinde yer alan çeşitli düşünceler kapsamında, var olan kurulu düzene bir karşı çıkma ya da tez-antitez anlayışı bir bakış açısı olarak benimsenmektedir (Arapkirlioğlu, 2003, s.97-98). Etik yargılar oluşturmak, doğru ve yanlışa ilişkin değerlendirmelerde bulunmak, neyin gerekli ya da zorunlu olduğunu öğütlemek normatif etikle uğraşmak anlamına gelmektedir. Normatif kararlar insan davranışlarına yön verebilmektedir. Örneğin; fabrikalar çevreyi kirletmemeli, ormanlar ve tarım alanları yok edilmemelidir. DDT ve cıva kirlenmesi önlenmelidir, nükleer enerji santralleri doğru mekânlara yerleştirilmelidir. Yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olan türler

korunmalıdır gibi normatif kararlar açık ya da kapalı bir şekilde belirli bir etik davranış ölçütü ya da kuralına bağlanabilmektedir (Des Jardins, 2006, s.60).

Bu açıklamalardan sonra Ahlak Bahsine tekrar göz atmak doğru olacaktır.

Ahlak ile etik arasındaki ilişkiyi açıklamak ve anlatmak bakımından edebiyat bilimi ile uğraşanlar ile edebiyatçılar, tiyatro eleştirmenleri ile tiyatrocular, futbol eleştirmenleri ya da hakemler ile futbolcular arasındaki ilişki verilebilir. Bu ikili ilişkilerde ilkler konulara eleştirel bir yaklaşımla değerlendirme yaparlarken, ikinciler ise bizzat uygulayıcılar olarak işlerini yerine getirmektedirler. Eleştirmenler uygulayıcıların yerlerine geçmeden değerlendirme yapmaktadırlar. Buna benzer şekilde etikle uğraşanlarda ahlak konusuna belli bir mesafeden yaklaşarak değerlendirmede bulunmaktadırlar. Etikle uğraşanlar bunu yapmakla ahlaki eylemlerde bulunmamakta, aksine sadece bir bilim adamı olarak eleştirel bir yaklaşımla ahlaki olanı ortaya koymakta ve yansıtmaktadırlar. Bir başka deyişle etik, ahlaki pratiğin kuramı olarak bizzat ahlak pratiği değildir (Pieper, 1999, s.33-34). Ahlak bir açıdan değerlendirildiğinde toplumsal bir kurum olarak, bireyin kendine rehber alacağı basit bir keşfi ya da buluşu olarak görülmemelidir. Kişinin dili, dini, devleti gibi bireyden önce var olur ve bireyden sonrada var olmaya devam eder, birey bunun içine doğar ve az ya da çok onun bir parçası olmaktadır. Ahlak bireylerden isteklerde bulunur, bu istekler dışsal niteliktedir ve bireyler bunu belli ölçülerde içselleştirmektedirler. Toplumsal bir düzen olarak düşünüldüğünde ahlak, hukuk kurallarına, geleneklere veya görgü kurallarına benzemektedir. Diğer taraftan Ahlak hukuk kuralları gibi yasama, yargı veya yürütme gücü aracılığı ile oluşturulamaz ve değiştirilemez bir nitelik taşımaktadır. Fiziksel güç uygulanarak tehdit edilemez ancak, övme, kınama, ödüllendirme, beğenme, yerme ifade eden sözlere dayalı olarak çeşitli yaptırımlara sahiptir. Ahlak felsefecileri için ahlakı aşamalara ayırmak olağan bir haldir ve akılcı, töresel, grupsal kişisel ahlak gibi kavramlaştırmalar kullanılmaktadır (Frankena, 2007, s.23-26). Kişilere ahlaki eylemin anlamının yöntemsel, kültürel ve sistematik biçimde aktarılması etik aracılığı ile olmakla birlikte, etik ahlaki eylemin yerini tutmadan bilgiye dayalı yapısını ortaya çıkarmaktadır. Etik, bir yandan ahlaki davranış modellerinin ve temel tutumların betimlenmesi ve çözümlenmesi ile uğraşmakta iken, diğer yandan ahlakiliğin gerekliliğinin yöntemsel açıdan temellendirilmesi suretiyle pratiğin değerlendirilmesine yönelik eleştirel ölçütleri aktararak, karmaşık görünen ahlaki eylem alanını kavramsal olarak açar ve insanın bu alanı aklıyla kavrayabilecek bir hale gelmesine katkı sağlamaktadır (Pieper, 1999, s.20). Ahlâk sözcüğü etik kavramından türetilmiştir. Etik daha çok ahlâk ilkelerine ilişkin felsefî çalışma olarak tanımlanabilmektedir. Bu disiplin, yalnızca doğru veya yanlışın ne olduğu ile değil aynı zamanda ahlâkî ödev ve

sorumluluğun ne olduğuyla da ilgilenmektedir. Shea'ya göre etik kavramıyla ifade edilen ahlâk; bir ahlâkî ilkeler grubunu ya da değerler dizisini, belirli bir teoriyi ya da ahlâkî değerler sistemini, bir birey ya da mesleği yöneten davranış ilkelerini ve standartlarını kapsamaktadır. Ahlâk; bir birey ya da grubun belirli eylemlerinin doğruluğunu veya yanlışlığını, eylemi yapanların iyi veya kötü yanlarını ve bu eylemlerin amaçlarına ilişkin olarak insanlığın refahının ve mutluluğunun unsurlarını araştıran, bunları teşvik eden, gerekli tutum ve davranışları açıklayan standartlar, değerler, ilkeler ve kurallardan oluşan bir kavram olarak ifade edilebilmektedir (Özgener, 2004, s.5-6). Bütün ortak noktalarına karşın etik ile ahlâk kavramları birçok farklılık taşımaktadır. İnsan eylemlerine ilişkin ahlaki sorunlar ve çelişkilerin belirlenmesi ve tanımlanması ile çözüm önerileri geliştirilmesi, ahlaki sonuçları üzerinde en ince ayrıntısına kadar düşünebilme ve bu düşünmenin olgunlaşmasıyla haklı gerekçelere dayalı çözümlere karar verebilme etik aracılığı ile olanaklı hale gelebilecektir. Böylece herhangi bir çıkarı nedeniyle eylemde bulunan insana, eylemini etik açıdan temellendirmek istediğinde, kendisine argümantasyon stratejileri sunulmuş olmaktadır (Pieper, 1999, s.20-21). Düşünce tarihi boyunca birçok düşünür ahlak felsefesi ile ilgili fikirlerini belirtmişler, ahlakın mahiyeti, insanın mutluluğu, iyi, kötü, haz, elem, erdem gibi soru ve kavramlarla ilgilenmişlerdir. Ahlak felsefesi bir felsefe disiplini olup, bu konu sadece felsefenin değil, dinlerin, hukukun ve sosyal bilimlerin diğer bölümlerinin de ilgi alanına girmektedir (Durak, 2003, s.10-11). Ahlakın içeriğine bakıldığında bağlayıcı olduğu kabul edilerek belirlenmiş olan norm ve değerlerin soyutlaması olduğu görülmektedir. Bunlar daha çok buyruklar ve yasaklar şeklinde uyarıda ve çağrıda bulunan norm ve değerlerden oluşmaktadır. Her bir grubun ve toplumun ahlakı ayrı olarak karşımıza çıkmakla birlikte, çeşitli ahlakları süzerek, buradan kapsamlı bir insanlık ahlakına ulaşmaya çalışmanın başarı şansı da bulunmaktadır. Özgürlük, eşitlik, insan onuru, adalet v.b. birçok temel değer hemen her yerde ahlakın temelini oluşturmaktadır. Asıl zorluk bu değerlerin farklı yaşam biçimlerine ve kültürlerine aktarılmasında ortaya çıkmaktadır (Pieper, 1999, s.36-37). Ahlakla bağlantılı üç tür düşünme şekli olduğu söylenebilmektedir. Bunlardan birincisi betimleyici deneysel inceleme olup, tarihsel ya da bilimseldir. Örneğin insanbilimciler, tarihçiler, ruhbilimciler ve toplumbilimciler tarafından yapılan incelemelerdir ve amaç ahlak olgusunu betimlemek ya da açıklamak veya etik sorularla bağlantılı bir insan doğası teorisi ortaya koymaktır. İkinci tür normatif düşünme şekli olarak neyin doğru, iyi veya yükümlülük olduğunu soran herhangi birinin uyguladığı düşünme şeklidir. Üçüncü tür ise analitik, eleştirel ya da meta-etik düşünme şeklidir. Ahlaki anlamda doğru, iyi, sorumluluk, özgürlük, yükümlülük gibi kavramların anlamı ve işlevi üzerinde düşünerek, etik yargılar ve değer yargılarının nasıl oluşturulduğu ya da doğrulandığı,

ahlakın doğasının ne olduğu, ahlaki olan ile ahlaki olmayan arasındaki farkın ne olduğu gibi sorular sorarak bu soruların cevaplarını vermeye çalışmaktadır (Frankena, 2007, s.20-21). Kimi düşünürler kişisel ahlakın, toplumsal boyutta da geçerli hale getirilerek, bireyin eylemlerinde sorumluluk kriterine göre hareket edilmesini önermektedir. Günümüz toplumunda birçok olgunun ahlakı etkisizleştirmekte olduğu ve hatta yok etmekte olduğunu belirtilmekte ve eleştirilmektedir. Bilim ve teknolojideki gelişmelerin getirdiği sosyal ve ekonomik sorunların, bugünün dünyasını güvenliksizlik ve dengesizliklerle sarmaladığını ifade etmektedir. Bu nedenle sosyal, siyasal ve ekonomik yaşamda ahlaki kapasitenin arttırılması büyük önem taşımaktadır (Kodal, 2003, s.55). Ahlakilik iyi olma isteğidir ve bu isteği temel tavır olarak seçmiş olan kişiler de ahlaki yetkinliğe sahip olan kişilerdir. Ahlaki yetkinlik ve sorumluluk taşıyan bu kişiler, kararlarında yalnızca kendini değil, birlikte yaşadığı insanların ve toplumun da sorumluluğunu üstlenebilen aydın insandır. Etiğin ana konusu da ahlak ve ahlakilik ilişkisidir. Etik bu ilişkiyi yansıtarak eleştirel olma hedefine ulaşmaktadır (Pieper, 1999, s.48-49). İnsanların kendileri ve toplum için hangi amaçların iyi ve doğru olduğu değerlendirilip karara bağlanıyor, davranış ve eylemlerin içeriği genel kabul gören kurallara uygunluğu açısından irdeleniyorsa ahlakilik boyutu ele alınmaktadır. Eylem ve davranışlarda iyi ve doğru olma isteği temel tutum olarak benimsenmişse ahlaki yetkinlik söz konusudur (Yıldırım, 2003, s.9). Ahlak kavramı bir düzen kavramıdır; ilke kavramı değildir. Düzen kavramlarına örnek olarak; devlet, sanat, bilgi v.b. kavramlar verilebilir. Bu kavramların temellendirilmesi ilke kavramları aracılığıyla gerçekleştirilebilmektedir. Adalet, gerçeklik, güzellik v.b. ilke kavramları düzen kavramlarının anlamını ortaya çıkaran nitelikteki kavramlardır. Ahlak kavramı düzen kavramı iken ahlakilik kavramı bir ilke kavramıdır. Ahlak insana özgü özgürlüğün tarihsel biçimlenişidir ve ahlakilik kavramıyla sürekli temellendirilmesi ve meşrulaştırılması gerekmektedir (Pieper, 1999, s.45-47). Ahlak kurumu pek çok unsur içermektedir. Bunlar; yargı biçimleri, yargıların nedenleri, kurallar, ilkeler, idealler ve erdemler, genel yargılar, hisler, yaptırımlar bakış açıları gibi yargılardır. Ahlaki ya da etik yargı türleri çok çeşitlidir. Genel ya da tekil olabilecekleri gibi zaman ve kişiye bağlı olarak da farklılaşabilmektedir. Bazen ahlaki yargılarımızda belli bir eylem ya da eyle türü için ahlaki olarak doğru, yanlış, ödev, yükümlülük, gerekli veya gerekli değil denmektedir. Kimi zaman ise eyle ya da eylem türleri için değil kişiler, güdüler, niyetler, karakter özellikleri hakkında değerlendirme yapılır ve onları ahlaki olarak iyi, kötü, erdemli, ahlaksız, sorumlu, ayıp, kutsal, rezil v.b. diye adlandırma yapılmaktadır. Bu yargılardan ilkine ahlaki yükümlülük yargıları ya da ödevci yargılar, ikicisine ise ahlaki değer yargıları ya da erdemci yargılar denmesi mümkündür (Frankena, 2007, s.28-29). Ahlak bireyin içinde büyüdüğü ve aktif olarak biçimlendirilmesine katkıda

bulunduğu topluluğun anlam ufkunu temsil etmekle birlikte bir grubu kısmı için özel nitelikte ahlak olarak da ortaya çıkabilmektedir (Pieper, 1999, s.39). İyi ve kötünün ne olduğu, neyin doğru neyin yanlış olduğu, meşru olan ile yasak olanın neler olduğu ve neyi yapmak neyi yapmamak gerektiğine ilişkin sorular ahlaki sorulardır. Sosyal yaşam da her gün karşılaşılan bu tür sorulara etiğin ortaya koyduğu ve toplumsallaşma sürecinde öğrendiğimiz ilkeler çerçevesinde yanıt bulur. Böylece, davranış ve eylemlerimizi oluştururuz (Karali, 1999, s.7). Ahlak felsefesi, insanların benimsedikleri ahlak kurallarını yetersiz görmeleriyle başlamış olduğundan dolayı ahlak felsefecileri yaşanılan kültürün kurallarını ölçüt olarak alınması fikrine her zaman eleştirel yaklaşmışlardır. Yapılan itirazların bir nedeni toplumun yürürlükteki kurallarının çok kesin olmaması, istisnalarının bulunması ve bazen aralarında çelişkilerin görülmesidir. Bir diğer neden de toplumda hâkim olan kuralların genel olarak sözlü, olumsuz, tutucu olmaları ve yapıcı, olumlu ve yeni koşullara her zaman uyum sağlayamamalarıdır. Öte yandan bir toplumun kurallarının kötü, ahlaka aykırı, yanlış, adaletsiz ya da anlamsız olmaları ve insan yaşamına zarar verecek nitelikte olması, kültürden kültüre değişen bir durumda bulunduğu yönünde de itirazlar söz konusudur (Frankena, 2007, s.35-36). Ahlaki ve töresel sıfatları iki anlamlıdır; hem geçerli olan ahlak veya töre kuralının izlenmesi anlamına gelmekte, hem de eylemin oluşma nedeninin insanın ahlakiliğinde ve töreselliğinde bulunması anlamına gelmektedir. Buna göre bir insanın ahlaksız olduğu söylendiğinde onun davranışının veya eyleminin çoğunluk tarafından kabul gören ahlak yasalarına uygun olmadığı ya da onun karakterinin bozuk olduğu ifade edilmektedir (Pieper, 1999, s.31).

Peki Etik Ahlak İlişkisini nasıl anlamalıyız?

Etik; ahlak felsefesinin kavramsal boyutunu ve ahlakın teorik kısmını oluşturmakta ve ahlak üzerinde felsefi çerçevede düşünmek anlamında kullanılmaktadır. Böylece neyin iyi neyin kötü, doğru ve yanlışın ne olduğu, insan yaşamının amacının ne olması gerektiği, ahlaklı ve erdemli bir yaşamın içeriğinin nelerden oluştuğunu araştıran felsefenin bir dalı olarak etik, ahlaki kavramları analiz ederek, iyinin ve doğrunun ne anlama geldiği, bir eylemi iyi ya da yanlış yapan unsurların ne olduğu gibi konular üzerinde durmaktadır. İonna Küçüradi'nin belirttiği gibi yeryüzünde ahlak ilkeleri bulunmayan bir toplum mevcut olmadığına göre, yere ve zamana göre değişse de ahlak ve dolayısıyla onun teorik boyutu olan etik, bütün toplumların sahip olduğu bir değerdir. Bu anlamda etik, felsefenin bir dalı olarak insan davranışlarının belirli normatif ilkeler ışığında ele alınıp incelenmesi, böylece normatif boyutta bir değerlendirmedir (Durak, 2003, s.12-16). “Etik” sözcüğünün kökeni, Yunanca birbirinden oldukça farklı anlamlara işaret eden “ethos” sözcüğüne dayanmaktadır (Pieper, 1999, s.30). Bu sözcük genellikle bir kişinin esas yeri ve yurdu, ikamet ettiği ev ya da memleket anlamının yanında alışkanlıklar, geçmişten gelen birikimler, insan davranışlarının bilinen tarzları, töreleri ve adetleri gibi anlamları kapsamaktadır. Bunlara ek olarak töresel ve ahlaksal bilinç, inanç, tutum, karakter vb. anlamlar da karşımıza çıkmaktadır (Atayman, 2006, s.11). “Ethos” sözcüğünden gelen etik, ahlak kuramı ya da teorik ahlak olarak da basitleştirilebilir. Çok eski dönemlerden beri, evrensel iyi ve evrensel doğru olup olmadığı ve bunlara ulaşılıp ulaşılamayacağı ile meşgul olan etik, iyi ve doğru kavramlarının ne olduğunu araştırmaktadır. Ahlak ise kişinin sonradan edindiği tutum ve davranışlar için kullanılırken, aynı zamanda toplumun benimsediği değer sistemlerinin de adı olarak kullanılmaktadır (Arda, 2004, s.21-22). Etik, iki farklı anlama sahiptir. Bunlardan ilkinde, alışkanlık, töre, gelenek anlamlarını taşır ve bunlara uyanların ve uygulayanların etiğe göre davrandığı belirtilir. Diğer anlamı ise daha dar ve asıl anlamı olarak kabul edilir ve kişilerin kendisine aktarılan eylem kurallarını ve değer ölçülerini sorgulamadan uygulamayıp, aksine, kavrayarak ve üzerinde düşünerek talep edilen iyiyi gerçekleştirmek için onları alışkanlığa dönüştürme durumunda, etiğe göre eylemde bulunulmuş veya davranılmış olduğu anlatılmaktadır (Pieper, 1999, s.30). Bir disiplin olarak etik, felsefenin özel bir kolunu temsil etmektedir. Felsefi etiğin kurucusu Aristoteles; döneminin çok yönlü ve çeşitli sorunlarını felsefe boyutunda incelemiş, ahlaki tutum ve davranışların biçim ve şartlarını analiz etmiş, ahlaki olanın özünü, amaç ve hedeflerini sistematik bir şekilde ifade etmeye çalışmıştır. Bu çabalarla birlikte etik kavramı felsefeye girmiş ve ahlaka yönelik felsefi incelemelerin tanımlayıcısı olarak kullanılagelmiştir (Atayman, 2006, s.19). Etik davranışı; bireye içinde bulunduğu toplumun

yüklediği ödev ve sorumluluklar, bireyin kendi vicdanı, iyi niyet duyguları, iyilik, doğruluk ve sevgi anlayışı yönlendirmektedir. Bireylerin eylemlerini iyi ya da kötü olarak değerlendirmek iyilik, doğruluk, sevgi gibi ahlaki kavramlarla mümkün olabilmektedir. Ahlaki olarak uygun görülen eylemler iyi, uygun görülmeyenler ise kötü olarak değerlendirilmektedir. Bu bakımdan Kant, eylemin iyi niyetle yapılmış olmasını bu eylemin iyi olarak nitelendirilmesi için yeterli görmüştür. Bununla birlikte eylemin doğru olması da gerekmektedir ve büyük önem taşımaktadır. Neticede eylemin iyi ya da iyiliğe yönelmesi ile birlikte doğru olması kritik bir şarttır (Kılavuz, 2003, s.27-30). Modern toplumun ahlakı dışladığı, etkisiz hale getirdiği ve belirli etik anlayışların bir çözüm üretemediği ifade edilmektedir. Özellikle Kant'ın etik anlayışında eylemin sonucunun önemsenmemesi, niyetin iyi olmasının yeterli görülmesi, ödev ve sorumluluklarını iyi niyetle yapan bireyin görevini yapmış sayılması, ödevin mutlaklığının önemsenmesi gibi konular eleştiri konusu yapılmaktadır. Bu anlayışın kişiyi kaygı ve belirsizlikten kurtardığı, böylece insanın eyleminin sonuçlarını hesaba katmadan gönül rahatlığı ile ödevini yerine getirmesini sağladığı belirtilmektedir (Kodal, 2003, s.38-39). Etik, ahlaki eylemin yerini tutmak yerine bu eylemlerin bilgiye dayalı olan yapısını ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Bir yandan ahlaki davranış modellerinin ve temel tutumların irdelenip anlaşılması, öte yandan da ahlaki gereksinimlerin yöntem olarak belirlenmesi amacıyla tutum ve davranışlar ile eylemlerin betimlenmesine dönük ölçütler ortaya koyar. Bu yönüyle karmaşık ahlaki eylemleri kavramsal olarak açıklayıp anlaşılmasına katkı yapar. Böylece etik; ahlak üzerinde sistemli bir düşünce, irdeleme, araştırma, soruşturma, tartışma aracılığı ile ahlaki problemlerle ilgilenmektedir. Etik, ahlak üzerinde çalıştığından dolayı, normların meşruiyeti ve haklılığını eleştirel bakış açısıyla sorgulamakta, siyaset ve hukukla yakın bir ilişki içerisinde bulunmaktadır (Yıldırım, 2003, s.10). Pratik niyet ve hedeflere yönelik bir kuram olma özelliği taşıyan etik, siyaset ve hukuk felsefesini kapsayan pratik felsefenin en temel ve klasik alanlarından biridir. Etik bir ahlaki eylem kuramıdır ama bu kuram öncelikle bilgi adına değil, eylem adına geliştirilir. Bu nedenle etik, kuram oluşturma amacıyla ve entelektüel bir doyum sağlamak için hazırlanan zihinsel bir çalışma değil, düşünce ile eylemin ilişkisidir (Pieper, 1999, s.60). Etiğin temel amacı ve ilkesi; insanın iyi temellendirilmiş ahlaki kararları kendi başına vermek durumunda olduğunu ve bu kararları verirken başka hiçbir kimseye veya otoriteye teslim olmaması gerektiğini göstermek olarak özetlenebilmektedir. Ahlaki sorunlar çerçevesinde hiçbir kimse doğuştan bir başkasından daha yetkin değildir ve olamaz. Bu konuda kişinin daha bilgili, aydın, bilinçli ve eleştirel yaklaşım açısına sahip olması sadece kendi yerini daha kolay bulmasını sağlar. Kişi bağımsız olarak ahlaki sorunlar ve çelişkiler üzerinde düşünebilir ve çözüm önerileri geliştirebilir. Bu süreçte etiğin çok önemli bir işlevi vardır; bireyi

vesayet altına almadan, toplum içerisinde yaşamını sürdürürken bireyin kendini nasıl kendi olarak gerçekleştirebileceğine ya da kendisi nasılsa ve neyse o olarak var olabileceğine ilişkin yol ve yöntemleri göstermektir (Pieper, 1999, s.21). Kişi neyi isteyince eylemi ahlaksal bir değer taşır ve etik ilkelere uygun olur dendiğinde bu konuda kesin olarak söylenebilecek tek şey, kişinin istemelerini belirleyen ilkelerinin ahlak yasasının istediği genellik ve nitelikte olmaları gerektiğidir. Kişinin istemelerini belirten ilkeler, her akıl sahibi varlık için geçerli olabilecek nitelikte ise, ancak o zaman ahlak yasasına uygunluk olabilecektir. Bu durum özetle "ahlak yasasının istediği tarzda eylemde bulun" demektir. Kant, her defasında insanlığa, kendi kişinde olduğu kadar başka herkesin kişisinde de sırf araç olarak değil, aynı zamanda amaç olarak davranacak biçimde eylemde bulun" şeklinde dile getirmektedir. Bu buyruk ahlak yasasının istediği nitelikte bir ilkedir. Ahlak yasasına uygun bir eylemde bulunmak isteyen bir kişi, iyi bir "istem" de bulunuyor demektir. Özetle, Kant'ın bu ilke ile ortaya koyduğu, değerli bir eylemin özelliği, bu eylemin yapılmasında kişinin amacı kendine ve başkasına insan olarak muamele etmekse, yani kendini ve başkasını sırf araç olarak değil, amaç olarak ta görmekse, eylemi ahlaksal bir değer taşımaktadır (Kuçuradi, 2006, s.63-64). Etik ilişkilerde belirleyici olabilen davranış ilkeleri, genellikle kişinin yapılır-yapılmaz, etmeli-etmemeli konusunda, yani bazı gereklilikler konusunda ki düşüncelerini ve genel kabullerini anlatmaktadır. Doğru hareket etme konusundaki inanç ve ilkeler kişi bir hedefe yöneldiğinde, yapacağı eylemlerin tarzını belirlemektedir (Kuçuradi, 2006, s.72-73). Etik, bir eylemin içeriği ne olursa olsun, ahlaki olarak tanımlanabilmesi için uyulması gereken koşulları biçimsel yollardan yeniden kurarak, ahlakla ilgili bütün sorunları çok genel, ilkesel ve soyut düzlemde tartışmaktadır. Bu nedenle etik, hangi somut amaçların tek tek iyi ve herkes için ulaşılmaya değer amaçlar olduğunu belirlemez, daha çok ölçütleri belirler ve bu ölçütlere göre öncelikli ve iyi amacın hangisi olduğunun bağlayıcı bir şekilde kabul edilmesi gerektiğini göstermektedir. Özetle etik ilkeler, iyi olanı değil, bir şeyin iyi olduğuna nasıl hükmedildiğini ve varıldığını ifade etmektedir (Pieper, 1999, s.28). Etiğin ilgisi, bir kişinin bir eylemde bulunmaya karar vermesinden daha çok, neye karar verdiği ve verdiği kararla gerçekte ne yaptığıdır. Bir başka deyişle istenen ile verilen karar ve hedef arasındaki, yani istenen ile diğer kişiye yapılan arasındaki farktır (Kuçuradi, 2006, s.65) Etiğin soruları, günlük yaşam pratiğinde görülen sorunların radikalleştirilerek öne çıkmasıyla gelişmiştir. Ahlaki sorular daha çok emir ve bildirme kipindeki ifadelerdir. Örneğin; yalan söylemeyeceğine söz ver, sadık kalacağına söz ver, işini düzenli ve titiz yap, saygılı davran, yardım et gibi emir ifadeleri ile yardım etmek bir erdemdir, başarı için çok çalışmak gerekir gibi bildirme cümleleridir. Etik ise konu olarak daha temel ve genel soruları ele almaktadır (Pieper, 1999, s.49-50): - Verilen sözleri neden tutmak gerekmektedir? - Neden yalan söylenmez? -

Neden güvene ihanet edilmez? - İnsan neden her zaman üstüne düşeni yapmak zorundadır? - Düzenli ve titiz olmak insanın neden görevidir? - İhtiyacı olana yardım etmek neden zorunludur? Etiğin ele aldığı temel sorular sonuçta bizi "neden insan esas olarak ahlaki davranmalı, ahlak dışı davranışlara girmemelidir" sorusuna götürmektedir. Etik sadece kesin ve son olacak nitelikteki yanıtların peşindedir ve bu yanıtlar yeni sorulara götürmeyen, şartlı ve sınırlı olmayan son yanıtlardır. Ahlakı gerektiği gibi temellendirmeye çalışan etik, normatif olma iddiasını garanti edecek mutlak olana ve nihai geçerlilik taşıyana dayanmak zorundadır (Pieper, 1999, s.50-51). Etik eylem bakımından yapılacak değerlendirme, gerekeni gerçekleştiren ve gerçekleştiremeyen eylemler açısından yapılabilmektedir. Yapılması gereken nedir ve ne tür özellikler taşımaktadır sorularına verilecek yanıtlar bu değerlendirme için gereklidir. Gereken eylem kimi zaman hedefe ulaşacak tarzda olan veya istediğini gerçekleştirecek tarzda hareket etmek olarak anlaşılırken, kimi zaman da kişinin belirli bir ilişkide yapılması gerekeni bulup yapması anlamına gelmektedir. Belirli bir ilişkide eylemin mutlaka doğru olması, onun değerli ve etik bir eylem olmasını gerektirmemektedir. Bir doğru eylemin aynı zamanda değerli ve etik eylem olabilmesi, bu doğru eylemin insanın değerine en az zarar vermesi, en az harcaması, eylemin yapıldığı ortam hesaba katıldığında insanın değerini en az zedelemesi ile ilgilidir (Kuçuradi, 2006, s.78-81). Bir eylemin etik değerlendirmesinin üç ana dayanağı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi kişinin tutum ve eylemini anlama, neden-niçin olduğunu görme ve böylece eylemin doğru bir şekilde tanımlanmasıdır. İkinci aşama; kişinin eylemi yaptığı koşullar içinde başka eylem olanakları bakımından özelliğini yani değerini fark etmedir. Bu iki aşamayla elde edilen eylemin değerinin bilgisi ile insanın değeriyle ilgisinin kurulması ise etik değerlendirmenin üçüncü aşamasını oluşturmaktadır. Bu ilginin kurulması, o eylemin değerliliğini-değersizliğini ya da doğruluğunu-yanlışlığını belirler. Böylelikle bir eylemin değerliliği, o eylemin insan için ifade ettiği anlam olarak ortaya çıkmaktadır (Kuçuradi, 2006, s.16-17). Etik değerlendirme sürecinde kişinin yaşantısı, inançları, amaçları, istekleri, bireysel özellikleri, özel ihtiyaçları da etkilidir. Kişi değerlerini değerlendirerek sağlanan etik bilgisi aracılığıyla bir bilinç ve bir inanç oluşturulabilmekte ve bu bilinç-inanç ona sahip kişilerin diğer kişilerle ilişkilerinde yaşantılarını belirlemektedir (Kuçuradi, 2006, s.37-62). Etik, değerlerin sorgulandığı, iyi-kötü kavramlarının eleştirel değerlendirmelerinin yapıldığı, felsefenin bir alt dalı olarak "değerler felsefesi" olarak adlandırılabilen bir alandır. Ahlak felsefesi olarak etik, her konuyla ilgili normların yapısına ilişkin düşünceler oluşturmakta, değerlendirmeler yapmakta, yeni sorunlara ilişkin çözüm önerileri oluşturup tartışmakta ve netice olarak her konuyla ilgili felsefe alnında iyi-kötü değerlendirmesi yapmaktadır (Çobanoğlu, 2007, s.24). Etik ahlaktan farklı olarak somut eylem talimatları ve kurallar ortaya çıkarmaz, daha çok iyi davranmak

isteyenleri farklı durumlarda önem taşıyan normları sorunlaştırmaya ve özel bir durumda yapılması gerekenin ne olduğuna karar vermeye çağırır. Bu noktada, her kişinin kendi düşüncesi, iradesi ve eylemi içerisinde bulunan özgürlük gerçek ve somuttur, özellikle de bunun için etik felsefi özgürlük öğretisi olarak yol ve yöntem göstermek niyet ve kararlılığındadır (Pieper, 1999, s.155). Etiğin ahlakla olan ilişkisini ve farkını anlamak açısından etiğin amaçlarına bakmak gerekmektedir (Pieper, 1999, s.151-152): 1- Özgürlüğü insanın istek ve eylemleri içinde göstermek için, yaşam pratiğinin ve geçerlilik taleplerinin ahlaki haklılıklarını kuramsal olarak aydınlatılmasıdır. Böylelikle insanlar diğer insanların özgürlük alanının sınırlarına saygı duyacak ve bu alanlarda ortaklaşa bir yaşam sürdürebileceklerdir. 2- Yaşam pratiğinin meşruluğu açısından eleştirel bir bakış açısına göre değerlendirilme yapılmasının öğrenilmesidir. İnsan istek ve eylemlerinin ahlakilik taleplerini karşılayıp karşılamadığı ve özgürlük ilkesinin mutlak olarak gerçekleşip gerçekleşmediğini eleştirel bir gözle yoklamaktır. 3- Eylemde bulunan insanların ahlaki yetkinlik kazanmasıdır. Ahlaki yetkinlik toplumsal sorumlulukla ilişkili bir kavram olarak; eylemin yapılmasını gerekli kılan tüm durum ve şartlarda özgürlük ilkesi açısından zorunlu olan iyi bağlamında karar verebilmektir. Ahlaki yetkinlik modern erdem olarak da ifade edilebilmektedir. Bu kavram, herkesten beklenen ahlaki davranma ve yargılama becerisini, herkesin özgürlüğe saygı göstermeye ve özgürlük temelinde hesap vermeye hazır olmasını öngören sosyal sorumluluğu anlatmaktadır. Etik görüşlerin tarihine bakıldığında Kant'ın bir eylemi "yapmayı isteme" ile ilgili görüşleri ve ilkeleri ortaya koyduğu bilinmektedir. Bu noktada eylemin "isteme" yönüyle ilgilenildiğini, eylemin değerlendirilmesi için bir ölçü olarak "isteme özgürlüğü" ve eylemin ahlaksal bir değer taşıması için neyin istendiği üzerinde durulduğu görülmektedir. Böylelikle ortaya konan ilkelerin temel ilkesi Kant'ın "ahlak yasası" dediği ve "istemenin ilkesi, her defasında genel bir yasama ilkesi olarak geçerli olacak şekilde eylemde bulunmak" şeklinde ifade edilmektedir (Kuçuradi, 2006, s.62-63). Etik doktrinleştirme, ideolojileştirme ve ahlak öğretmek peşinde ve amacında değildir. Yalnızca günlük yaşam pratiğinde özgür insan olamamanın çeşitli şekilleri açısından insan varlığının insani yanı olan özgürlük ilkesini anımsatmaya ve gündeme getirmeye çalışmaktadır. Özgürlüğü istisnasız her pratiğin adeta bağlayıcı ölçütü olarak öne sürmektedir. Etik bakımından ne kadar yüksek kalitede olursa olsun, hiçbir kuram ve bilimin insanın özgürlüğünü elinden alamayacağı düşüncesini ısrarla vurgulanmaktadır. Çünkü insan kendini diğer özgür olanlar arasında özgür olarak kavramak ve eylemleriyle bunu gerçekleştirmek zorunluluğundadır (Pieper, 1999, s.155-156). Etik bu düşünceleriyle postmodernizme yakınlaşmaktadır. Postmodernizm de insan özgürlüğünü sınırlayan bütün kuram ve düşünceleri yadsımakta, kuram ve bilimin insan özgürlüğünü ve yaşamını çeşitli kurallar getirmek suretiyle

sınırladığını ileri sürmektedir. Bu noktada özgürlüğe bakış açısından etik ve postmodernizm arasında bir düşünce bağlamı ve ilişkisi gözlenmektedir. Etik insanları ahlaklı yapmaz, bir insan yalnızca kendiliğinden, kendi aracılığı ve kendi iradesiyle iyi ya da kötü insan olabilir. Kötüyü ve iyiyi ortaya çıkaran nedenler vardır ve etik eylemde bulunan kişileri ahlaki eylemin konusu ve koşulları hakkında aydınlatarak onlara özgürlüğü mutlak olması gereken iyi anlamında kavratarak etkili olmaya çalışmaktadır. İnsanlık tarihi boyunca ortaya çıkan iyilik ve kötülükler etiğin ne başarısı ne de başarısızlığı olarak değerlendirilebilir. Çünkü etik insanların aklına hitap ederek onları iyiyi yapmaya teşvik etmek için kendi yol ve yöntemlerini sürekli olarak düzeltmeye, geliştirmeye ve yetkinleştirmeye çalışmaktadır ancak bireyin özgürlüğünü dışlayarak ve hiçe sayarak ya da bireyin özgürlüğüne karşı davranarak hiçbir şekilde herhangi bir iyi niyet üretmeye kalkışamaz. Bu durum etiğin hem gücü hem de yetkisi dışında olan bir konudur (Pieper, 1999, s.154). Diğer taraftan etik bir süper ahlak da değildir ve insanlığa bağlayıcı eylem normları içeren bir katalog sunmamaktadır. Ahlaki normlar, özgürlüğün herkesin özgürlüğü adına kendini sınırlaması durumunda başvurulacak pratik kurallar olarak, insanların yaşamında karşılıklı olarak birbirlerini kabullenme süreçlerinden doğmaktadır. Özetle etik; otoriter bir güç değildir ve özgürlüğün yanlış anlaşılmamasını bildirmektedir. Etiğin görevi, sadece maddi normları yargılamanın ölçüsü olabilecek biçimsel normları temellendirmek ve bunu bireyin özgürlük alanlarına dikkat ederek, özen göstererek ve bakarak çizmektir. Bu nedenle etik bir olaylar koleksiyonu da değildir. Elde bir katalog olmadığı için, önceden belirlenmiş ahlaki normlara bakarak belli bir durumda neyin yapılması gerektiğini bildiren en yüksek ahlaki merci de değildir. Böylelikle etik, eylemdeki öznelerin yerini tutan, ahlaken onların üstünde yetkin bir konum alan bir olgu değildir. Sadece eylemde bulunanların bizzat ahlaki yetkinlik kazanmalarını sağlamak ve onların uygulamalarını yönlendirmekle sınırlı bir fonksiyon üstlenebilir. Yapması gereken de yalnızca bundan ibaret olmalıdır (Pieper, 1999, s.154-155). Etiğin amacı davranışlara kılavuzluk edecek olan ilke ve kuralları oluşturmak, geliştirmek ve bunların uygulanmasını savunmak olarak belirtilmektedir. Bu nokta etiğin ahlakla olan en belirgin farkıdır. Bu anlamda etik eylemleri oluşturan ilke, kurallar ve değerlerle ilgilidir. Bu bakımdan etik kuramın iki yaklaşımı ortaya çıkmaktadır: eylem etiği ve erdem etiği (Des jardins, 2006, s.269-270). Etik değerler, önceden metafizik kavramlarla nitelendirilirken, günümüzde insanlığın daha iyi yaşamasını amaçlayan bir anlayışla ele alınmaktadır. Bilişim ve iletişim teknolojisindeki hızlı gelişmeler gelecek kuşaklar ve evren kavramları da irdelenmektedir. Etik genel anlamda bilimin ve hukukun yolunu açan bir anlayış çerçevesinde, her konuyla ilgili ortaya konan normları yapısal olarak değerlendirir, düşünceler oluşturur ve çözüm önerileri getirir. Bu yönüyle bir tartışma ortamı hazırlayarak yeni sorunsalları irdeleme olanağı verir

(Çobanoğlu, 2007, s.10). Etik ilişkilerde bir eylemin değeri, o eylemin yapıldığı belirli koşullarda başka eylem olanakları bakımından değerlendirilmesi özelliğini anlatmaktadır. Bir eylemin onunla aynı türden eylemler arasında tuttuğu özel yer o eylemin değerini ifade etmektedir (Kuçuradi, 2006, s.169). Pieper'e göre etik, topluluk içerisinde yaşayan, bilinçli ve sorumluluklarını bilen tüm bireyleri ilgilendirmektedir. Bir topluluk için norm, baskı ya da sınırlama anlamına gelmemekte, daha çok özgürlüklerden herkesin daha çok yararlanabilmesi amacıyla yaşamın düzenlenmesi ve yapılanması ile ortaya çıkan bir yaşam şekli anlamına gelmektedir. Kuralsız bir yaşam insan açısından söz konusu değildir. Kişiye ahlaki eylemin anlamının yöntemsel ve sistematik olarak aktarılması etik kuram ile mümkündür. Etik ahlaki eylemin karşılığı değildir ancak bu eylemlerin bilgiye dayalı içeriklerini bildirmektedir. Etik eleştirel bakış açısıyla karmaşık nitelik taşıyan ahlaki eylem alanını kavramsal olarak insanın kavrayabilmesine ortam hazırlamaktadır (Kılavuz, 2003, s.17-18). Etiğin amacı, bireye toplum içerisinde diğerleriyle birlikte yaşarken iyi temellendirilmiş ahlaki kararları kendi başına verebilecek durumda olmayı ve kendi başına var olabilmeyi öğretmektir (Kılavuz, 2003, s.18). Etik kuram; hem bireysel ahlaki görüşlerden hem de toplumsal ve kamusal politikalardan kaynaklanan sorulara sistematik yanıtlar bulma girişiminin adıdır. Bu çerçevede bireysel sorular arasında "ben ne yapmalıyım, nasıl bir kişi olmalıyım, nelere değer vermeliyim" gibi sorular varken, toplumsal ve kamusal sorulara verilebilecek bazı örnekler şöyle özetlenebilir (Des jardins, 2006, s.61):

- En iyi toplum hangisidir? - Hangi politikalar izlenmelidir? - Bireylerin gönencini hangi düzenleme ve uygulamalar koruyup geliştirebilir? - Bireylerin kendi aralarında anlaşmadıkları durumlarda ne yapılmalıdır? - Çevre kirliliğini önlemek veya gidermek nasıl olabilir? - Çevre sorunlarının nedenleri ve çözümleri üzerinde nasıl tartışmalıyız? - Çevre sorunları bağlamında uzlaşma nasıl sağlanabilir? Etik açıdan bir eylem kötü niyetle yapılmamış olsa da bu eylemin doğru olarak nitelendirilebilmesi için doğru bilgiye dayanması sağlanmalıdır. Bu bilgi doğru tutum ve davranışlara yönlendiren ve kılavuzluk eden, bilimsel olarak doğrulanmış güncel bilgidir. Bunlar diğer bilim dallarında elde edilen teknik bilgiler ile alt disiplinlerden ve disiplinler arası çalışmalardan derlenen bilgilerdir (Arapkirlioğlu, 2003, s.54). Bu bilgiler etiğin ahlak bağlamında yapacağı çalışmalarda önem taşımaktadır. Öte yandan etik kararlar verirken bilgilenmenin yeterli olmayacağı, iyi ve doğruyu yakalamak amacıyla çaba harcamanın gerekli olduğu vurgulanmalıdır. Özellikle sorumluluk, haklar, ödevler, erdemlilik, ahlakilik gibi sorumluluk da etik düşünce dünyasının temel kavramları arasında yer almaktadır (Arapkirlioğlu, 2003, s.55). İnsanın amacı, yaşamda karşılaşılan ve yadırganan, istenmeyen, acısı çekilen sorunların değişimine

ve çözümüne yardımcı olmak ise, bunu yapmanın yolu, olan bitenleri açıklamak ve çözümü gösterip aydınlatmaktan geçmektedir. Etik bilgiler sayesinde bilinçlendirme yapılabilmesi bir umut kapısını açmakta; etik sorunlar alanında bir Aydınlanma çağının gelebileceği umudunun kapısını açmaktadır (Kuçuradi, 2006, s.77).

ALEV ALATLI'NIN BİR SOHBETİNDEN

2014 Yılı Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülleri'nde konuşma yapan Alev Alatlı önemli açıklamalarda bulundu. Alatlı, "aslolan, hakkın helal edilmesi olmalıydı. Helalleşmek olmalıydı. Helalleşmek, mahkemede dava kazanmaktan daha üstün olmalıydı. Çünkü, her yasal hak, helâl değildir" dedi. O konuşmasını sizin için yazıya döktük.

Şimdi artık helal olsun olmasın haklı olma durumu yasalarca tevsik edilen bir durumdur. Gelin görün yasaların insafına bırakamayacağınız bir durumdur. Kamu yararına insanlık adına geri dondurmaları insanlardan istenemez. Kazanımlarından feragat etmeleri talep edilemez oldu eyer yasa ile haklı olduğuna karar verildi ise insanlar. Şimdi ne demek istiyorsun diyeceksiniz. Şunu demek istiyorum. Aslolan hakkın helal edilmesi olmalıdır. Aslolan helalleşmek olmalıdır. Helalleşmek mahkemede dava kazanmaktan daha üstün olmalıdır. Çünkü her yasal hak helal değildir ve olamaz.

Sur içi ve Kobani'nin arasına çizgi çekmek 1. Dünya savaşı galiplerinin yasal hakkıdır belki ama helal değildir. Keza iflas eden kardeşinizin haraç mezat satışa çıkartılan evini satın almanız yasal hakkınız olabilir ama helal değildir. İmar ruhsatı olan bir müteahhit şehrin ufkuna tecavüz ederken yasal olarak suçsuzdur ama yaptığı iş helal değildir. Yeni ve çok daha ucuz bir enerji türünün Pazara girmesinin önlemek üzere telif haklarını satın alan ve sümen altı eden bir petrol şirketi yasal olarak suçsuzdur ama yaptığı iş helal değildir. Keza raf ömrünü uzatmak için ekmeğin içine kanserojen madde koyan fırıncının yaptığı ambalajın üzerine formülü koyduğu sürece yasal ama yaptığı iş helal değildir. Ve son olarak bir kalem darbesi ile atar ergenleri, lümpen erkekleri sokağa döken yazar alevler afakı sardığında suç mahallinde değilse olayları evinden seyrettiğini ispat edebiliyorsa yasal olarak suçsuzdur ama helal değildir yaptığı. Şimdi buradan şöyle bir öngörüde bulunuyorum 21. Yüzyılın en yaman toplum projesi helal olanı yasal olanla örtüştürmek olsa gerektir. Kadim değerlerle rabıtası zedelenen özgürlüklerin şerden yana bükülmelerini önlemek durumundayız. Yasaların tanıdığı haklardan insanlık veya Allah adına feragat etmenin garipsenmediği bir yeni düzen getirmek zorundayız. Tarihin bize öğrettiği bir şey var. İster en mükemmel yönetim sistemini ister ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmiş olsun. Bir medeniyetin sevgi ve nefs terbiyesi dumura uğramış, manevi enerjisi tükenmişse o medeniyeti ne Birleşmiş Milletler tüzüğü ne Helsinki beyannamesi ne AİHM mevzuattı ne de en üstün silahlar kurtarabilir.

ETİK VE AHLAK ARASINDAKİ BENZERLİKLER VE FARKLILIKLAR

Etik ve ahlak kavramlarının ilişkileri, farklılıkları ve sınırları birlikte değerlendirildiğinde ve bu çalışmada yer verilen yazarların yaklaşımları göz önüne alındığında aşağıdaki noktalar ortaya çıkmaktadır:

1- Etik; ahlak felsefesinin kavramsal boyutunu ve ahlakın teorik kısmını oluşturmakta, ilke ve kurallar oluşturmakta ve ahlak üzerinde felsefi çerçevede düşünmektedir.
2- Neyin iyi neyin kötü, doğru ve yanlışın ne olduğu, insan yaşamının amacının ne olması gerektiği, ahlaklı ve erdemli bir yaşamın içeriğinin nelerden oluştuğunu araştıran felsefenin bir dalı olarak etik, ahlaki kavramları analiz ederek, iyinin ve doğrunun ne anlama geldiği, bir eylemi iyi ya da yanlış yapan unsurların ne olduğu gibi konular üzerinde durmaktadır.
3- Etik, iyi ve doğru kavramlarının ne olduğunu araştırmaktadır. Ahlak ise kişinin sonradan edindiği tutum ve davranışlar için kullanılırken, aynı zamanda toplumun benimsediği değer sistemlerinin de adı olarak kullanılmaktadır.
4- Etik daha çok kurallara dayalı davranışları ifade ederken, ahlak kavramı ise duygusal boyutu içermektedir
5- Etik ahlakla, ahlaka ilişkin sorun ve yargılarla ya da ahlaki sorun ve yargılarla ilgili felsefe dalı olarak tanımlanabilmektedir. Ama etik sözcüğü her zaman bu felsefe dalına ilişkin olarak kullanılmamaktadır. Bazen tam anlamıyla ahlak sözcüğü gibi kullanılırken, bazen de bir bireyin ya da grubun ahlaki kodunu ya da normatif teorisini göstermek için kullanılmaktadır. Ahlaki ve etik kavramları çoğunlukla doğru ya da iyi ile aynı anlamda ve ahlaka aykırı veya etiğe aykırı ile karşıt anlamlarda kullanılmaktadır.
6- Etik ahlak üretmez ama ahlak üzerine konuşur. Etik ahlaksal olanla ilintili bütün sorunları çok genel, ilkesel ve soyut düzlemde tartışır. Etik iyi olana değil, bir şeyin iyi olduğu hükmüne nasıl varıldığını söyler. Etik, ahlak kavramından hareket ederek eylemlere ve davranışlara anlam kazandırır.
7- Ahlak insanın değer ve tutumlarını içerirken, etik; insanların bireysel ve toplumsal anlamda kurdukları ilişkilerin temelinde var olan değerleri, kuralları, doğru-yanlış, iyi-kötü gibi kavramları ahlaksal açıdan araştıran felsefe disiplinidir.
8- Ahlak; toplumsal anlamda var olan davranış ve inançları yönlendiren bir değerler sistemidir. Etik soyut ve kuramsal bakarken, ahlak ise tersine bireylerin günlük yaşamı içerisinde nasıl yaşamaları gerektiğini ince ayrıntılar içinde pratik olarak düşünmektedir.

9- Ahlak; etiğin yaşam pratiğine yansıyan kurallar demetidir. Bir başka ifadeyle ahlak ben, etik ise biz anlamına gelmektedir.

10- Etik; adeta bir pusulanın kuzeyi sabit olarak göstererek gidilecek yere ulaşılmasına olanak sağlaması gibi; bir eylemi doğrudan buyurmaz veya yasaklamaz ancak bir eylemin veya davranışın ahlakiliğini gösterip bunu talep eder. Pusula da insana sadece gideceği yeri bulmasında yardımcı olur fakat doğrudan bunu göstermez veya fiilen izleme istemez.

11- Etik insanı eylem yapmaya zorlamadan yalnızca eylem yapma düşüncesine ahlaki açıdan katkı yapar. Gerçek yaşamda bireyler ahlaki eylem ve davranışları yapmaktan kaçınabilecekleri gibi ona aykırı tutum ve davranış da sergileyebilirler.

12- Etik eylem ve davranışları yapan kişileri aydınlatır, bilgilendirir ama doğrudan bu eylem ve davranışı belirlemede etkin değildir. Bu eylem ve davranışı sorgulayarak saydam bir yapıya kavuşturmaktadır.

13- Etik ahlakilik konusunda çalışmakla birlikte, etik sorular ile ahlak soruları birbirlerinden farklılaşmaktadır. Ahlak bireysel ve somut sorgulamalar yapmakta iken etik, ahlak ilkesini ve ahlakiliği gösteren eylemleri ve davranışları sorgulamaktadır. Netice olarak etik, ahlak eylemini konu alarak etik alanı oluşturmaktadır.

14- Etik, ahlaki eylemin yerini tutmak yerine bu eylemlerin bilgiye dayalı olan yapısını ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Bir yandan ahlaki davranış modellerinin ve temel tutumların irdelenip anlaşılması, öte yandan da ahlaki gereksinimlerin yöntem olarak belirlenmesi amacıyla tutum ve davranışlar ile eylemlerin betimlenmesine dönük ölçütler ortaya koyar. Bu yönüyle karmaşık ahlaki eylemleri kavramsal olarak açıklayıp anlaşılmasına katkı yapar. Böylece etik; ahlak üzerinde sistemli bir düşünce, irdeleme, araştırma, soruşturma, tartışma aracılığı ile ahlaki problemlerle ilgilenmektedir.

15- Etik, bir eylemin içeriği ne olursa olsun, ahlaki olarak tanımlanabilmesi için uyulması gereken koşulları biçimsel yollardan yeniden kurarak, ahlakla ilgili bütün sorunları çok genel, ilkesel ve soyut düzlemde tartışmaktadır. Bu nedenle etik, hangi somut amaçların tek tek iyi ve herkes için ulaşılmaya değer amaçlar olduğunu belirlemez, daha çok ölçütleri belirler ve bu ölçütlere göre öncelikli ve iyi amacın hangisi olduğunun bağlayıcı bir şekilde kabul edilmesi gerektiğini göstermektedir. Özetle etik ilkeler, iyi olanı değil, bir şeyin iyi olduğuna nasıl hükmedildiğini ve varıldığını ifade etmektedir.

16- Ahlaki sorular daha çok emir ve bildirme kipindeki ifadelerdir. Örneğin; yalan söylemeyeceğine söz ver, sadık kalacağına söz ver, işini düzenli ve titiz yap, saygılı davran, yardım et gibi emir ifadeleri ile yardım etmek bir erdemdir, başarı için çok çalışmak gerekir gibi

bildirme cümleleridir. Etik ise konu olarak daha temel ve genel soruları ele almaktadır.

17- Etik ahlaktan farklı olarak somut eylem talimatları ve kurallar ortaya çıkarmaz, daha çok iyi davranmak isteyenleri farklı durumlarda önem taşıyan normları sorunlaştırmaya ve özel bir durumda yapılması gerekenin ne olduğuna karar vermeye çağırır.

18- Etik insanları ahlaklı yapmaz, bir insan yalnızca kendiliğinden, kendi aracılığı ve kendi iradesiyle iyi ya da kötü insan olabilir.

19- Etik bir süper ahlak da değildir ve insanlığa bağlayıcı eylem normları içeren bir katalog sunmamaktadır. Etik bir olaylar koleksiyonu değildir. Elde bir katalog olmadığı için, önceden belirlenmiş ahlaki normlara bakarak belli bir durumda neyin yapılması gerektiğini bildiren en yüksek ahlaki merci de değildir. Böylelikle etik, eylemdeki öznelerin yerini tutan, ahlaken onların üstünde yetkin bir konum alan bir olgu değildir. Sadece eylemde bulunanların bizzat ahlaki yetkinlik kazanmalarını sağlamak ve onların uygulamalarını yönlendirmekle sınırlı bir fonksiyon üstlenebilir. Yapması gereken de yalnızca bundan ibaret olmalıdır.[4]

[4] Abdulkadir Mahmutoğlu-Etik ve Ahlak

ETİK OLAN HER ŞEY AHLAKİ MİDİR?

İnsanın amacı, yaşamda karşılaşılan ve yadırganan, istenmeyen, acısı çekilen sorunların değişimine ve çözümüne yardımcı olmak ise, bunu yapmanın yolu, olan bitenleri açıklamak ve çözümü gösterip aydınlatmaktan geçmektedir. Etik ve ahlak sayesinde insanlığın bilinçlendirilmesi, yaşanmakta olan sosyal, ekonomik ve siyasal sorunların çözümü konusunda bir umut kapısının açılması; böylelikle insan ve toplum yaşamında bir Aydınlanma çağının yaşanması olanaklı olabilecektir. İnsan yaşamı sürekli bir karar verme sürecini gerekli kılmaktadır. Bu karar verme süreci sonrasında tutum ve davranışlar etik ilkeler doğrultusunda gerçekleştiğinde ahlâkî olarak değerlendirilmektedir. Etik gibi ahlâk kavramını da her iş veya meslek adı ile yan yana kullanmak olanaklıdır. İş ahlâkı, sporcu ahlâkı, bilim ahlâkı, toplum ahlâkı benzeri kavramlar yaygın şekilde görülmektedir. Etik ahlak alanının açıklanmasında ve değerlendirilmesinde araçsal bir rol üstlenmektedir. İnsanların tutum ve davranışları üzerinde görüş belirten ve araştırma yapan psikoloji, psikiyatri, sosyoloji gibi etik ve ahlâk da fikir yürütmektedir. Diğer bir ifadeyle ahlâk ve etik aynı alanda bulunan ancak farklı anlamlar taşıyan kavramlardır. Aynılıkları ve farklılıkları olan, çoğu zaman karıştırılan ya da aynı anlamlarda sıklıkla kullanılan ama farklılıklarının önemsenmesi ve vurgulanması gereken kavramlar olarak ele alınmalıdır. Etik kavramının bu kadar çok anlam içermesi konuyla ilgili çalışmaların zenginliğini ve çeşitliliğini sağlamakta, ancak bu durumla orantılı olarak zorluğunu da göstermektedir. Etik olmadan ahlakilikle ilgili değerlendirme yapmak temelsiz bir bina inşa etmek ya da köksüz bir ağaç dikmek anlamına geleceği gibi, ahlâk olmadığında yapılan etik tartışmalarında meyvesiz bir ağaçtan veya toprağın altına doğru yapılmış olduğundan insanların yaşamalarına elverişli olmayan bir binadan farkı kalmayacaktır. Etik ile ilgili bütün bilgilerin yüklendiği bir bilgisayarın yaptığı tüm işlemlerin etik olmasının düşünülmesi nasıl olanaklı değilse, iyi ve doğru tutum ve davranışların, üzerinde düşünmeden, anlamını kavramadan, herhangi bir bilinç ve bilgiye dayalı olmadan yalnızca zorunluluklardan dolayı ortaya konmasını da etik olarak yorumlamak ve değerlendirmek olası değildir. Görüldüğü üzere etik, bir tutum ve davranışın daha düşünce plânında ilk ortaya çıktığı andan sonuçlarının uzandığı en uç noktaya kadar irdeleme yapmakta iken, ahlâk ise daha çok uygulamanın yapılışı ve etkileri ile ilgilenmektedir. Etik tamamen insana ve topluma ilişkin bir kavram olduğundan dolayı, bütün sosyal kurumlarla yakın ilişki veya iletişim kurmak durumundadır. Gelişmiş çağdaş toplumların sosyal yaşamlarının en belirgin özelliklerinden birisi etik uygulamalar olduğundan, ülkelerin bu alanda sergiledikleri çabalar gelişmişlik ölçütü olarak kabul edilmelidir. Etik ve ahlâk hem bir bilgi birikimini gerektirmekte hem de bu bilginin yaşama geçirilmesini istemektedir. Etik ve ahlâka ilişkin sorunları

salt bir bilgi sorunu olarak görmek eksik bir değerlendirme olacaktır. Günümüzde düşünce ve ifade özgürlüğü olan ülkelerin, etik alanda da gelişmiş olan ülkeler olduğu dikkat çekmektedir.[5]

Kanuna uygun davranmak kavramsal olarak etik olabilir fakat ahlaki olarak uygun olmayabilir. Ahlaki değerlerin genelde dini motifler üzerine kurulduğu etik değerlerin kanuni gereklere uygun olarak geliştiği unutulmamalıdır. Örneğin Faiz dini olarak haram ve ahlaken uygun değildir. Kanun faize imkân verdiği için kanunun öngördüğü oranların dışına çıkmamak etik olarak yorumlanabilir. Bu örneğimiz şimdiye kadar açıklanan etik ve ahlak ayrımı ya da benzeyişine yeni bir anlam katacağına şüphemiz yoktur. Piyango ya da şans oyunlarında da durum aynıdır. Kanunun izin verdiği hususlar belki toplum nezdinde etik kabul edilebilir lakin ahlaki olarak yorumlanma imkânı yoktur.

[5] A.g.e. Sonuç kısmı

TİCARET HAYATINDA İLKELER

Bu madde için TÜYAP Fuarcılık Grubu'nun Etik Kurallar ve Çalışma İlkeleri konusunda hazırlanmış olan çalışmayı almayı uygun bulduk. Umarız konu anlaşılmış olacaktır. Konu yorumsuz olarak alınmış yorum değerli okuyucularımıza bırakılmıştır.

1.ETİK KURALLAR VE ÇALIŞMA İLKELERİ TANIMLAMASININ AMACI VE KAPSAMI

Aşağıda yer alan kuralları okuyarak, uygulayarak ve sorular sorarak yasal ya da etik dışı davranışları rapor ederek, adil ve yasalara uygun hareket etme konusundaki kararlılığımıza katkıda bulunuyorsunuz.

Etik Kurallar ve Çalışma İlkeleri, işimiz ile ilgili uyulması gerekli temel kuralları anlamanıza ve uygulamamıza yardımcı olmayı ve gerektiği zaman kimlere soru sorabileceğiniz(ilk yönetici, Etik Komisyon, Hukuk Bölümü) hakkında da fikir verir. Bu kurallar, grubumuz bünyesindeki şirketlerin herhangi birinde çalışan tüm çalışanlar ve yöneticiler için geçerlidir.

Kuralları okuyup, uygun hareket etmek ve işimizi etik kurallar çerçevesinde gerçekleştirmek temel sorumluluğumuzdur. Kuralları ya da diğer politikaları ihlal etmeniz durumunda iyileştirici önlemler ya da disiplin uygulamalarına tabi olabilir, hatta işinizi kaybedebilirsiniz. Bazı adli konuların olası bir yargılama süreci için resmi makamlara aktarılması da mümkündür.

Yasa dışı ya da etik olmayan herhangi bir davranışa tanık olmanız durumunda, bunu rapor etme sorumluluğunuz vardır. Böyle bir durumu rapor eden bir çalışana karşı bir aksiyon alınması kesinlikle yasaklanmıştır.

Yönetim Kurulu, Kuralların nihai olarak yorumlanmasından sorumludur ve herhangi bir zamanda, geçerli olan yasa hükümlerine tabi olmak üzere Kurallarda değişiklik yapabilir.

2.ÇALIŞANLARIMIZIN UYMASI GEREKEN KURALLLAR

2.1.Şirket Mallarının ve Bilgilerinin Kullanılması

Şirketimize ait mal ve bilgileri sorumlulukla, kötüye kullanmadan ya da boşa harcamadan kullanmanız gerekir. Şirketimize ait tüm varlıklar, kurumsal hedeflerimiz yanı sıra sizlerin kişisel iş hedeflerinizi gerçekleştirmenize yardımcı olmak amacını gütmektedir. Şirket mallarının ya da bilgilerinin yasa dışı ya da uygunsuz ve özensiz kullanımının tolere edilmeyeceğinin bilincinde olarak dikkatli olmalısınız.

2.1.2.Kayıtların Hazırlanması

Defterlerimizin ve kayıtlarımızın tam olması kredibilitemiz açısından önemlidir. Tüm işlemleri doğru ve adil biçimde yansıtan defter ve kayıtların tutulması konusunda size güveniyoruz. Benzer şekilde, oluşturmuş olduğunuz mali olmayan tüm kayıtların da doğru, eksiksiz olması ve zamanında hazırlanması gereklidir. Örnek vermek gerekirse bu kayıtlara; maliyetler, satışlar, mesai cetvelleri, masraf raporları, bordro ve yan ödemelere ait kayıtlar, yasal formlar, sözleşmeler ve satın alma belgeleri dahildir.

2.1.3.Kayıtların saklanması

Yasal olarak bazı ticari kayıtları(belgelerin basılı kopyaları, e-posta mesajları, herhangi bir şekilde depolanan elektronik veriler vb…) yasal süreler boyunca saklamak ve yönetimin belirlemiş olduğu durum ve şartlarda imha etmek gerekir.

Fiili, olası ya da makul olarak öngörülen davalar, resmi soruşturma ya da mahkeme tarafından belge ya da bilgi istenen durumlara ilişkin kayıtlarımızın, normal saklama sürelerinden daha uzun süre korunması gerekebilir. Bu gibi durumlar ortaya çıktığında, ilgili tüm belgeleri saklamanız ve anlaşmazlık, soruşturma ya da mahkeme talebi ile istenen belgelerin rutin imhası ya da değiştirilmesi çalışmalarını derhal askıya almanız gerekir.

Kayıtların saklanmaya devam etmesini gerektiren bir bilgi aldığımızda, Hukuk Bölümümüz sizinle iletişim kuracaktır.

2.1.4.Sistemler, ağlar, elektronik iletişim

İşle ilgili konularda TÜYAP sistemlerini kullanın ve kullanımınızın gizli olmadığını unutmayın.

Şirket bilgisayarı, telefonu ya da diğer bilgi sistemleri ile gönderilen, alınan, oluşturulan ya da saklanan tüm iletişim ve bilgiler TÜYAP malıdır. Sistemleri doğru şekilde ve ilgili politikalara uygun olarak kullandığınızdan emin olunuz.

2.1.5.Sistemlerin kullanımı

Sistemlerimiz sadece iş amaçlıdır. Bu sistemleri sınırlı olmakla birlikte kişisel amaçlarla kullanabilecek olsanız da, bu kullanım çalışmanıza engel olmamalı, iş arkadaşlarınıza ya da genel olarak iş ilişkilerinize rahatsızlık vermemelidir. Şirket sistemlerini ya da ekipmanlarını aşağıdaki amaçlarla kesinlikle kullanamazsınız:

•başkalarını taciz etmek, küçük düşürmek, ayrımcı ya da karalayıcı yorumlar yapmak,
•cinsel içerikli, küfürlü, saldırgan ya da kaba materyaller oluşturmak, göndermek, bilinçli olarak almak, erişmek, indirmek ya da saklamak,
•sistem üstünde veya internette kumar oynamak,
•internette her tür oyun oynamak,
•TÜYAP ağına ya da sunucusuna kasıtlı olarak virüs gibi zararlı programlar yüklemek,
•başka bir tarafa ait telif hakkı, ticari sır, patent ya da fikri mülkiyet haklarını ihlal etmek,
•politikalarımızı ihlal eden, şirketi yükümlülük altına sokacak ya da zarar verecek diğer amaçlar,
•siyasi içerikli her tür bilgi ve görüş paylaşımı.

Şirket sistemlerinin kullanımı hakkında herhangi bir sorunuz varsa ya da yasaklanan kullanım şekillerini öğrenmek isterseniz derhal yöneticinizle görüşmelisiniz.

2.1.6.Gizlilik

Gizlilik standartları daha sıkı olan ülkelerde bile, sistemlerin kullanım gizliliği garanti edilmemektedir. E-posta ve sesli posta mesajlarıyla, internet kullanımı davalar ya da soruşturmalar sırasında dinlenebilir ve başkalarına açıklanabilir. Yasal olarak izin verilen hallerde, sistemlerimizin tarafınızdan işe uygun kullanıldığı takip edilebilir. Örneğin, bu takip şüphe duyulan yasa dışı davranışların ya da sistemlerin yanlış kullanımını önlemek ya da müşterilere ve şirketimizin iletişim içerisinde olduğu diğer kişilere uygun şekilde cevap verilmesini sağlamak amaçlı olabilir.

2.1.7.Malların çalınması ya da kötüye kullanılması

Şirket mallarının ve diğer çalışanların kişisel eşyalarının korunması, kötüye kullanılmaması ya da bu yönde girişimde bulunulmaması esastır. Bu kural, şirket mallarının aşırı ya da yetkisiz kullanımını da içermektedir.

Şirket mallarının ve diğer çalışanların kişisel eşyalarının çalınması ya da kötüye kullanılması eylemi, aşağıdakiler dahil olmak üzere farklı şekillerde ortaya çıkabilir:

•malzeme, ekipman, belge, para ya da diğer fiziki malların çalınması,
•telefon, bilgisayar, fotokopi makinesi, faks makinesi ya da diğer ekipmanlarının iş ile ilgili olmaksızın aşırı kullanımı,
•tahrif edilmiş mesai cetvelleri ya da masraf raporları vermek,
•özel bilgilerimizi, ticari sırlarımızı ya da diğer varlıklarımızı yetkisiz kullanmak,
•müşteriden, tedarikçiden ya da birlikte iş yapılan diğer kişilerden, şirkete ait olması gereken kişisel yarar sağlamak.

2.1.8.Fikri mülkiyet, özel ve gizli bilgiler

Tüm şirket mallarında olduğu gibi, gizli bilgiler, fikri mülkiyet korunmalı ve iş ile ilgili bilgiler, aksi gerekmedikçe kesinlikle ofislerde tutulmalıdır.

Gizli ve özel bilgilerimizi, ticari sırlarımızı ve tüm fikri mülkiyet içeren durumları (telif hakları, ticari markalar ve patentler dahil),şirket mallarını korumada gösterdiğiniz özenle korumanız ve gizliliğini sağlamanız gerekir.

Gizli ya da özel kabul edilen bilgi tiplerine aşağıdaki örnekler verilebilir:

•müşteri ilişkileri,
•fiyatlandırma planları,
•geliştirilmekte olan ürün ve hizmetler,
•mali projeksiyonlar ve kayıtlar,
•muhtemel şirket satın alma ya da satış kararları.

Şirket bünyesindeki çalışmanız süresince elde ettiğiniz ya da oluşturduğunuz tüm belgeler, dosyalar, kayıtlar ve raporlar TÜYAP'a aittir. Bu gibi şirket mallarının orijinallerini ya da kopyalarını ofislerimizden ancak çalışmanızı tamamlamanız için gerekli olması durumunda ve yöneticinizin onayı ile çıkarabilirsiniz. Bu gibi durumlarda, kayıtları hızla geri getirmeniz gereklidir.

Bir şirket satın alma ya da satış çalışmasına dahil olmuşsanız, bir gizlilik sözleşmesi imzalamanız gerekebilir.

ÖRNEK: Yazılım geliştirme uzmanı Ahmet, ilgili arama sonuçları ortaya koyma becerisini iyileştirmek için şirkete özel algoritmalar geliştiriyor. Ahmet'in algoritmalarından biri uygulanmak üzere seçilmiyor, o da bu

çalışmasını bir üniversiteye bağışlamaya karar veriyor. BUNU YAPABİLİR Mİ?

Cevap: Hayır. Ahmet'in çalışması şirkete ait fikri mülkiyettir. Şirket şu an için çalışmayı kullanmayı planlamıyor olsa bile, bu konuda somut olarak yetki almadıkça, çalışmayı herhangi bir kişiyle paylaşamaz.

2.1.9.Bilgi güvenliği

Her çalışan, işi gereği kendine verilen bilgileri korumalı ve güvenliğini sağlamalı ve tüm sistemlere ve verilere yetkisiz erişimi önleme konusunda hassas olmalıdır.

Şirket bilgilerinin güvenliğini sağlamak üzere tasarlanmış tüm politika ve uygulamaları bilmek ve izlemek sizin sorumluluğunuzdadır. Örneğin;

•kullanıcı kimliği ya da şifrelerini gizli tutmak ve paylaşmamak,
•kimlik avı, farklı isim kullanma ya da toplum mühendisliği gibi tuzaklarla sistemlerimize erişim sağlama ya da sistemlerimizi çökertme girişimlerini uygun şekilde rapor etmek,
•şirket tarafından yayınlanan, bilgi güvenliği ile ilgili yazışmaları ve yönergeleri okumak ve uygulamak,
•şirket bilgisayarlarına ya da şirket tarafından tahsis edilen, akıllı telefon ya da tablet gibi mobil cihazlara kişisel ya da onaylanmamış yazılım yüklememek,
•tüm taşınabilir cihazlar (dizüstü bilgisayarlar, tabletler, akıllı telefonlar) ve depolama aletlerinin fiziksel güvenliğini ve şifre ile korunmasını sağlamak,
•masada ve çalışma alanlarında hassas bilgi bulunmamasını sağlamak,
•gizli ya da kısıtlanmış bilgileri ancak yetkilendirilmiş olmanız halinde ve bilginin korunması için uygun önlemleri alarak göndermek.

Göreviniz kişisel bilgilere, resmi kayıtlara ya da diğer hassas bilgilere erişmeyi içeriyorsa, o bilgi için geçerli tüm politika ve yasaları bildiğinizden ve uyguladığınızdan emin olunuz.

Bilgi güvenliği konusunda soru ya da endişeleriniz varsa yöneticinizle, veri güvenliği yöneticisiyle ya da Hukuk Bölümü ile görüşünüz.

2.1.10.Veri Gizliliği

Müşterilerimizin, çalışanlarımızın, tüketicilerin ve diğer kişilerin kişisel verilerinin gizliliğini ve güvenliğini korumalı ve bu bilgiyi nasıl kullanacağımızı düzenleyen kanunlara uygun hareket etmeliyiz.

Faaliyetlerimiz sırasında müşterilerimizin, tedarikçilerimizin, çalışanlarımızın, bizimle çalışmak üzere başvurmuş olanların bu amaç doğrultusundaki kişisel bilgileri derlenebilir, tutulabilir ve kullanılabilir.

Kişisel bilgiler, bir kişinin kimliğinin belirlenmesinde kullanılabilecek bilgilerdir. Bu bilgi, kişinin adı, adresi ya da telefon numarası ya da resmi kimlik numarası gibi ayrıntıları içerebilir.

Bunun için,

•kişisel verilerin korunması ve kullanılmasına ilişkin yasalara ve şirket politikalarına uygun hareket etmelisiniz,
•iş ile ilgili kabul edilebilir bir amacınız olmadıkça ve ilgili kişilere gerekli bildirimler yapılmadıkça, kişisel verileri toplamamalı, işlememeli, kullanmamalı, açıklamamalı ya da saklamamalısınız,
•kişisel bilgilerin uygun şekilde sınıflandırılması, toplanması, işlenmesi, kullanılması, açıklanması, saklanması, aktarılması ve silinmesi ile ilgili şirket politikalarını ve diğer koruma önlemlerini titizlikle uygulamalısınız. Bu gibi bilgileri, kendi bilgilerinizmiş gibi korumak için çaba göstermelisiniz.

ÖRNEK: Vergi dairesinden aradığını söyleyen bir kişi bir başka çalışanın iletişim adresini ve telefon numarasını öğrenmek istiyor. BU BİLGİYİ VERMELİ MİSİNİZ?

Cevap: Hayır. Bu konuda yetkiniz olmadığı sürece, asla bir başka çalışan hakkında bilgi ya da diğer kişisel ya da şirket bilgilerini vermemelisiniz. Resmî kurumlar söz konusu olduğunda bile, bu gibi bilgileri telefonda vermemelisiniz. Bu kural müşteriler, tedarikçiler ya da kişisel bilgilerine erişim sahibi olduğunuz diğer kişiler hakkındaki bilgileri de kapsar. Böyle bir durum olması durumunda derhal Hukuk Bölümünü bilgilendirin.

Bir çalışan hakkında referans vermeniz istenirse, herhangi bir bilgi vermeden önce mutlaka İnsan Kaynaklarıyla görüşün.

2.1.10.Özlük Bilgilerinin Gizliliği

Şirkette çalışan herkese ait özlük bilgileri İnsan Kaynakları Bölümünde gizlilik içinde saklanır. Ücret, yan haklar, şirket işlemleri için geçerli olan şifre ve parolalar ve diğer tüm özel bilgilerinizi başka hiçbir kimseyle paylaşmayın. Tesadüf eseri bir başka çalışana ait edinmiş olduğunuz bilgileri ve kendi kişisel bilgilerinizi üçüncü kimseler ile paylaşmanız durumunda iş akdiniz tazminatsız fesih edilir.

3.ÇIKAR ÇATIŞMASI

İş performansınıza ya da kurum adına verdiğiniz kararlara etki edebilecek faaliyetlerden ya da maddi çıkarlardan kaçınmalısınız.

İş performansınızı tam zamanlı ve gerekli zamanda yerine getirmeye gölge düşüren, engelleyen ya da işinizde verdiğiniz kararları olumsuz etkileyebilecek bir faaliyet içerisinde olma ya da maddi çıkar içerisinde olma halinde çıkar çatışması ortaya çıkabilir.

Bu gibi çatışmalardan kaçınmak önemlidir. Çıkar çatışması durumunda olabileceğinizi ya da böyle algılanacağınızı düşünürseniz, durumu yöneticinizle ve İnsan Kaynakları Bölümü ile görüşmelisiniz.

Çıkar çatışması pek çok şekilde ortaya çıkabilir. Sık karşılaşılan örneklerden bazıları şunlardır:

3.1.Şirket dışı işler, uğraşlar ya da bağlantılar

Yönetici olarak görev yaptığınızda ya da göreviniz gereği bir sözleşme imzaladığınızda, çıkar çatışmasına maruz kalabilir ya da taraf olduğunuz bu durumda bir çıkar çatışması olduğu izlenimi yaratılabilir.

Bu durumdan kaçınmak için aşağıdaki özelliklerde herhangi bir serbest çalışma ya da "ek iş" tarzı bir faaliyet içerisine girmemelisiniz:

- şirketimiz için yaptığınız işin niteliği ya da miktarını olumsuz etkileyecek işler,
- şirketlerimizden herhangi birinin rakibi,
- şirket dışındaki çalışmanızı, kurumu desteklediğimiz ya da sponsor olduğumuz izlenimi veren işler,
- adımıza zarar verecek işler,
- şirketimiz için ayırmanız gereken zamanı, tesislerimizi, kaynaklarımızı ya da malzemelerimizi kullanan ya da bunları engelleyen işler.

ÖRNEK: Ayşe, iş dışı zamanlarında beslenme ürünleri satmaktadır. Öğle yemeği saatinde Ayşe, iş bilgisayarını ve e-posta adresini kullanarak müşterilerine satmakta olduğu bazı ürünlerde uygulanan indirimler hakkında bilgi verir. BUNA İZNİ VAR MI?

Cevap: Hayır. Bu faaliyeti kişisel zamanında yapsa bile Ayşe, işi ile ilgili olmayan bir faaliyet yürütmek için şirket malını (çalışma bilgisayarı ve e-posta adresi) kullanamaz.

3.2.Diğer şirketlerle olan çıkar ilişkileri

Rakiplerin, tedarikçilerin ya da müşterilerin borsada işlem gören hisselerine %1 oranından daha fazla hisse sahibi olunmasına izin verilmez.

Rakip bir şirkete yatırım yapmak ya da borç vermek yasaklanan bir çıkar çatışması durumudur. Aynı kural, sizin ya da size bağlı bir çalışanın birlikte çalıştığı müşteriler ya da tedarikçiler için de geçerlidir. Bu şekilde ekonomik çıkar ilişkileri kurulmasına izin verilmez.

Bir yatırımın "küçük" kabul edilmesi için, yatırım miktarı:

•söz konusu şirket ile anlaşmalarımızda kullandığınız takdir yetkisi, yıllık ücretiniz ve ilgili diğer etkenler dikkate alındığında, adımıza verdiğiniz kararları etkilememeli ya da bu izlenimi yaratmamalıdır,
•yatırım yapmış olduğunuz şirketin kararlarını etkilememelidir.

Bu sınırlar yatırım fonları için geçerli değildir; söz konusu fonlara yatırım bedeline bakılmaksızın izin verilir. Bu sınırları aşan miktarlarda hisse senedine sahipseniz (ya da sahibi olduğunuz hisseler bu şekilde büyüyorsa) derhal yöneticinize bilgi vermeniz gerekir.

Eşiniz ya da diğer birinci derece yakın aile üyeleriniz, rakiplerimizden ya da iş yaptığınız müşterilerimizden ya da tedarikçilerimizden birinin bünyesinde çalışıyor, danışmanlık yapıyor ya da herhangi başka bir şekilde maddi ilişki içerisinde bulunuyorsa, potansiyel bir çıkar çatışması bulunmaktadır. Bu gibi herhangi bir çıkar ilişkisini yöneticinize ve İnsan Kaynaklarına bildirmeniz gereklidir. Hakkınızda uygun olmayan bir iletişim ya da sadakate dair çelişkiler olduğu izlenimi yaratılmadığından emin olunuz.

3.3.Kurumsal fırsatlar

Meşru menfaatlerimizin geliştirilmesi yönünde bir fırsat doğduğunda, bu yönde hareket etme göreviniz bulunmaktadır. Bulunduğunuz pozisyon nedeniyle şirket mallarını, bilgilerini ve şirkete ait zamanı kullanarak haberdar olunan fırsatlardan kişisel fayda sağlamak uygun değildir.

3.4.Kişilere ayrıcalık tanınması

Bir akrabanız ya da yakın kişisel ilişki içerisinde bulunduğunuz bir kişinin amiri olmak ya da bu kişiler ile ilgili işe alım ya da sözleşme yapma kararları almak çatışma durumu oluşturur.

Akrabaların işe alınması ya da işte tutulması yasaklanmamıştır ve iş arkadaşları arasında rızayla yaşanan ilişkilere karışmak istemeyiz. Ancak, kişilerin yakın kişisel ilişkileri nedeniyle olumsuz etkilenmesi ya da etkilendiği izlenimi yaratmasını önlemeliyiz. Eşinizin, birinci derece yakın aile üyelerinizin ya da bağımsız, tarafsız profesyonel kararlar alma becerinizi potansiyel olarak sekteye uğratabilecek ölçüde yakın kişisel ilişki içerisinde olduğunuz diğer kişilerin işe alınması, işte tutulması, terfi ettirilmesi, sözleşme ilişkisi kurulması ya da tazminat ödenmesi ile ilgili kararları doğrudan kontrol edemez, pazarlık yapamaz, onaylayamaz ve bu kararlara hiçbir şekilde katılamazsınız

3.5.Üçüncü kişilerle sözleşme yapmak

Anlaşmaların mutlaka yazılı olarak yapılması gerekmektedir. Çalışan olarak size yöneticiniz tarafından iletilen yetki seviyesine uygun sözleşmeler yapabilirsiniz. Herhangi bir yetki seviyesi belirlenmemişse, yöneticinizin onayı olmadan şirket adına herhangi bir sözleşme imzalamayınız.

Ayrıca, bir sözleşmeyi sona erme tarihinden önce feshedeceğinizde, yöneticinizden ve Hukuk Bölümünden onay almanız gerekir. Bunun nedeni, nispeten küçük miktarlarda parasal bedeller içeren

sözleşmelerde bile tazminat yükümlülükleri ya da sözleşmeden kaynaklanan diğer zorunlulukların söz konusu olabilmesi ya da erken fesih durumunda sıkıntılı rekabet sorunlarının ya da diğer endişelerin ortaya çıkabilmesidir.

3.6.Resmi kurumlarla iş yapma

Resmi kurumlar, devlet memurları ve resmi görevlilerle çeşitli kapsamda çalışmalar yaparız.

Ancak tüm resmi kurumlar, memurlar ya da görevliler ile yapılan pazarlıklar, sözleşme şartları ve iş ilişkilerine dair sıkı kurallar geçerlidir.

Resmi bir organ, kurum, memur ya da görevli ile iş yapıyorsanız, bu kuralları bilmeniz ve uygulamanız gerekir. Bu kuralların ihlali ağır cezalarla, resmi ihalelerden uzaklaştırılma ya da diskalifiye olmayla, hatta yasal takibatla sonuçlanabilir. Bu kurallara uygun hareket ettiğimizden emin olmak için, resmi kurumlarla yapılan herhangi bir sözleşme ile ilgili yasaların ihlal edildiğine dair tüm şüphelerin rapor edilmesi gerekir.

Tüm bu işlemler için mutlaka Hukuk Bölümü ile görüşün.

3.7.Hediye ya da eğlence imkânları sunma ya da verme

Objektif ticari kararlar verme becerisini etkileyebilecek ya da etkilediği izlenimi yaratabilecek hediyeler ya da eğlence imkânlarını teşvik etmeyiniz, kabul etmeyiniz ve sunmayınız.

Hediye alma ve sunma politikamızın amacı mevcut ya da olası müşteriler, satıcılar, danışmanlar, tedarikçiler ve diğer iş ortakları ile uygun olmayan ilişkiler kurulmasını ya da kurulduğu izlenimi yaratılmasını önlemektir.

3.7.1.Hediyeler

Üçüncü kişilere, ürün, kişisel hizmet ya da imkanlar dahil olmak üzere, promosyon ürünleri haricinde hediye verme ve aynı şekilde üçüncü kişilerden hediye kabul etmek yasaktır.

Çıkar çatışması yarattığı izlenimi veren bir hediye alırsanız ya da vermek isterseniz, hediyeyi almadan ya da sunmadan önce yöneticinize danışın ve birlikte bu gibi hediyelerin uygun olup olmadığına dair sorularınızı sormak için Etik Komisyon ile görüşün.

3.7.2.Eğlenceler

Makul olması, sık olmaması, gerçek bir iş toplantısı ya da iş konularının ele alınması ya da daha iyi iş ilişkileri geliştirilmesi amacıyla gerçekleştirilen etkinlikler olması durumunda, öğle yemeği, akşam yemeği, tiyatro ya da spor karşılaşmaları gibi normal eğlence imkânlarını kabul edebilir ya da sunabilirsiniz. Gece yatılı seyahat gerektiren sıra dışı etkinlikler ya da eğlenceler (ör. Dünya Kupası maçlarına biletler ya da hafta sonu tatili) genellikle uygun kabul edilmez. Ayrıca resmi görevliler ve devlet memurları için eğlence imkânları sunmayı düşünürken, Devlet Memurlarına Hediye ya da İkramiye Sunma ve Verme Politikası ile belirlenen yerel kanunlar ile getirilmiş zorlayıcı parasal sınırlara uymaya dikkat edin.

Aşırı olarak görülebilecek herhangi bir eğlence imkânını sunmadan ya da kabul etmeden önce yöneticinizin onayını alınız.

4.PAYDAŞLARIMIZLA OLAN İLİŞKİLER

4.1.Medya ve finans çevreleri ile iletişim

Medya ve finans çevreleri ile sadece yetkili çalışanlar iletişim kurabilirler.

Tüm raporların ve basın bültenlerinin tutarlı bir biçimde sadece ilgili

yetkililer tarafından sunulması ve paylaşılması gerekir.

4.2.Avukatlar ya da devlet dairelerinden gelen bilgi talepleri

Potansiyel ya da var olan bir dava ya da soruşturma hakkında şirket bilgileri ya da belgeleri elde etmeye çalışan bir avukat size ulaşacak olursa, derhal Hukuk Bölümüne bilgi vermelisiniz. Sorular bizim dahil olduğumuz bir olay ile ilgili olmasa bile, bu gereklidir. Yasal olarak belli bir tarihe kadar mahkeme huzuruna çıkmayı ya da cevap vermeyi gerektiren bir mahkeme celbi, çağrı kâğıdı ya da diğer belgeleri teslim almanız durumunda, konuyu zaman geçirmeden Hukuk Bölümüne bildirmeniz gerekmektedir.

4.3.Sahtekârlık ve yanlış ya da yanıltıcı beyanlar

Şirketimize dair tüm raporlar ve yazılı ya da sözlü beyanlar doğru olmalı ve yanıltıcı olmamalıdır. Müşterimizi, tedarikçimizi, hissedarımızı, denetçileri, iletişim içerisinde olduğumuz ya da iş yaptığımız diğer kişileri aldatma girişimleri kesinlikle yasaktır. Bu; ürünlerimiz, hizmetlerimiz, mali durumumuz, politikalarımız, güvenliğimiz, gizlilik ya da uyum uygulamalarımız konusunda kasten ya da düşünmeden verilen yanlış ya da yanıltıcı sözlü ya da yazılı beyanları ya da eksik bilgileri içerir. İç ya da dış denetçilerimiz ile iletişim içerisinde iseniz, denetim raporlarının hazırlanması için gerekli tüm bilgileri sağlamalı ve söz konusu bilginin yanlış yorumlanmış göründüğü durumlarda, ilgili raporların yayınlanmasından önce düzeltmeler yapmalısınız. Ayrıca, tüm iç raporları ve belgeleri dürüstçe ve doğru olarak hazırlamanız gereklidir.

4.4.Reklam ve tanıtım faaliyetleri

Adil ve doğru reklam uygulamaları yasal gerekliliktir. Aynı zamanda iyi niyetimizi ve güvenilirliğimizi korumamıza da yardımcı olur.

Reklamlarda yer alan tüm iddialar ve yazılı, elektronik ya da diğer yazılı olmayan ortamlarda yer alan diğer beyanlar dürüst olmalı ve makul bir dayanağı bulunmalıdır.

Ayrıca, yayından ya da yayımdan önce doğruluğunun kontrol edilmesi gerekir. Bu aynı zamanda sözlü olarak verilen beyanlar için, hatta bize ya da diğer şirketlere ait ürünler ya da hizmetler hakkında nesnel, verilere dayalı ya da ölçülebilir yorumlarda bulunduğunuz sohbetler için de geçerlidir.

4.5.Sosyal medya kullanımı

Sosyal medya platformları ve hizmetleri markalarımızı güçlendirmemizi, ürünlerimizin tanıtımını yapmamızı ve mevcut ve muhtemel müşterilerimizle ilişki kurmamızı sağlayan araçlardır.

Ancak, sosyal medyayı kullanırken,

•kişisel olarak doğruluk, profesyonellik ve sorumluluk sergilemelisiniz,
•şirketimizin ve üçüncü şahısların fikri mülkiyet haklarına saygı göstermelisiniz,
•ancak gerekli yetkiye sahipseniz Tüyap'ı temsil etmeli ya da adına konuşmalısınız,
•gizli bilgileri ya da korunmakta olan diğer bilgileri paylaşmamalısınız.

Bu önlemler şirket tarafından onaylanmış ya da sponsor olunmuş sosyal medya faaliyetleri ve;

•kendinizi Tüyap çalışanı olarak tanıtıyorsanız,
•şirketlerimiz, ürünlerimiz, hizmetlerimiz ya da rakiplerimiz hakkında mesaj yazıyorsanız
•diğer çalışanlarla ya da denetçilerimiz, acentelerimiz, tedarikçilerimiz ya da diğer ortaklarımızla fikir alışverişinde bulunuyor ya da bağlantı kuruyorsanız,
•kişisel sosyal medya kullanıyorsanız da geçerlidir.

4.6.Rakipler ve antitröst yasaları

Rakiplerle, müşterilerle ve tedarikçilerle yasalara aykırı düzenlemeler yapılması ve tekelci ya da adil olmayan ticaret uygulamaları yasaklanmıştır.

Antitröst ve rekabet yasaları, rakiplerin, müşterilerin ya da tedarikçilerin, hatta pazara hakim konumda olan tek bir şirketin içerisinde olduğu belli tipte anlaşmalar ya da davranışlar dahil olmak üzere ticari kısıtlamalar getirir.

Rakiplerle etkileşim içerisinde bulunulan meşru nedenler ve durumlar söz konusu olup, bu faaliyetler üzerinden yasa dışı gizli anlaşmalar yapılamaz. Bu gibi faaliyetler dernek çalışmaları, sektördeki en iyi uygulamaları bulma çalışmaları, ortak girişimler, rekabet istihbaratı toplamanın yanı sıra lobi faaliyetleri ve yasal uygulamalar gibi belli ortak faaliyetler olabilir. Antitröst ve rekabet yasalarının ihlali genellikle hem kurumların hem de kişilerin yüksek miktarlarda para cezaları ve hapis cezaları dahil olmak üzere cezaya

mahkum edilebildikleri suçlar olarak değerlendirilir. Bu gibi durumlarda ortaya çıkan maliyetler, cezalar ve hukuki sorumluluklar genellikle yasa dışı davranış ya da anlaşma ile sağlanan kârdan ya da verilen maddi zarardan çok daha yüksektir.

4.7.Rüşvet

Lehte davranışta bulunmak ya da karar alma sürecini etkilemek amacıyla bir başkasına değerli herhangi bir hediye, mali ya da diğer avantajlar teklif etmeyiniz, vermeyiniz ve almayınız. Herhangi bir kişinin bir şirket, resmi kurum, memur ya da çalışan tarafından lehte davranışta bulunulması karşılığında değerli herhangi bir hediye, mali ya da diğer avantajlar sunma yetkisi verdiği, teklif ettiği, teşvik ettiği, verdiği, aldığı ya da kabul ettiği durumlarda rüşvet ortaya çıkar. Nakit ödemeler, hediyeler, yapılan iyilikler, değerli herhangi bir eşya ya da hizmet ya da diğer herhangi mali avantaj rüşvet olarak kabul edilir.

Rüşvet yasalarına uygun hareket etmek için, başka bir ticari taraf, müşteri, müşterinin temsilcisi ya da resmi çalışan ya da devlet memuru ile doğrudan uygun olmayan ödemeler yapma ya da alma ilişkisinden kaçınmanız gerekir.

4.8.Ticari Yaptırımlar

Uluslararası ticari yaptırım yasaları belli kişilerle, kuruluşlarla ya da bütün olarak ülkelerle iş yapma becerilerimize kısıtlamalar getirmektedir. Bu yasalar, ulusal güvenlik çıkarlarının korunması, terörle mücadele, kitle imha silahlarının yaygınlaşmasının önlenmesi ve insan hakları ve hukukun üstünlüğünün geliştirilmesi gibi öncelikler dahil olmak üzere hükümetlerin dış politika hedeflerini destekler.

5.İŞYERİNDE YAŞAM

5.1.Adil İstihdam Fırsatları ve Ayrımcılık

Çeşitliliği ve katılımı destekliyor, taciz ve ayrımcılığı yasaklıyor ve çalışanların güvenliği ve adil muamele görmesi konusunda kararlılık sergiliyoruz.

Ekip çalışmasını, çeşitliliği, katılımı ve güveni teşvik eden iş yerlerini desteklemeye kararlıyız.

Biz eşit fırsatlar sunan bir işvereniz. Tüm çalışanlarımıza ve bizimle çalışmak üzere başvuruda bulunan kimselere saygıyla ve haysiyetle

yaklaşma kararlılığı sergiler, ayrımcılığı yasaklarız. Irk, renk, din, dil, milliyet, cinsiyet, medeni hal, yaş, engellilik ya da yasalar ile korunan diğer kategorileri ayırt etmeksizin personel arar, işe alır, geliştirir, terfi ettirir, disiplin uygulamaları yapar ve çalışma şartları sunarız.

İstihdam politikalarımız ve uygulamalarımız, adil ve ayrımcılıktan uzak istihdam politikalarını içeren, İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu ilkeleri doğrultusunda olup, bu ilkelere uygunluğun temin edilmesini amaçlamaktadır.

5.2.Resmi görevlilerin işe alınması

Hâlihazırda ya da kısa süre öncesine kadar resmi görevde olan bir kişi ile iş görüşmesi yapmadan önce, bu kişileri yasal olarak işe alabileceğinizi doğrulamak için İnsan Kaynakları ile görüşünüz.

5.3.Çalışma şartları ve iş yeri koşulları

Şirketimizde, çalışma şartlarına ilişkin geçerli tüm yasalara uygun hareket edilmektedir. Güvenli bir iş yeri sağlayarak, iş güvenliği ve çalışan sağlığını korumaya ve esirgemeye yönelik risklerden kaçınmak için yasal gerekliliklere uygun hareket eder, aynı şekilde çalışanlarımızın da bu kurallara uygun çalışmasını bekleriz.

5.4.İşyerinde Mobbing, Taciz ve Dedikodu

Şirketimizde çalışan hiç kimsenin küçük düşürülmesine ve kendisinin utanmasına neden olabilecek hiçbir davranışa, sözlü tacize, lakap takılmasına, işyerinin huzurunu ve ahengini bozabilecek dedikoduya izin vermeyiz ve tüm çalışanlarımızın bu kurallara uymasını bekleriz.

Her tür taciz ve mobbinge neden olabilecek davranış, rahatsız edici, düşmanca ve küçük düşürücü bir ortam yaratan sözlü, fiziksel ya da görsel davranışlar büyük bir titizlikle araştırılır ve hiçbir türüne tolerans gösterilmez.

Ayrıca; ırkçı, etnik köken, din ve yaşla ilgili ya da cinsel içerikli rahatsız edici şakalar ya da aşağılamaların yapılması, rahatsız edici resim ya da karikatürlerin dağıtılması, aşağılayıcı ya da ayrımcı bilgilerin aktarılması için sesli posta, e-posta ya da diğer elektronik araçların kullanılması yasaktır.

5.5.Alkol ve Uyuşturucusuz İş Yeri

Uyuşturucu ve alkol güvenlik açısından bir tehdit oluşturabilir ve iş ortamında yeri yoktur. Çalışma sırasında ya da şirketimize ait mülklerde alkol ve uyuşturucuların (doktor tarafından geçerli tarihli ve yasal bir reçete ile verilmiş ilaçlar dışında) kullanılması, bulundurulması, satılması, imal edilmesi, yayılması, dağıtılması ya da satın alınması yasaktır. Ayrıca çalışanlarımızın bu maddelerin etkisi altında iş yapmaları da yasaktır. Belli koşullarda, üst yönetimin onayı ile tesislerde alkollü içecekler ikram edilebilir. Bu gibi etkinliklere katılan çalışanlardan uygun ve profesyonel davranışlar sergilemeleri beklenmektedir.

5.6.Çevre

Çevrenin iyileştirilmesi girişimlerini desteklemek ve çevre üzerindeki olumsuz etkimizi azaltmak için çaba gösteririz.

Şirketimiz, enerji ve kağıt kullanımı, baskı ve üretim teknolojileri kullanımı ve atıkların geri dönüştürülmesi yoluyla çevre üzerinde etkisi konusunda duyarlı ve kararlıdır.

Bu kararlılığımız doğrultusunda,

•sürdürülebilir ve geri dönüşümlü kaynaklar ve minimum atık oluşturan malzemeler,
•mümkün olan yerlerde, çevre üzerinde en az etkiye sahip teknolojiler, malzemeler ve prosesler,
•aynı hedeflere sahip tedarikçiler ve taşeronlar kullanmayı amaçlıyoruz.

6.ETİK KOMİSYON ÇALIŞMA İLKELERİ

Kuralların, yasanın ya da politikaların ihlal edildiğine dair şüphelerinizi, herhangi bir korkuya kapılmadan Etik Komisyona rapor edebilirsiniz. Böyle bir durumda Etik Komisyon derhal toplanarak şüpheleri araştırır ve ihlallerin varlığının sabit görülmesi durumunda gerekli iyileştirme önlemlerini alır.

Etik Kural ihlallerini ayrıca 0850 832 0 270 numaralı gizli telefon hattını arayarak sesli mesaj yoluyla ve kendinizi tanıtarak bildirebilirsiniz. İhlallerin, ihlali gerçekleştiren kişinin kimliği ya da pozisyonuna bakılmaksızın rapor edilmesi önemlidir.

6.1 Raporlama ve Soruşturmalar

Şüpheli tüm durumlar ve ihbarlar soruşturulur. Bunun doğru ve kapsamlı bir biçimde yapılabilmesi için rapor edilen ihlallerin soruşturmalarında işbirliği içerisinde olmanız zorunludur.

Şüphe duyulan bir ihlali rapor eden ya da konuyla ilgili soruşturmaya katılan herhangi bir kişinin kimliği, raporu sunan kişinin açıklama yapılmasına izin verdiği, açıklama yapılmasının yasa, yönetmelik ya da hukuki süreç gereği olduğu ya da konunun gerektiği gibi soruşturulabilmesi için, ilgili çalışana bildirimde bulunulmasının ardından, açıklama yapılmasının gerekli olduğu haller dışında açıklanmayacaktır.

Kuralların ya da yasanın ihlal edildiğine samimiyetle inanan ve bu durumu rapor eden bir kişiye karşı, hiçbir şekilde karşı aksiyon alınmayacaktır.

6.2.Etik Komisyon Kurallarının Yürütme Sorumluluğu

Tüm kuralların uygulanmasından ve güncellemelerinden İnsan Kaynakları sorumludur.[6]

[6] https://tuyap.com.tr/etik-kurallar-ve-calisma-ilkeleri

İNCELEMELER

Bu bölümde İş Ahlakı konusunda Ayet ve hadisler ışığında konuyu açmaya çalışacağız. Bir Müslümanın iş ahlakı dendiğinde esas alması gereken temel unsurlardan bahsedeceğiz. Allah Resulü İş Ahlakı konusunda neler buyuruyor, kendisi nasıl uyguladı misallerle açıklamaya çalışarak konuya olan ilgimizi toparlamaya çalışacağız.

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

"Ticaretin de satımın da kendilerini Allah'ı anmaktan, namazı hakkıyla kılmaktan ve zekâtı vermekten alıkoyamadığı, gözlerin ve gönüllerin dehşetle sarsılacağı bir günden korkan kişiler;

Anarlar ki, Allah kendilerini, yaptıklarından daha güzeli ile ödüllendirsin, daha fazlasını da lütfundan versin. Allah dilediğini hesapsız rızıklandırır."

(Nûr Suresi, 37-38) (Meâl Kaynak: Diyanet İşleri Başkanlığı)

Tefsiri:

Ayette geçen ve "kişiler" diye çevirdiğimiz ricâl (erkekler) kelimesi, kadınları dışarıda bırakmaz; çünkü başka ayetlerde Allah'a çeşitli şekillerde ibadet edenler, bu arada O'nu zikredenler övülürken, onlara çeşitli ödüller verileceği müjdelenirken erkeklerle birlikte kadınlar da açıkça zikredilmiştir (Ahzâb 33/35). Burada "kişiler, erkekler", ya Arapça'da "tağlîb" adı verilen bir anlatım şekliyle veya "genellikle uygulama böyle olduğu için vakıadan hareket eden" anlatım yoluyla kadınları da ifade etmektedir.

İnsanların çoğu, fâni olan imtihan dünyasında ticarete, zanaata, zevk ve safaya dalarak Allah'ı unuturlar, namazları vaktinde kılmazlar, mala düşkünlükleri sebebiyle zekâtı ya hiç vermezler yahut da eksik verirler. Bunlar imtihan için verilmiş, âdeta imtihan sorusuna benzeyen dünya malına ve menfaatine aldanarak servet ve nimet imtihanını kaybeden gafillerdir. Allah'ın örnek gösterdiği, övdüğü, yaptıklarının karşılığını fazlasıyla vereceği, ayrıca karşılığı olmayan hesapsız lütuflarda bulunacağı kulları ise dünya-âhiret dengesini iyi kuranlar, ebedîyi fâniye, devamlıyı geçiciye, değerliyi değersize değişmeyenlerdir.

Mutasavvıflar bu âyetten "fenâ" dedikleri hal için bir delil çıkartmışlar ve "Allah'ta fâni olanlarda âdeta bir çifte şuur oluşur; dışa, dünya işlerine, mâsivâ ile ilişkiye ait olan şuur, devamlı Allah ile meşgul ve O'na mahsus bulunan şuura perde olmaz" demişlerdir.

Kur'an-da Ticari Ahlak ya da ana konumuz olan İş Ahlakı hususunda Ayetlerden bazıları. Bu konuda ne yazsak eksik kalır. Sadece insan ve

toplum olarak asli vazifemizi anlayıp buna göre imanımızın gereklerini yapıyor olmamız sanırım mesele konusunda temel olarak kabul edilmelidir.

Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda hırsızlık, rüşvet, faiz ve kumar gibi meşrû olmayan yollarla yemeyin. Karşılıklı rızâya dayanan bir ticaret yapmanız ise elbette meşrûdur. Kendi nefislerinizi de öldürmeyin. Doğrusu Allah size karşı çok merhametlidir. Nisa/29

Namaz tamamlanınca artık yeryüzüne yayılabilir ve Allah'ın lutf u kereminden rızkınızı temine çalışabilirsiniz. Bununla birlikte Allah'ı çok çok zikredin ki iki cihanda da kurtuluşa eresiniz. Cuma/10

Onlar bir ticâret veya bir eğlence görünce hemen oraya akın edip, seni hutbede ayakta bırakıverdiler. De ki: "Allah'ın katındaki mükâfat, ticâretten de, eğlenceden de daha hayırlıdır!" Allah, rızık verenlerin en hayırlısıdır. Cuma/11

Ölçü ve tartıya hîle karıştıranların vay hâline! Mutaffifin/1

Onlar, insanlardan bir şey ölçerek aldıkları zaman tastamam alırlar. Mutaffifin-2

Fakat kendileri başkalarına bir şey satarken, eksik ölçüp tartarlar. Mutaffifin/3

Ey iman edenler! Belli bir vâde ile birbirinizden borç alıp verdiğiniz zaman onu hemen yazın. İçinizden biri onu doğru bir şekilde yazsın. Yazmayı bilenler, kendisine Allah'ın öğrettiği şekilde yazmaktan çekinmesin de yazsın. Borçlanan kimse de, borcunu söyleyip yazdırsın. Rabbi olan Allah'tan korksun da ondan en küçük bir şey eksiltmesin. Eğer borçlu yarım akıllı veya küçükse yahut bizzat yazdırmaya güç yetiremiyorsa, o takdirde velîsi doğru bir şekilde yazdırsın. İçinizden iki erkeği de bu anlaşmaya şâhit tutun. İki erkek bulunmazsa o takdirde şâhitliğini kabul edeceğiniz kimselerden bir erkekle, biri yanılırsa diğerinin ona hatırlatabilmesi için iki kadın şâhit olsun. Şâhitler, çağrıldıkları zaman şâhitlik yapmaktan kaçınmasınlar. Az olsun, çok olsun borçları vâdesiyle birlikte yazmaktan üşenmeyin. Böyle yapmanız, Allah katında adâlete daha uygun, borcu ispat etmeniz için daha sağlam ve şüpheye düşmemeniz için daha elverişli bir yoldur. Ancak aranızda hemen o anda hazır mallar üzerinde yapacağınız peşin alışveriş olursa, bu takdirde yazmamanızda size bir günah yoktur. Fakat yine de alışverişlerinizi şâhit

huzurunda yapmanız daha iyidir. Ancak ne yazana ne de şâhitlik yapana bir zarar verilmemelidir. Şâyet onlara bir zarar verirseniz, şüphesiz bu sizin için günah olur. Allah'a karşı gelmekten sakının! Allah size ihtiyaç duyduğunuz bütün hükümleri ve her işte uymanız gereken yolu öğretmektedir. Allah, her şeyi hakkiyle bilendir. Bakara/282

PEYGAMBER EFENDİMİZİN TİCARET AHLAKI

Peygamber Efendimiz (sav)'in Ticaret Ahlakı ve Hz. Hatice (ra) annemiz ile ortaklığı (mudarebe) ile ilgili güzel bir yazıyı sizinle paylaşmak istedik.

Rasulullah (sav)'ın Ticaret Ahlakı
Bir Dirhemin Hesabını Nasıl Verdi?
Geçimini temin etmek için ilk gençlik yıllarından itibaren ticaretle uğraşmıştı. İşte Peygamber Efendimiz (sav)'in alışverişte ve hesap işlerindeki örnek uygulamaları.
Resul-i Ekrem (sav) önce yetim, sonra öksüz kaldı. "Annemden sonra annem" dediği Ümmü Eymen onu dedesi Abdülmuttalib'e emanet etti. Abdulmuttalib çok sevdiği torununu bağrına bastı; ona hem anne hem de baba oldu. Peygamber Efendimiz (sav) 8 yaşına gelince bu defa dedesi Abdülmuttalib vefat etti. Dedesinin vasiyeti gereği amcası Ebu Talib'in evine gidecek ve uzunca bir süre yaşlı amcasının yanında kalacaktı.

Peygamber Efendimiz (sav) bir gün amcasına çalışmak istediğini söylemiş, böylece çobanlık süreci de başlamıştır. Yıllar süren çobanlık zamanına dair bazı hatıralarını Sahabe (ra) ile paylaştığı bir gün şöyle buyurdu:

"Allah hiçbir peygamber göndermemiştir ki, çobanlık yapmış olmasın." Sahabe (ra) "Ya Rasulullah! Sen de mi?" diye sorduklarında, "Evet. Ben de Mekke'nin Karârit mevkiinde koyun güderdim" demişti *(Buhari, İcare, 2; Müslim, İman, 302).*
4 yıl kadar çobanlık yapan Peygamber Efendimiz (sav) 12 yaşına gelince ticarî hayatının ilk adımı sayılan Busra seyahatine çıkacaktı. Ebu Talib, Kureyş'in hazırladığı kervana katılma kararı alınca Peygamber Efendimiz (sav)'e de gelmek isteyip istemediği sordu. Sevinçle gelmek istediğini söyleyince halaları o yaşta bir çocuğun zorlu bir yolculuğa çıkmasını uygun görmediklerini söylediler. Bunun üzerine Ebu Talib onu götürmekten vazgeçti. Resul-i Ekrem amcasının kararına çok üzülüp ağlayınca Ebu Talib yeğenini de yanına almaya karar verdi. Bu ilk ticarî seyahat başta Rahip Bahira hadisesi olmak üzere birkaç mühim olayın yaşanmasına vesile olacaktı.
Bu seyahatin üzerinden 4 yıl geçtikten sonra, Peygamber Efendimiz (sav) bu defa 16 yaşlarındayken diğer amcası Zübeyr bin Abdülmuttalib ile Yemen'e gitti. Bu yolculuk esnasında, kervan kimsenin sakinleştiremediği kızgın bir deveyi yatıştırması ve sel sularıyla dolup taşan vadide, kervandakilere rehberlik yaparak onları sağ salim karşı tarafa geçirmesi kendisine hayranlığı arttırdı. İkinci seyahat Peygamber Efendimiz (sav)'in ticarette iyice tecrübe kazanmasını sağladı.

20'li yaşlara gelince "Hılfü'l-Fudul" denilen "faziletler birliği" içerisinde yer aldı. Yemenli Zübeyd kabilesinden bir adam malını satmak üzere Mekke'ye getirmiş, büyük miktarını ünlü tüccarlardan As bin Vail'e satmıştı. İş paranın ödenmesine geldiğinde As bin Vail parayı ödememiş, üstelik yabancı olan bu tüccarı tehdit etmişti. Yemenli tüccar çaresizlik içinde Mekke'de sözü geçen birkaç kişiden yardım istedi. Bunlar da As bin Vail'in nüfuzundan korkarak onun yanında yer aldılar. Yemenli tüccar içine düştüğü hale dayanamayarak Ebu Kubeys dağına çıktı ve "Ey Fihr/Kureyş Ahalisi!" diye bağırarak uğradığı zulmü şiirlerle insanlara anlatıp yardım istedi. Bu çağrı üzerine insanlar yaşlı ve cömert bir zat olan Abdullah bin Cüdan'ın evinde toplanarak, "kim olursa olsun zalime karşı, mazlumdan yana olma" ilkesiyle "Hıldü'l Fudul"u oluşturdular. Bu birliğin ilk icraati Yemenli tüccarın alacağını As bin Vail'den tahsis etmek oldu. Birlik içinde 20'li yaşlardaki Peygamber Efendimiz (sav) olduğu gibi 18 yaşındaki Ebu Bekir (ra) de vardı. Peygamberimiz (sav), onun önemine dair yıllar sonra şunu söyleyecekti;

Ben İslamiyet öncesinde Abdullah bin Cüdan'ın evinde yapılan sözleşmeye şahit olmuştum. Benim için o, vadi dolusu kırmızı develerden daha hayırlıdır. Vallahi! Eğer İslamiyet döneminde de bir daha çağrılsaydım, o evdeki ittifaka yine katılırdım (Ahmed bin Hanbel, el-Müsned, 1/90).

Peygamberimizin (sav) 20'li yaşlarındayken böyle bir birliğin içinde yer alması, o yaşlarda aktif bir ticarî hayatın içinde yer bulunmakla mevcut durumun ortaya çıkardığı aksaklıkları giderme konusunda ne kadar hassas olduğunu göstermesi açısından önemlidir. İnsanlara hayranlık veren o muhteşem ahlâkı ile her türlü sıkıntılı işin çok rahat yapıldığı bir zeminde, nübüvvet öncesinde bile hali, edası, sözleri ve ahlakıyla örnek oluyordu.

Hz. Muhammed (sav), Abdullah bin Ebî Hamsa isimli bir tüccardan vadesi belirlenen borç bir mal almıştı. Vadesi gelince Peygamber Efendimiz (sav) borcunu ödemek için sözleştikleri yere gitmiş ama Abdullah'ı bulamamıştı. 3 gün boyunca ara ara oraya giderek adamı beklemişti. Nihayet Abdullah gelince Peygamberimiz (sav), "Ey delikanlı! Bana zahmet verdin, üç gündür burada seni bekliyorum" demiştir *(Ebu Davud, Edeb, 82; İbn Sa'd, Tabakat, 9/57).*

Kervanın Başına Nasıl Geçti?

Hz. Muhammed (sav) 23 yaşına geldiğinde birkaç yıl sonra hanımı olacak Mekke'nin en zengin ve asil kadını Hatice bin Huveylid ile mudarebe, yani *sermaye-emek ortaklığı* üzerinden bir ticaret başlattı. Sermayeyi veren Hz. Hatice (ra), sermayeyi emniyet ve doğrulukla işletip belirlenen kâr üzerinden pay alacak olan da Peygamber Efendimiz (sav) idi.

Hz. Hatice o yıllarda kendi kervanında uluslararası ticaret yapacak birilerini arıyordu. Aslında birkaç kez Yemen'e yolladığı kervanlarını Hz. Muhammed (sav) ile göndermiş ve onun çalışmasından memnun kalmıştı. Şimdi yeniden Şam'a yollayacağı büyük kervanı idare edecek birini arıyordu. Bu, o zamana kadar yola çıkacak olan en büyük kervandı. Hatta İbn Sa'd *Tabakât*'ında kervanın büyüklüğünü, "Bütün Mekkelilerin mallarına denkti" şeklinde belirtir (İbn Sa'd, *Tabakât, 10/ 18-19).*
Ebu Talib böyle bir kervanı idare edecek birinin arandığını duyunca hemen yeğeni Muhammed'i (sav) çağırıp ona şöyle dedi:

"Ey Muhammed! Duydum ki Hüveylid'in kızı büyük bir kervan yola çıkaracakmış. Bu kervan seninle gitmeli. Çünkü bizim maddi imkânlarımız yok ve oradan elde edilecek kazanca ihtiyacımız var. Eğer kabul edersen ben gidip Hatice ile pazarlık edeyim, kime ne veriyorsa sana iki katını versin, çünkü o senin eminliğini çok iyi biliyor, bu teklifimi kabul edeceğini zannediyorum."
Peygamber Efendimiz (sav) amcasını dinledikten sonra, "Nasıl istersen öyle olsun amca, bilirsin ki ben asla senin sözünden çıkmam ve seni dinlerim" dedi. Bu cevaptan sonra Ebu Talib doğruca Hz. Hatice'nin (ra) yanına gidip ortak olarak yeğeni Muhammed'i (sav) önerdi ve iki kat ücret talebinde bulundu. Hatice bu talebe şöyle cevap verdi:

"Ey Ebu Talib! Doğrusu sen Muhammed'e (sav) layık bir ücret istemiş bulunuyorsun. Eğer benden kat kat daha fazlasını istemiş olsaydın bile itiraz etmeden verirdim" ***(İsfahânî, Delâîlü'n-Nübüvve, 1/178).***

Şam Pazarında Yankılanan Ses

Hatice validemiz, kervanı Peygamberimiz (sav) ile göndermeyi kabul etti ve farklı bir hal hissettiği Muhammed'i (sav) daha yakından tanımak için yol boyunca ona eşlik edip gözlemlesin diye Meysere isimli hizmetlisini göndermeye karar verdi. 3 ay süren yolculuk boyunca birkaç önemli hadise cereyan etmiştir.
Peygamber Efendimiz (sav) Şam'da bir pazarda bazı mallarını satarken Yahudi bir tüccar onu uzaktan seyrediyordu. Alışveriş esnasında asla başkalarını zora sokmuyor, yemin etmiyor ve yemin edilmesini hoş görmüyor, muhataplarının yemin etmesine de fırsat vermiyordu.

Uzaktan onu hayranlıkla izleyen Yahudi tüccar, daha yakından tanımak için sattığı mallara talip oldu. Fiyatını sorup pazarlık yapmaya başladı. Pazarlık uzayınca Yahudi tüccar Peygamber Efendimiz (sav)'in Mekkeli olduğunu öğrendi. Mekke'nin en meşhur putları Lat ve Uzza adına ondan yemin istedi. Bir anda ortam gerildi ve biraz önce ticaret yaparken herkese tebessüm

dağıtan Muhammedî çehre birden gazaplandı. Akideye, inanca ait bir talep söz konusu olunca kaşlar çatıldı, ses gürleşti ve Şam'ın pazarı, geleceğin Peygamberinin (sav) şu sözleriyle çınladı:

İnanmadığım ve bugüne kadar değer vermediğim cansız nesneler adına beni yemine mi çağırıyorsun? Bana sevimsiz gelen o putlar adına asla yemin etmeyeceğim" (İbn Sa'd, Tabakât, 1/135).

Bu söz bir anda Şam pazarının havasını değiştirdi. Çünkü Mekkeliler ticaret vesilesiyle çok iyi tanıyan Şamlılar ilk kez böyle bir tepkiyle karşılaşmışlardı. Yahudi tüccar daha fazla sözü uzatmadan alacağını alıp Meysere'nin yanına gitti ve ona genç tüccar hakkında bazı sorular sordu.

Bu seyahat esnasında cereyan eden ikinci hadise şöyledir:

Meysere, Peygamber Efendimiz (sav)'in hesap kitap işleriyle meşgul olduğunu görüp, "Ey Muhammed! Saatlerdir ne yapıyorsun burada?" diye sordu. Peygamber Efendimiz (sav) de:

Ey Meysere! Kervanın hesapları ile özel hesaplarımı ayırmıştım. Ama nasıl yapmışsam küçük bir yanlışlık olmuş. Kervanın parası mı benim parama karışmış, benim param mı kervanın parasına karışmış bilemiyorum. Bu şüphe içinde daha fazla bocalayacağıma, sen şahit ol ki, bütün paramı kervanın parasına katıyorum. Kervanın tek bir dirhemi bana geçeceğine benim onlarca dirhemim kervanın hesabına geçsin (İbn Sa'd, Tabakât, 1/130).

Yıllardır onlarca tüccarla seyahata çıkan Meysere'nin bu sözler karşısında dili tutulmuştu. Hz. Hatice (ra), Peygamber Efendimiz (sav)'in bu dürüstlüğünü takdir etmiş ve ona başta belirlenen ücretin fazlasını vermiş, ayrıca çeşitli hediyelerle memnuniyetini ifade etmişti. Bu ticaret daha sonra kutlu bir evliliğin vesilesi olacaktı.

Evlilikten sonra da Resul-i Ekrem (sav) ile hanımı Hz. Hatice (ra) annemiz arasındaki ortaklığın, Peygamber Efendimiz (sav)'in mülkiyet hakkı hanımında olmak üzere yıllarca devam ettiğini biliyoruz.[7]

---

[7] Derin Tarih: Hz. Muhammed (sav) Özel Sayısı'ndan alıntılanmıştır.

HZ. PEYGAMBER'İN (SAV) TİCARİ FAALİYETLERİ, BAZI EMİR VE YASAKLARI VE GEÇİMİ

Hz. Peygamber'in (sav) doğduğu, peygamberlik görevinin verildiği ve risalet döneminin on üç yılının geçtiği Mekke, cahiliye döneminde Afrika ile Asya kıtaları arasında önemli bir stratejik ve coğrafi konuma sahip olan Arabistan'ın önemli şehirlerinden olup, ticari faaliyetler açısından oldukça önemli bir konuma sahipti. Bu konumu hem ulusal ve hem de uluslararası düzeyde idi. Zira başta Ukâz panayırı olmak üzere bölgede kurulan panayırlar sayesinde iki düzeyde de ticari, sosyal ve kültürel alanda çeşitli faaliyetler gerçekleştirilmekteydi. Hz. Peygamber'in müntesibi olduğu Kureyş kabilesi de ticari faaliyetlerin başını çekmekteydi. Bu çerçevede Hz. Peygamber'in de ticari hayatta yer aldığı bilinmektedir.

Hz. Peygamber'in (sav) risaletten önce ve sonra ticaretle meşgul olmasındaki amacı, sadece hayatını kazanmaktı. Bu arada Hz. Peygamber, ticaretten önce tüm peygamberlerin ortak mesleği olan çobanlık yapmış; çocukluk döneminde ücret karşılığında Karârît'te Mekkelilerin koyunlarını gütmüştür.

Hz. Peygamber'in ticari amaçla gerçekleştirdiği seferlere bakıldığında Şam, Yemen, Habeşistan ve Bahreyn'e gittiği kaynaklarda ifade edilmektedir. Hz. Peygamber'in Mekke dışına yaptığı ilk ticari seferine dair kaynaklarda amcası Ebû Tâlib ile katıldığı Şam seferi zikredilmektedir. Hz. Peygamber, dokuz veya on iki yaşında iken katıldığı bu seferde amcasıyla birlikte Suriye topraklarındaki Busrâ'ya gitmiş ve bu sefer birinci Şam seferi olarak tanımlanmaktadır.

Hz. Peygamber'in, Hz. Hatice adına genç dişi deve karşılığında Yemen tarafında bulunan Curaş'a gittiği ve Hicaz-Yemen yolu üzerinde bulunan Hubâşe panayırına katıldığı bilinmektedir. Meşhur Tihâme kumaşlarının satın alınıp Mekke'ye getirilmesi amacını taşıyan bu sefer, Hz. Hatice'nin daha önemli bir görevi, yani Suriye'ye bir ticaret kervanı götürme görevini Hz. Peygamber'e vermesi sonucunu doğurmuştur. Hz. Hatice'nin Hz. Peygamber'i Suriye'ye giden kervanın başına geçirmesi konusundaki farklı rivayetlerle birlikte, Hz. Hatice'nin daha önce gönderdiği kervanlardan daha fazla kâr etmesi ve güvenilir vasfı nedeniyle Hz. Peygamber'i Şam'a gönderdiği anlaşılmaktadır. Bu sefer dönüşünde de evlilik gerçekleşmiştir.

Hz. Peygamber'in Arap Yarımadası'nın doğu kısmında yer alan Bahreyn'e birkaç defa sefer yaptığı hadiste zikredilmektedir. Rivayete göre Hz. Peygamber'in, Mekke'nin fethinden sonra gelen heyetlerden birisi olan Abdu'l-Kays kabilesinin lideri el-Eş'ac'a değişik kasabalar ve durumları hakkında sorular sorması ve Safa beldesi ve önemli panayırlardan olan

Muşakkar ile Hecer ve bazı yerleşim yerlerinden bahsetmesi üzerine heyettekiler şaşırdılar. Allah Resûlü de oralara sık sık gittiğini ve onların misafirperverliklerini gördüğünü ifade etti. Kaynaklarda Hz. Peygamber'in Habeşistan'a seferi hakkında bilgi bulunmamakla birlikte Hamidullah aşağıdaki gerekçeler nedeniyle bunu muhtemel görmektedir:

Hz. Peygamber'in Habeşistan'a ikinci kafilenin hicretinde Necaşi'ye yazdığı mektuptaki samimi ifadeler, Hz. Peygamber'in bazen özellikle Habeşçe kelimeler kullanması ve Mekkeli tacirlerin Necaşi'nin memleketine sık sık seyahat etmeleri bu ihtimali güçlendirmektedir. Yine Hamidullah'a göre bu seyahat muhtemelen deniz yoluyla gerçekleşmiştir. Hz. Peygamber (sav) bütün bu süreçte şahsi tecrübeler edinmiş ve ticari hayatında başarılı olmuştur.

Hz. Peygamber'in ticari hayatta yer aldığı süre içerisinde gerçekleştirdiği ticari muameleler ve ortaklıklara göz atıldığında öncelikle ifade etmek gerekirse, ticari hayatında meşru olan muameleleri yerine getirdiği görülecektir. Mesela, satış yapmış ve satın da almıştır. Ortaklık ve vekillik yapmış; aynı şekilde vekil de tayin etmiştir. Peşin alışverişi yanında borçla da almıştır. Bu noktada Hz. Peygamber'in nübüvvetten ve hicretten sonra satın alma akitleri, satıştan daha çoktur. Eldeki bilgilere göre ücret karşılığında çalışan Hz. Peygamber'in (sav), ücret mukabilinde insanlar çalıştırdığı ve vekil kullandığı da anlaşılmaktadır.

AHDE VEFE ÖRNEĞİ

Abdullah b. Ebû Hamsâ ile gerçekleşen bir satış akdine göre Abdullah, Hz. Peygamber'den bir şey satın almış ve ödenecek bir miktar kalmıştır. Kalanı biraz sonra getireceğini söyleyen Abdullah, verdiği sözü unutarak ancak üç gün sonra sözleştikleri yere gidebilmiştir. Oraya gittiğinde ise Hz. Peygamber'in kendisini üç gündür beklediğini öğrenmiştir. Anlaşılan Hz. Peygamber (sav) Abdullah'ın sözleştikleri şekilde geleceğini düşünerek buluşma yerine gelerek onu beklemeyi üç gün boyunca sürdürmüştür.

Ticarî ortaklığına gelince, rivayetlere göre Hz. Peygamber (sav), İslâm öncesi dönemde Kays b. Sâib ile ortaklık yapmıştır. Kays b. Sâib'in sözlerinden Kays'ın, bir ortak olarak Hz. Peygamber'den daha iyi bir ortakla iş yapmadığı anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber, Mekke dışına gittiği ve ortağının kendisine bir iş tevdi ettiği durumlarda, kendisinden istenen işi tam mânâsıyla yapmadan gittiği yerden dönmemiştir. Buna karşılık, ortağına Mekke dışında bir iş havale ettiği durumlarda, ortağı döndüğünde, işin akıbetini değil, ortağının sağlık ve sıhhatini sormakla yetinmiştir.

Alım-satım örneği olarak Hz. Enes b. Malik'ten nakledilen rivayet üzerinde durulabilir. Buna göre Hz. Peygamber (sav) bir yaygı ile bir bardağı satmak isteyerek; "Bu yaygı ile bardağı kim satın alacak?" diye sordu. Bir adam; "Ben onları bir dirheme satın alırım." dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sav), "Bir dirhem üzerine kim artıracak?" buyurdular. Derken bir adam iki dirhem verdi. Hz. Peygamber (sav) de onları ona sattı.

Ödünç alma ve borç ödeme konusunda ise şu örnek oldukça manidardır. Hz. Peygamber (sav) bir kimseden ödünç olarak küçük bir deve aldı. Az sonra sadaka develerinden bir takım develer gelince, Ebû Râfi'e, o şahsa olan deve borcunu ödemesini emretmiştir. Böylece borcunu ilk fırsatta ve gecikmeden ödemiştir. Aynı şekilde Abdullah b. Ebî Rebîa'dan kırk bin dirhem borç alan Hz. Peygamber, borcunu öderken, "Allah aileni ve malını korusun. En iyi borç ödeme, duâ ve borcu geri vermekle olur" buyurmuştur.

Bu konudaki bir başka örnek ise şöyledir:

Hz. Peygamber'den alacağını kaba bir şekilde isteyen bir şahsın tavrından rahatsız olan ashâb-ı kirâmın onun üzerine yürümek istemesi üzerine Hz. Peygamber, "Onu bırakın, zira hakkı olanın konuşmaya da hakkı vardır. Bir deve alıp ona verin" buyurdu. Ashab etrafta ancak adamın alacağından daha güzel bir deveyi bulabildiklerini söyleyince Hz. Peygamber, "Öyleyse onu verin. Zira insanların en hayırlısı, borcunu en iyi şekilde ödeyendir." buyurdu.

Hz. Peygamber (sav) yine kırk sâ buğday borç aldığı bir kimseye, muhtaç bir duruma düşüp borcunu istemesi karşısında seksen sâ vererek borcunu ödemiştir.

Nitekim Hz. Peygamber (sav); nübüvvetten önce ve sonra, gerek Mekke'de ve gerekse de Medine'de meşru olan ticari muameleleri gerçekleştirmiştir.

Ortaklıklarda Hz. Peygamber'in ticaret hesaplarını her zaman doğru ve dürüst olarak tuttuğu ve ortağı ile hiç bozuşmadığı ve onu aldatmadığı görülmektedir. Nübüvvetten sonra daha çok satın alma akitleri göze çarpan Hz. Peygamber'in (sav), borç konusunda da çok titiz olduğu görülmektedir.

Hz. Peygamber'in (sav)Ticaret ve Tüccar Hakkında Bazı Teşvik ve Yasakları

Hz. Peygamber çalışmayı ve alın teri ile helal yoldan kazanmayı teşvik etmiş ve şöyle buyurmuştur: "**Hiçbir kimse kendi el emeğiyle kazandığından daha hayırlı bir lokma kesinlikle yememiştir.''**

Hayatı kazanmanın ve geçimi sağlamanın yollarından birisi olan ticareti, bu anlamda teşvik ettiğini de şu rivayette görmekteyiz: "**Rızkın onda dokuzu ticarette, onda biri ise sürüdedir**."

Hz. Peygamber (sav), her işinde doğruluk ve dürüstlüğe önem vermiş ve nübüvvetinden önce halk arasında **"el-Emîn"** sıfatı ile tanınmıştır.Hz. Peygamber, ticaretle meşgul olacak tacirin doğru sözlü, dürüst ve güvenilir olması gerektiğini beyan etmiştir: "**Doğru sözlü, dürüst ve güvenilir tacir, nebîler, sıddîklar ve şehidlerle beraberdir.''**

Hz. Peygamber (sav) ayrıca tacirin cesaretli olması yani risk alabilmesinin önemi üzerinde durmuştur: "**Korkak tacir mahrumdur, cesur tacir ise rızıklandırılmıştır.''**

Ticaret erbabının ve ticaretin konumunu göstermesi açısından Hz. Peygamber'in topluma yaptığı şu ikaz da oldukça manidardır: "**Tacirler konusunda size hayrı tavsiye ederim. Onlar ufukların elçileri ve Allah'ın yeryüzündeki emînleridirler.''**

Zamanın gereği gibi ve en iyi şekilde değerlendirilmesi açısından, tüccar da işine erken başlamalıdır. Nitekim Hz. Peygamber,"**Allah'ım ümmetimden sabah erken kalkanların işlerine bereket ver.''** buyurmuştur.

Her konuda olduğu gibi ticari muamelelerde de kolaylık gösterilmelidir. Bu hususa şu hadiste dikkat çekmiştir: "**Satarken, satın alırken, alacağını isterken kolaylık gösteren kimseye Allah rahmetini ihsan etsin.''** Ayrıca ticari emtia mutlaka pazara getirilmeli ve karaborsadan sakınılmalıdır. Zira, "**Pazara mal getiren rızıklandırılmış, karaborsacı ise lanetlenmiştir.**" Aynı şekilde alıcı kesinlikle aldatılmamalıdır. Çünkü,"**Bizi aldatan bizden değildir.**" buyrulmuştur.

Ticari hayata toplumun her kesimi katılmalıdır. Bu anlamda Hz. Peygamber (sav) döneminde erkeklerin yanı sıra kadınların da ticarette aktif rol aldıkları bilinmektedir. Nitekim,**''Kayle el-Enmâriyye, Muleyke, Esmâ bint Muharribe ve Havle bint Tuveyt''** tüccar kadınlar arasında ismi geçenlerdendir. Hatta Hz. Peygamber, durumlarına göre bedensel engellileri bile çalışmaktan alıkoymamış, dilenmekten men ederek onların ticari hayata katılmalarını kolaylaştırıcı hükümler getirmiştir. Engelli insanların topluma kazandırılması açısından Hz. Peygamber'in bu konudaki tedbirleri oldukça önemlidir. Bu noktada Münkız b. Amr örneği dikkat çekicidir. Ticaretle meşgul olan Münkız b. Amr isimli sahabinin akli durumunda bozulma ve dilinde tutukluk meydana gelir. Buna rağmen ticarete devam eder ancak aldanır. Hz. Peygamber (sav) ona ticarete devam etmesini ve bu arada

“aldatma yok” demesini, satın aldığı malda da üç günlük muhayyerlik hakkına sahip olduğunu satıcıya söylemesini ister.

Diğer taraftan piyasa canlı tutulmalı ve para sürekli olarak piyasaya girmelidir. Zira “**Kim bir akar veya ev satıp da parasını onun benzeri bir şeye yatırmazsa, onun bereketini göremez.**” buyurmuştur. Buna göre iktisadi hayat açısından paranın tedavülde olması ve piyasada el değiştirmesi gereklidir.

Haram kılınmış malların alım satımı yapılmamalıdır. Yenilip içilmesi haram olan emtianın, aynı şekilde ticaretinin yasaklandığını, “**İçilmesini haram kılan (Allah) satışını da haram kılmıştır.**” hadisinde açıkça görmekteyiz.

MEDİNE PAZARI (PEYGAMBER PAZARI)

Hz. Peygamber (sav) ve Müslümanların hicret ettikleri dönemde Medine’de ticari hayata Yahudiler (Kaynukaoğulları) ve müşrikler hâkim idi. Hz. Peygamber (sav) Medine İslâm toplumunu ve idaresi oluştururken bir takım önemli icraat gerçekleştirdi. Medine’de Mescid-i Nebevi’nin ilk olarak inşası, Muâhât (Muhacir ve Ensar arasında kardeşlik), Medine Vesikası (Sözleşmesi-Anayasası), sınır tespiti, nüfus sayımı ve Medine pazar yerinin belirlenmesi en dikkat çekenleridir. Hz. Peygamber (sav) bu icraatı ile bir anlamda Medine’nin dinî, sosyal, idarî, hukukî ve iktisadî yapılanması ile ilgili gerekli adımları atmıştır.

İktisadi anlamda öncelikle müslümanların Medine’nin ticarî hayatında yer almalarını da sağlamak üzere bir pazar yeri tespit ederek burada geçerli olacak ilkeleri de belirlemiştir. Kendisi bizzat Muhtesib olarak pazarı denetlediği gibi hanım sahabilerden Semra bint Nuheyk ve Şifa bint Abdillah’ı da görevlendirmiştir.

Medine Pazarı’nda riba, ihtikar (karaborsacılık), telâkki’r-rukbân (kervanların pazar yerine gelmeden önce bazı sermaye sahipleri tarafından karşılanıp getirdikleri malların toptan satın alınması ve bu yolla tekel oluşturulması), şehirlinin köylü adına satışı ve simsarlık, kabz (bir malın teslim alınmadan satılması), narh (devlet tarafından ticari malların fiyatlarının belirlenmesi), neceş (müşteri kızıştırmak), yalan yere yemin, malı olduğundan farklı göstermek, satıcıların sabit yerler edinmesi, pazar vergisi alınması ve haram kılınmış malların alım satımı yasaklanmıştır.

Bunların bir kısmının özellikle yeni kurulan Medine Pazarı’na has uygulamalar olabileceği akla gelse de, neticede bütün bu ve benzeri emir ve yasakların İslâm dininin ortaya koyduğu çerçevede iktisaden sağlıklı bir

yapının oluşturulmasına yönelik bir sürecin unsurları olduğunu düşünmek yanlış olmasa gerektir.

Hz. Peygamber'in Geçimi:

Mekke Döneminde:

1. Hz. Peygamber (sav) Mekke'de 9-12 yaşları arasında, kendisini himaye eden amcası Ebû Tâlib'e destek olmak üzere ücretle çobanlık yapmıştır.

2. Amcası Ebû Talib ile birlikte 12 yaşında Busra tarafına giden ticaret kervanına katılmış ve Hz. Hatice ile evlendiği zamana yakın dönemde daha yoğun olarak ticaretin içerisinde olmuştur. 25 yaşında iken de Hz. Hatice adına ücretle ticaret kervanlarını idare etmiştir.

3. Evlendikten sonra Hz. Hatice'nin ticari işlerini yürütmüştür. Rivayetlere göre, bu arada kendi hesabına ticaret yaparken, Hz. Hatice'nin parasına dokunmadan onun işlerini takip etmiştir. Bu dönemde Hac döneminde panayırlara katılmış, diğer zamanlarda ise Mekke'de toptancılık yapmıştır. Bu esnada ücretli insanlar çalıştırmış ve vekilleri olmuştur. Bu faaliyetleri 30'lu yaşların ortalarına kadar devam etmiş, bundan sonra daha çok tefekkür ve inzivayı seçmiştir.

4. Peygamberliğine yakın dönemlerde Benû Mahzum'dan Kays b. Sâib ile ortaklık kurmuştur. Bu ortak, Hz. Peygamber'in (sav) risaletiyle veya daha sonra müşriklerin bir takım baskılarıyla ayrılmış olmalıdır. Nitekim Kays, Mekke'nin Fethi döneminde müslüman olmuştur.

5. 617-620 yılları arasındaki 3 yıllık boykot döneminde Hz. Peygamber (sav), Hz. Hatice ve Ebû Tâlib, bütün servetlerini tükettiler.

6. Hicrete kadar Hz. Peygamber'in (sav) yanında sadece kızları Ümmü Gülsüm ve Fatıma vardı. Rukiyye evliydi. Bu açıdan çok fazla bir geçim yükü üzerinde yoktu.

Medine Döneminde:

1. Medine'ye geldiğinde hiçbir mal varlığı yoktu. Herhangi bir maaş da almadı. Mekke'deki evlerine de amcaoğlu Âkil b. Ebû Tâlib el koymuş ve satmıştı. İlk yedi ayda, dedesi tarafından akrabası olan Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin evinde misafir olarak kaldı.

2. Medine'de pek çok süt, yük ve binek hayvanları edindi; hatta tavukları bile vardı. İbn Sa'd'ın kaydına göre Medine civarındaki meralarda otlayan 7

veya 20 adet devesi, 7 adet keçisi vardı ve her akşam çoban ona iki büyük kırba süt getiriyordu.

3. Hz. Peygamber (sav) bir kısım hayvanlarını kendi imkânlarıyla satın almış, bir kısmını da ona zengin sahabesi hediye etmişti.

4. Bir kısım sahabe ona bahçelerinden birkaç hurma ağacının mahsulünü tahsis ederken, bir kısmı da zaman zaman pişmiş hazır yemek göndermekteydi. Bazen de Hz. Peygamber'in (sav) hanımlarına onların akrabaları ve dostları tarafından hediyeler gelmekteydi. Bu arada Hz. Peygamber (sav) kendi şahsi idaresine geçen arazilerin gelirlerinden kendisine gelen heyetlere ve şahıslara hediyeler takdim etmiştir.

5. Hz. Peygamber'in (sav) ganimet (humus)ve fey gelirlerinden hakkı vardı.

Netice Olarak

Çocukluk döneminde çobanlık yaptığı görülen Hz. Peygamber, amcası Ebû Tâlib ile gittiği Busrâ seferinden sonra risalete kadar geçen dönemde ticaret ile meşgul olmuştur. Ticari hayatın gereği olarak seferlere çıkmış, ortaklık yapmıştır. Ancak hiçbir zaman doğruluk ve dürüstlükten ayrılmamıştır. Risaletten sonra da öncelikle daha çok alıcı olarak ticari hayatın içinde olmuş, yerini bizzat tespit ettiği Medine Pazarı'nda ticari faaliyetin meşru sınırlar içinde gerçekleşmesi için gerekli tedbirleri almıştır. Ticari hayatla ilgili aldığı tedbirler ve yasaklarla da ticari hayata yön vermiştir.[8]

---

[8] https://yenidunyadergisi.com/blog/hz-peygamberin-sav-ticari-faaliyetleri-bazi-emir-ve-yasaklari-ve-gecimi

AVRUPA'DA TÜRK ESNAFLAR

İslam Ticaret Ahlakı ve Buna Dair Temel Esaslar:

Avrupa'da iş hayatına atılan Müslümanların üzerine büyük sorumluluk düşüyor. Peki bir Müslüman'ın ticaret ve iş ahlakı nasıl olmalı?

Hz. Peygamber'in hem zenginliğin hem de fakirliğin şerrinden Allah'a sığınması (Müslim, Zikir, 49), bu iki hâlin tek başına fazilet olmadığının delildir. Her ikisi de hayatın bir gerçeğidir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.), "Fakirlik neredeyse küfür olacaktı." hadisi (Kudâî, I, 342) ile "İyi insanlar için helal mal ne kadar güzeldir" (Ahmed, IV, 197, 202) buyruğu da erdemin, insan bu iki hâlin hangisi içinde bulunuyorsa onu yönetebilmekte olduğuna işaret eder. "Mülk Allah'a aittir ve O dilediğine dilediği kadar verir" (İsrâ suresi, 17:30). "Verdiklerini şükrü, vermediklerini de sabrı ile dener. Her ikisi de zor sınavdır" (Bakara suresi, 2:155, 177).

Şükür, nimeti verene saygı kabilinden o nimetten duyduğu memnuniyeti, sevinci ifade eder. Hamd ise herhangi bir nimete bağlı olmaksızın güzel olanı zikretmek anlamına gelir. Şakîk-i Belhî de hamdin üç şartı olduğunu söyler:

- Nimeti verenin Allah olduğunun bilincine varmak
- Allah'ın verdiğine razı olmak
- O nimetten doğan güç/enerji bedende olduğu müddetçe O'na isyan etmemek (Kurtubî, Tefsîr, c. I, s. 134)

Burada fiilî şükrün ya da hamdin önemli bir boyutu vardır. O da her nimetin kendi cinsinden şükrünün bulunduğudur (Âl-i İmrân suresi 3:180).

Hayat Ticaretten İbarettir

Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Peygamber de hadislerinde hayatı ticaret üzerinden anlamlandırır. Buna göre ticaretin en kârlısı, cennet karşılığında canı ve malı Allah'a satmaktır. En kârlı alış-veriş budur (Tevbe suresi, 9:111). Bu kârlı tâcirin adı, mü'mindir. Ticarette zarar edenler ise iman karşılığında küfrü, hidayet karşılığında dalâleti/sapıklığı, cennet karşılığında cehennemi satın alanlardır (Bakara suresi, 2:16, 175; Âl-i İmrân suresi, 3:177). Bu tâcirin adı da kâfirdir. Ticareti kâr getirmemiştir. Buna göre her insan akşam evine "ya nefsini satmış ya da nefsine satılmış" olarak döner (Müslim, Tahâret, 1). Nefsini Allah'a satan, haramları bırakıp helalleri; nefsine satılan ise helaller varken haramları alan, dolayısıyla ticareti zarar eden fâsıktır.

Bütün bunlar değerlendirildiğinde mü'min akşam evine girerken kendisine: “Nefsimi sattım mı? Nefsime satıldım mı?” diye soracak, aldığı cevabın muhasebesini yaparak nefsini satmışsa hamd edecek, nefsine satılmışsa tövbe edecek, kul hakkına girmiş ise sahibinden helallik almanın yollarını arayacaktır. Gerçek ticaret işte budur.

KAZANÇTA FIKHİ MEŞRUİYET YANINDA

VİCDANİ MEŞRUİYET DE OLMALI

Kur'ân-ı Kerîm'de ve Hz. Peygamberin hadislerinde helal, fıkhi ve vicdani meşruiyet çerçevesinde ele alınmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'de bütün peygamberlere (Mü'min suresi, 23:51), bütün insanlara (Bakara suresi, 2:168) ve bütün mü'minlere (Bakara suresi, 2:172; Mâide suresi, 5:87-88) helal-tayyibât duyarlılığına sahip olmaları istenir. Helal, dış görünüşü ile meşruiyet; tayyibât ise vicdani meşruiyettir (Ebü'l-Bekâ, el-Külliyyât, s. 400). Hz. Peygamber (s.a.v.) de: "İnsanlar fetva verse de sen yine de fetvanı vicdanından al!" (Ahmed b. Hanbel, c. IV, s. 227-228) buyruğuyla insanın yaptığı şeyin içine sinmesini meşruiyet ölçüsü olarak belirlemiştir. Benzer bir hadis de şudur: "Günah vicdanına rahatsızlık veren ve insanların bilmesini istemediğin şeydir" (Müslim, Birr, 14-15) buyurmuştur. Vicdan ise Nureddin Topçu'nun ifadesiyle, "Allah'ın kalbimizdeki sesidir."

Kazancın Helal veya Haram Oluşu

Avrupa'da Helal Sertifikalandırma

Hz. Peygamber (s.a.v.), helal peşinde koşmanın farz üstüne farz olduğunu vurgulu şekilde belirtir (Taberânî,). Çünkü kazancın helal ve haram oluşu duaların ve ibadetlerin kabulünden aile huzuruna varıncaya kadar hayatı etkiler (Bakara suresi, 2:168, 172; Mü'minûn suresi, 23:51; Taberânî, el-Mu'cemü'l-kebîr, c. X, s. 74, No. 9993).

Hz. Peygamber, bütün peygamberlere, bütün insanlara ve bütün mü'minlere helal duyarlılığını emreden ayetleri okuduktan sonra hac, cihad, sıla-i rahim gibi ibadetler için çıktığı yoldan gelmiş ve perişanlığı saçının-başının dağınıklığından, yüzünün-gözünün toz toprak içinde oluşundan anlaşılan bir adamın ellerini semaya açıp "Ey Rabbim! Ey Rabbim!" şeklinde yaptığı duasının, gıdasının, giyiminin haram olması sebebiyle kabul görmediğini anlatır.

İnsanın aldığı gıdalardan çıkan enerji ile hareketlerini sağladığı, helal gıdadan elde edilen temiz enerjinin insanı hayra ve iyiliğe, haram gıdadan çıkan enerjinin de insanı kötülüğe yönlendirdiği Sûfî geleneğin üzerinde durduğu bir husustur (A'râf suresi, 7:58; Mesnevî, trc. Gölpınarlı, c. II, s. 336-337; Tâhir el-Mevlevî, c. III, s. 832-834; A.A. Konuk, c. I, s. 495-496).

Ticarette Ana İlke Dürüstlüktür

Hz. Peygamber (s.a.v.) dürüst, güvenilir (emîn) Müslüman tâcirlerin ahiret yurdunda peygamberler, sıddıklar ve şehitlerle birlikte bulunacaklarını ifade

eder (İbn Mâce, Ticârât, 1; Dârimî, Büyû', 8). Bu hadis bir taraftan dürüstlüğün değerine işaret ederken diğer taraftan onun zorluğunu da anlatmaktadır. İnsanın zaaflarına bakıldığında ticari hayatta en değerli sermaye dürüstlüktür. Bir şeyini kaybeden sadece onu kaybeder, dürüstlüğünü kaybeden ise her şeyini kaybeder.

Dürüstlük ahlakın üst ilkelerinden birisidir ve Müslüman kimliğinin ziynetidir. Birçok ülkede İslam'ın dürüst ticaret erbabı sayesinde yayıldığı dikkate alınırsa bu erdemin ne kadar değerli olduğu anlaşılır. Bugün de aynı yolla örnek olunabilir. Mesela Hz. Peygamber gayrimüslim ülkelerde yaşayan Müslümanlar için ana ilkeyi belirlediği hadisinde, "Allah'ın helalini haram, haramı helal kılmadıkça Müslümanlar koşulan şartlara bağlıdırlar." (Buhârî, İcâre, 15) buyurur. Özellikle bu ülkelerin vatandaşı olmuş olan ya da herhangi bir sebeple mesela iş, eğitim gibi sebeplerle buralarda yaşayan Müslümanlar, bu hadise göre vermiş oldukları sözlere, girişte koşulan şartlara uymakla yükümlüdürler. Esasen bu Kur'ân-ı Kerîm'in ısrarla üzerinde durduğu "ahde vefâ" ilkesinin de bir gereğidir (Mü'minûn suresi, 23:8). Söz gelimi Müslüman müteşebbisler, işletmelerine tahakkuk eden vergileri ödemekle yükümlüdürler. Sosyal yardım kurumlarından alınan yardımlarda bu şartlara aykırı davranışlar, hileli uygulamalar büyük sorumluluk getirir. İslam'ın açıkça emrettiği ya da yasak kıldığı hususlar her yerde geçerlidir.

Gayrimüslimlerle ticari faaliyetlerde bulunmaya bir engel söz konusu değildir. Yaptıkları işin İslami değerler açısından bir sakıncası olmaması hâlinde kendileriyle ticari ortaklık kurulabilir. İslam âlimlerinin gayrimüslimlerle kurulacak ortaklığı mekruh görmelerinin sebebi İslam'ın yasakladığı ve Müslümanlara haram olan işlere bulaşma endişesidir (Kâsânî, c. VI, s. 62).

Kazancın Dinamiği Berekettir

Ticari faaliyetlerin sonunda elde edilen kazancı değerli kılan çokluğu değil, bereketidir (Mâide suresi, 5:100). Bereket maddi anlamda nimetin sürekliliği; manevi anlamda da mutluluktur. Bereketi veren sadece Allah'tır (Asım Efendi, Okyanûs, c. III, s. 72-73). Buna göre bir şeyin kalitesi çokluğundan daha değerli olduğundan helal/meşru yoldan kazanılan az bir para haram/gayri meşru yoldan kazanılan çok paradan daha değerlidir. Bu doğal bir kuraldır. Bir ayette bu husus şu şekilde anlatılır: "De ki! çokluğu hoşuna gitse bile pis (kirli, murdar, habîs) ile –velev ki az olsa da- temiz (tayyibât) bir olmaz." (Mâide suresi, 5:100).

Kanaat, ticaretin kendine özgü tabii-ahlaki kurallarına dayalı kazancı merkeze alması, insanın bütün benliğini saran kazanma arzusunu (tamah, hırs, ihtiras) terbiye etmesi, kontrol altına alması, aç gözlülük etmemesi, helali-haramı ayırması, şüpheli olanlara haram gibi davranıp onlardan uzak durması anlamındadır. Buna göre kanaat, zenginliğe karşı bir tepki değildir. Helal yoldan kazanılan ve mali yükümlülükleri (zekât, infâk, vergi) eda edilen servetten oluşan zenginlik, bir de cömertlikle taçlandırılabilirse asla yerilen bir durumu olamaz.

Allah, yarattıklarının rızkını üzerine almıştır (Tâhâ suresi, 20:132). İnsana düşen helal yollardan rızkını aramak (Mülk suresi, 67:15; Cuma suresi, 62:10), bu yolda iken şeytana uyup da yasak yollara sapmamak (Bakara suresi, 2:168; İbn Mâce, Ticârât, 2), gerekeni yapıp gerekli tedbirleri aldıktan sonra sonucunu Allah'a bırakmaktır. Allah şöyle buyurur: "Karşılaştığın meselede işi bilenlerle istişare et. Bir de karar verdin mi sebeplerini işle (Fâtır suresi, 35:12; Mülk suresi, 67:15) ve sonucunu Allah'a havale ederek (tevekkül) işine devam et." (Âl-i İmrân suresi, 3:159.)[9]

[9] Prof. Dr. Saffet Köse-Perspektif.eu

TÜRKİYE KÖKENLİLERİN ESNAFLIK KÜLTÜRÜ DAHA FARKLI

Kul Hakkı Duyarlılığında Hareket Etmek

İslam'ın toplumsal hayatta öne çıkardığı iki önemli ilke vardır. Bunlardan birincisi kul hakkı duyarlılığı, ikincisi de helal kazanç bilincidir. Bu iki kavram, iş hayatında kalite ve verimliliğin, ticari sahada da helal kazancın sağladığı kalp huzurunun kaynağı ve teminatını oluşturmaktadır. Bu iki husustaki bilinç, toplum ahlakını en iyi ölçecek ilkelerdir.

Hz. Peygamber kul hakkı duyarlılığını anlattığı hadisinde haksızlıkların helalleşme yoluyla dünyada iken halledilmesini, aksi takdirde paranın geçmediği ahiret yurdunda haksızlık yapan kişinin sevaplarıyla ödeneceğini belirtir (Buhârî, Mezâlim, 10; Rikâk, 48). Özellikle ticari hayat, bu açıdan duyarlılığı gerektirmektedir. Mutaffifin suresinde, insanların önemsemediği ve peşine düşmediği basit haksızlıkların bile kayda geçtiği ve onun için büyük bir mahkeme kurularak hakların sahiplerine ulaştırılacağı açık bir şekilde anlatılır (Mutaffifîn suresi, 83:1-9). Çünkü terazisi, dolayısıyla kazancı düzgün olmayan bir toplumun hiçbir işi düzgün gitmez.

Hz. Peygamber, bir hadisinde işçinin işin, işverenin de işçinin hakkını alın teri kurumadan vermesini ister. Bunun ölçüsü de istenileni, istenildiği zaman ve istenildiği şekilde en önemlisi de içine sinecek ve gönül hoşnutluğu olacak şekilde yapmaktır (İbn Mâce, Ruhûn, 4). Ayrıca işçi ve işverenin içinde bulundukları olumsuzlukları avantaja çevirmemek, karşı tarafın içinde bulunduğu olumsuzluğu istismar etmemek gerekir (Ebû Dâvûd, Büyû', 25).[10]

[10] Hüseyin YILMAZ- Perspektif.eu

BEREKET

Adamın biri İbrahim bin Ethem hazretleri ile tartışır;

-"Bereket diye bir şey yoktur, inanmıyorum" der.

-"İbrahim Ethem: Koyunları ve köpekleri görüyor musun?" der. Adam:

-"Evet" İbrahim Ethem: -"Hangisi daha çok doğurur?" Adam:

-"Köpekler yediye kadar, koyun ise en fazla üçüz doğurur" der. İbrahim Ethem:

-"Etrafına baktığında hangilerin daha çok olduğunu görürsün?" Adam:

-"Koyunlar çoktur" der. İbrahim Ethem:

-"Peki, sürekli kesilen ve sayısı azalan koyun değil mi!?" Adam:

-"Evet" der. İbrahim Ethem:

-"İşte bereket budur!. Adam:

-"Niye böyle olur, Koyun neden köpeklerden daha fazla olur?" diye sorunca; İbrahim bin Ethem der ki:

-"Çünkü koyunlar gecenin ilk saatlerinde yatar, şafaktan önce de kalkarlar. Böylece rahmet bereket saatini idrak eder ve üzerlerine bereket yağar. Ama köpekler, gece boyunca havlarlar. Sonra şafak vakti yaklaştığında düşer yatarlar. Böylece rahmet saatini idrak etmezler ve bereketleri alınır.."

Bediüzzaman diyor ki: *"Ubudiyetin dâîsi emr-i İlâhî ve neticesi rıza-yı Haktır. Semerâtı ve fevâidi uhrevîyedir. Fakat ille-i gaiye olmamak, hem kasten istenilmemek şartıyla, dünyaya ait faydalar ve kendi kendine terettüp eden ve istenilmeyerek verilen semereler, ubudiyete münâfi olmaz."*

Bediüzzaman, bir hanede bulunan ihtiyarların, hastaların ve engellilerin o hanenin bereket direkleri olduğunu söylüyor. Bu sebeple hanesinde ihtiyar, hasta veya engelli bulunanlar, "Maişetim dardır, idare edemiyorum." dememelidirler. Çünkü eğer onlar yüzünden gelen bereket olmasaydı, o hanenin geçim darlığı daha fazla olacaktı! Nitekim ihtiyarların, hastaların ve engellilerin rızıkları, mükâfat olarak, bereket suretiyle geliyor.

İmam-ı Gazali diyor ki: "Az bir mal, bereketli olunca, çok kimsenin rahat etmesine, çok iyi işlerin yapılmasına vesile olur. Bereketli olmayan çok mal

vardır ki, sahibinin dünyada ve ahirette felâketine sebep olur. O halde malın çok olmasını değil, bereketli olmasını istemelidir.”

On Dokuzuncu Mektup’ta az malın bereketle çok hükmünde olduğu ile ilgili çok hadis rivayetleri vardır. Meselâ Hendek Savaşı’nda Hazret-i Cabir (ra) bir keçi oğlağını kesip yemek yaparak Peygamber Efendimiz’i (asm) dâvet etmişti. Peygamber Efendimiz (asm) ordu ile geldi. Ve bütün ordu o az, ama bereketli yemekten yediler ve doydular.

Hazret-i Cabir (ra) bu olayı aynen şöyle anlatıyor:

-“O gün yemek, hanemde pişirildi. Bütün bin adam o sâ’dan, o oğlaktan yediler, gittiler. Daha tenceremiz dolu kaynıyor, daha hamurumuz ekmek yapılıyor. O hamura, o tencereye mübarek ağzının suyunu koyup bereketle duâ etmişti.” [11]

İslam dini belli bir kâr oranı getirmemiştir. Kârı belirleyen piyasa şartlarıdır. Bir mal piyasada ne kadar ise üç aşağı beş yukarı bir fiyata satılabilir. Müşteriyi aldatacak kadar fahiş bir fiyatla malı satmak ise caiz değildir.[12]

[11] https://www.nasihatler.com/bereket/
[12] https://sorularlaislamiyet.com/peygamber-efendimizin-ticaret-ve-ticaret-ahlakiyla-ilgili-hadisleri-nelerdir

ERDEMLİ İNSAN KİŞİSEL GELİŞİR Mİ?

Kişisel gelişimin günümüzde kullanıldığı şekliyle işte, okulda, siyasette başarı gibi gündelik işlerle sınırlı olması çok üzücüdür. Elbette insanın rızkını kazandığı işinde, okulunda veya siyasi hayatında veya buna benzer alanlarda başarılı olması önemli, ancak konu insan olunca gelişimi de bu kadar basit olmamalı. İnsanın kişisel gelişimi mal satmaya endekslenmesi, insanı tanımamak ya da çok kıymetli bir madeni heba etmek olacaktır.

Bugün kurumsal olduğunu söyleyen pek çok firmada İnsan Kaynakları (İ/K) birimi var. İ/K birimleri her yıl bazı personele kıstaslar koyarlar. Başarı planları yaparlar. Bu yıl 100 birim satış yaptıysanız, önümüzdeki yıl 120 birim satış yapmak zorundasınız gibi hedefler koyaralar. Çalışanları adeta yarış atları gibi koştururlar. Herhangi bir sebepten dolayı hedefinizi gerçekleştiremediyseniz alacağınız primden kesintiler yapar ve sizi bir sonraki yıl için kızıştırırlar. Tekrar kampa sokarlar. Tekrar ve tekrar kişisel gelişim eğitimlerine gider eksiklerinizi kapatmaya çalışırsınız. Bu süreç böylece sürer gider; olmadı çalışanlar işlerini kaybeder.

Kişisel Gelişimle Hedeflenen Vasıflar Nelerdir?

Kişisel gelişimle işiniz her ne ise o alanda en iyi olmak zorundasınızdır. Sınır yok. Kişisel gelişimciler, "İnsanlar potansiyel ile doğar. Ancak dünyada bir iyiler ve bir de daha iyiler vardır. Yani insan fiziki olduğu kadar nitelik olarak da gelişebilir. Kişinin herhangi bir alanda sahip

olduğu potansiyeli biraz daha öteye taşıması işine kişisel gelişim diyebiliriz. Kişisel gelişimin en temel noktası, kişinin kendini tanımasıdır. Kişinin kendini tanıması, hangi alanlarda ne durumda bulunduğunu belirlemesi ve eksik olduğunu düşündüğü alanlarda kendini geliştirmeye karar vermesi, kişisel gelişim sürecinin başladığı andır" derler.

Ruh ve zihin sağlığı düzgün bireylerin, belli bir metodolojiye dayalı olarak; hedefleri netleştirmek, kararsızlıkları aşmak, bakış açısını değiştirmek, fark ortaya koymak, motivasyonu yükseltmek, zamanı iyi yönetmek, özgüveni arttırmak, deneyim kazanmak, başarı odaklı olmak, değişime, çağa ayak uydurmak, imaj yenilemek, sosyal iletişim gibi konulara yöneltirler. Fakat insanın asıl potansiyeline ve yaratılış hikmetlerine yani erdem, ahlak, dürüstlük, Allah'a kul olmak gibi konulara ise hiç değinmezler. Hedef, sadece iş ortamında başarılı olup sosyal statüsünü yükseltmektir.

Erdem Nedir?

"(Ey ehl-i kitab!) Yüzlerinizi (ibâdet maksadıyla) doğu ve batı tarafına çevirmeniz iyilik (erdem için yeterli) değildir; fakat iyilik (erdem) o

kimsenin (iyiliği)dir ki, (o kişi) Allah'a, âhiret gününe, meleklere, kitab(lar)a ve peygamberlere iman eder; ona (o elindeki mala) olan sevgisine rağmen malı akrabalara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışa, dilenenlere ve köleler uğrunda verir; namazı hakkıyla eda eder ve zekâtı verir. Çünkü (onlar) söz verdikleri zaman sözlerini yerine getirenler ve sıkıntı (fakirlik), hastalık ve savaşın şiddetli ânında sabredenlerdir. İşte onlar, doğru olan kimselerdir. Takva sâhibi (erdemli) olanlar da işte ancak onlardır." (Bakara Suresi, 2/177) Bu ayette takvalı / erdemli kişinin vasıfları ortaya net olarak konulmuştur. Bu gibi insanın fıtri yaradılışına ve kul olma vasfına yaraşan erdemlere sahip olmak, insanı, iş hayatı dahil hayatın her sahasında başarılı yapmaz mı?

Son 20 yılın ticari bilançolarına baktığınızda ticari krizlerin ödemeler dengesinin bozulması ile doğru orantılı olduğunu görürsünüz. Ticaret erbabının en küçük bir sıkıntı baş gösterdiğinde ödemelerini geciktirdiğini veya hiç ödemediğine defaten şahit olunmaktadır. Pek çok firmada benzer davranışların takınılmasının baş göstermesi, etik kavramının ayaklar altına alındığına şahit olmak, işin ciddiyetinin ne kadar vahim olduğunu göstermektedir. Çünkü ödemeler dengesi bir zincir üzerinde çalışır. Mesela bir ihale verdiniz, iş tamamlandı ama hakkedişi geciktirip ödeme yapmadınız, vadeleri ertelediniz. Konuştuğunuz vadenin 2 hatta 5 katına kadar uzattınız. İşi alan firma çalışanlarının maaşlarını, aldığı malzemelerin bedellerini ödeyemedi. Zincirleme olarak tedarikçileri de kendi tedarikçilerine ödeme yapmadı ise, sebep olduğunuz kırılma tıkanıklığa sebep olacak ve piyasa duracaktır.

Firmalar zarar edebilir, tahmin edilmeyen olağan üstü olaylar cereyan edebilir, lakin kasanızda paranız dururken ödeme yapmıyorsanız, bunun izahı belki de en önemlisi ahlaksızlık, ikincisi paranın faizli bankalarda bekletilme arzusudur. Çünkü vadeyi bozarsa faiz kaybı yaşayacağı düşüncesi, alternatifi ise altın ya da döviz karşısında yaşayacağı gelir kaybı konusu. Misal olarak açıklamaya çalışılan bu konular İslam ahlakı ile bağdaşmaz. Faiz lobilerinin ya da bankaların zorlaması ile piyasayı işgal eden ticari ahlaksızlık, yine kendi kurduğu düzeni bozup ifsat etmektedir.

Kişisel gelişim uzmanlarının insana ve insanı gerçek insan kılan meselelere el atması ve erdemli olmanın en önemli kişisel gelişim konusu olması hususunu gündeme almaları gerektiğini görmeleri gerekmektedir. Yoksa hedefe ulaşmak için her yol mubahtır anlayışı ön alacak ve başarıya zorlanan insanı insani kaygı ve yaklaşımlardan uzaklaştırarak şahsı ve toplumu yaralayacaktır.

Ahilik ve Kişisel Gelişim

Arapça “kardeşim” manasındaki ahî kelimesinden gelen bu adın Türkçedeki akıdan (cömert) türetildiğini ileri sürenler de vardır. Temelde Kur’an’a ve Hz. Peygamber’in sünnetine dayandırılan prensipleriyle İslâmî anlayışa doğrudan bağlı olan Ahiliğin, tasavvufta önemli bir yeri bulunan uhuvveti hatırlatmasından dolayı kabul görmesi ve kolayca yayılması mümkün olmuştur. Türkler, İslâmiyet’i kabul etmeleri ve Anadolu’ya yerleşmelerinden itibaren fütüvvet ülküsünü benimseyip kendilerine has yiğitlik, cömertlik ve kahramanlık vasıflarıyla süslemişlerdir. Bununla birlikte Ahiliğin temel belirleyicisi olan İslâmî-tasavvufî düşünüş ve yaşayış her devirde ve bölgede geçerliliğini korumuştur.[1] Bütün prensiplerini dinin asıl kaynağından alan Ahiliğin nizamnâmelerine fütüvvet name adı verilirdi.

Ahiliğin esasları, ahlâkî ve ticarî kaideleri bu kitaplarda yazılı idi. Teşkilâta girecek kimse ilk önce bu kitaplarda belirtilen dinî ve ahlâkî emirlere uymak zorunda idi. Fütüvvet namelere göre, teşkilât mensuplarında bulunması gereken vasıflar vefa, doğruluk, emniyet, cömertlik, tevazu, ihvana nasihat, onları doğru yola sevk etme, affedici olma ve tövbe idi. Şarap içme, zina, yalan, gıybet, hile gibi davranışlar ise meslekten atılmayı gerektiren sebeplerdi. Ticari kurumların temelinin erdem, ahlak elbette günümüz anlamı ile kişisel gelişim temeline dayandıran tarihi geçmişimizden neden koptuk ve neden erdemden uzaklaşıp sadece çıkar sağlamanın adını kişisel gelişim koyduk ve sistemi bozduk. Bunu çok ciddi olarak önümüze koymalı ve tedbir almalıyız. Yoksa batının tefessüh etmiş, bozuk, defolu hallerini bünyemize katmakla erdemli bir toplum olamayız!

Farkındalık

Farkındalık; şimdiki ana odaklanabilmek amacıyla, dikkatinizi toplayabilmektir. Zihnimiz geçmişe ya da geleceğe yolculuklar yaptığında, şimdi ve buradaki yaşantımıza yani âna dönmeyi hatırlamaktır. Zihnimizin gözü ile geçmişi ya da geleceği seyrediyorsak, bu, gerçek gözlerimizle gördüklerimizi fark etme şansını kaybettiğimiz manasına gelir. Böylece o anda var olmayan geçmiş veya gelecekteki üzüntüler, endişeler ve korkularla karşı karşıya kalırız. Zihnimizin böyle gezintiler yaptığını fark ettiğimizde, şimdiki hayatımızı tekrar yakalamamıza yardım edecek bir araçtır. Yapmanız gereken, zihninizin andan uzaklaştığında dikkatinizi tekrar şimdi ve burada’ya yöneltmektir.

Farkındalık, düşünce ve duygularımızla olan bağlarımızı gevşetmektir. Kaygılarımız, endişelerimiz, üzüntülerimiz ve korkularımıza karşı yapabileceğimiz en iyi şey onları serbest bırakmaktır. Onlarla uğraşmaktan vazgeçip, onları serbest bıraktığımız zaman, bu duyguların üzerimizdeki

olumsuz etkileri de ortadan kalkmaya başlayacaktır. Düşüncelerimizi ve duygularımızı kontrol etmeye çalışmak, denizdeki dalgaları engellemeye çalışmak gibidir, bunu yapmamız mümkün değildir. Onları kendi seyrine bırakabildiğimizde, en sonunda kıyıya vurarak ortadan kaybolduklarını görebiliriz. Ki bunun en net tanımı tevekküldür. Yani kişi kendi üzerine düşeni yaptıktan sonra orada takılıp kalmamalı, gerisini Allah'a bırakmalıdır. Sen vazifeni yap, Allah'ın vazifesine karışma!

SONUÇ

Kişisel gelişime her zamankinden daha fazla önem vermeliyiz. Fakat bunu yaparken insanı bağlamından koparmamak esastır. Yani insanın Allah'ın yarattığı bir kul ve ona karşı sorumlulukları olduğunu bilerek, insan için iman, ahlak, fazilet ve erdemi öncelemeliyiz. Evet, usul esasa mukaddemdir. İnsanın potansiyelini keşfetmesi ve açığa çıkarması zaruridir. Ne var ki bunu yaparken insan olduğunu unutmadan, Allah'a karşı sorumluluklarını bilerek ve emr olunduğu şekilde dosdoğru olarak yapmak gerekmektedir. Bu da ancak Kur'an ve Sünnet bağlamında mümkündür. Ahmet TÜRKAN

Bu yazım OCAK - 2020 İrfan Mektebi Dergisinde yayımlanmıştır.

İLİM VE AHLAK

"Gezdim Halep ile Şam'ı

Eyledim ilim talep

Meğer ilim bir hiçmiş

İllâ edep, illâ edep";

"Girdim ilim meclisine

Eyledim kıldım talep

Dediler ilim geride

İllâ edep illâ edep". Yunus EMRE

İlim ve ahlak deyince söze İlim ve ahlakın abidelerinden sözlerle başlamak ve ilme selam verip ahlaktan selam almak elzemdir diye düşünüyorum.

Yoksa okudum ilim sahibi oldum demek Yunus'un deyimi ile bir kuruca emektir. İlk emri "oku" olan Rabbimiz bize kalemle ilim öğrettiğini de ayrıca bildiriyor. Yani Kur'an bize yolu çiziyor. Okuyun, kalemle ilim öğrenin. Yoksa yaratılışınız öyle ahım şahım hususiyetler taşımıyor ilimle kemale erersiniz diyerek ilimdeki kemalatın derecesinin daha ilk baştan bildiriyor. Aynı kalem kaderimizi yazıyor, aynı kalem hayatımız boyunca iyiliklerimizi ve kötülüklerimizi de yazıyor. Yani kalem çalışıyor. Hem de her an. Onun için kaleme dikkat.

İnsanlar ile hayvanlar arasındaki fark ta buradaki detayda yatıyor. İlimle kemale eren insan doğduğunda hayattan bihaber olması, her şeyi öğrenerek bilme zorunluluğu bilenler için çok ciddi mesajlar içeriyor. Aciz olarak görülen hayvanlar ise daha doğumdan birkaç dakika sonra kalkıp yürüyor, annelerinin süt çeşmelerine yapışıp hayatını idame etmenin yolunu biliyor. İlim sahibimi, eğitimden geçti mi? Hayır. Kendine hayatı için gerekli hazır bir donanımla geliyor ve hayatının sonuna kadar yeterli oluyor. Peki insan neden sıfır bilgi ile gelip allame olabiliyor…

İşte bunun sırrı Kur'an'ın ilahi mesajındadır. Kur'an bize Rabbimizin bütün peygamberlerine, insanlara, cinlere bir mesajıdır. Yol haritamız, hayat düsturumuzdur. Üstat Bediüzzaman'ın tabiri ile, insanlığın terbiye edicisi, bütün ilimlere kaynak ve aydınlatıcı bir kütüphane, Rabbimizin bizimle konuşması hem dua hem zikir hem fikir kaynağımızdır. Bu mesajı kâinatta yarattığı ve kendilerine ilim verdiği, meleklerin, beşerin ve hatta hayvanların ilham kaynağıdır.

Hal böyle olunca insanın tekamülünün temeli ilimdir. Varacağı nokta ise imanla tekâmül etmiş ahlakıdır. Yani diğer bir ifade ile edeptir.

İnsan edep zırhına bürünmemiş ise yaratılışın ali maksadından zilletin en derin derecelerine düşer haberi olmaz. Hayat felsefesinin hattı vasat olan kolay tarafını bırakır ifrat ve tefrit arasında gider gelir ne yaptığını farkına varamadan, yaratılış gayesini öğrenemeden hazlarına mağlup olarak perişaniyet dereceleri arasında yuvarlanır durur.

Yol bellidir. İlmi talep edene talebe, ilim yolunda olana tarik yani ilim yolcusu denir.

Yürünmesi gereken sadece bu yol mudur? Elbette değil.

Ticaret ve memuriyet için bu dünya darına gelen insan elbette abartmadan dünyalıklarını kazanacak ama edep ve iman sınırının dışına çıkmayacaktır. Haramlara bulaşmayacaktır.

Mevlana'ya göre her şeyden önce gerçek ilim ve hikmet sahibi olmak için haram yememek gerekir:

Helal lokma ye ki, ilim elde edesin:

İlim ve hikmet helal lokmadan doğar,
Aşk ve zarafet de helal lokmadan doğar.
Lokmalar tohum ise, düşünceler onun ürünüdür,
Lokmalar eğer deniz ise, fikirler onun incileridir.
Ruhun özü ilimle genişler ve evrenselliğe ulaşır:

Kendilerine imtihan sırrı olarak yasak edilenlere yaklaşmayacaktır. Haddini bilecek, haddi aşmayacaktır. Had bilmenin anlamı ilim bilmek ve kendini bilmekle anlaşılacaktır. Kur'an'ı anlayacak, Rehberin nasihatlerini yerine getirecektir. Yoksa dünya darını dert edene dünya kendini dar eder.

Gönül dostlarının ilmi, onları yüceltir
Dünyalık insanlara ise yük olur
İlim ruha hitap edince dost olur
İlim, maddi isteklere yönelince yük olur.
Evrensel aklı tamah ve egolarla kirletmemek gerekir:

İnsanın ilmi denizden bir damla gibidir:

Allah'ım bana huzurundan bir damla bilgi verdin
Denizlerine kavuştur onu
Ruhumda bir damla ilim var
Vücudun toprağından ve rüzgârlardan koru onu.

İnsanın inandığı değerleri belirleyen en önemli şey, düşünce kalıplarıdır. Düşünce kalıpları, kazanılmış bilgilerden oluşur. Bir kişinin şahsiyetini oluşturan üç temel vardır: Bunlardan birincisi sorun çözme stili, ikincisi iletişim tarzı, üçüncüsüyse düşünce biçimidir. Düşünce kalıpları, beyne program yazmak gibidir.

İman nuru ile Kur'an kaynaklı ilim düşünce kalıplarında ahlak hamurunu edep ürünü haline getirir.

Bir insanın özel hayatındaki düşünce kalıplarının toplum nezdindeki karşılığı, halkın onayından geçmiş değerlerdir. Genel kitlenin benimsediği erdemler ne kadar çok kişi tarafından kabul edilirse, toplumsal hafıza da o oranda güçlü olacaktır.

Bir topluluğun öncelik verdiği erdemler, aynı zamanda onun belirgin özelliklerini oluşturur. Millet, kabul ettiği faziletlere dayanarak ya gelişir ya da tarihin sayfalarına karışır.

Edeple ve iman nuru ile şahlanmış ecdadın o güzel günlerini tekrar yakalamak için haydi ilim ile yoğrulup ahlak ile şekillenmeye ve edepli olmaya.

Derler ki batıda uygarlık nesebe, doğuda ise edebe dayanır. Ahmet TÜRKAN

Bu yazım İrfan Mektebi Dergisi 190. Sayısında yayımlanmıştır.

TİCARİ ETİK

Hayatın her aşamasında etik(ahlak) kurallar hâkim olması lazım gelirken, bunları unutup kendi nefsi arzularımızın, çıkarlarımızın doğrultusunda hareket ederek hayatı içinden çıkılmaz hale getirdik.

Hem kendimiz hem ailemiz hem de çevremiz için.

Ticari hayatımızı da kendi şartlarımıza uydurduk. Sevgili Peygamberimiz (A.S.M.) "Cesaretli olun rızkın onda dokuzu ticarettedir" derken ticaretin etik kuralları içindeki cesaretten bahsediyor. Yoksa kanunsuzlukları yapın, nasılsa bu kanunlarla bir şey olmaz demek istemiyor. Çünkü günümüzde hortumculara zarar vermeyen kanunları kendi elimizle koyduk.

Kendi elimizle ahlaksızlıklara fırsat verdik.

Koyduğumuz kanunların ne manaya geldiğini çoğu zaman hukukçularımız da anlayamıyor. Bu nasıl adalet ki kanunu koyanlar, uygulayanlar, yürütenler ve bu kanunlara uyarak hal ve hareketlerini deruhte eden vatandaşlar anlamadan hukuk yürüyecek ve ahlaklı bir ticari hayatımız olacak.

Ebu Sa'id el-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdu: "Emin ve doğruluktan ayrılmayan ticaret ehli (ayette sırat-ı müstakim ashabı olarak zikredilen) peygamberler, sıddikler, şehidler ve sâlihlerle beraberdir."

Ticaretin tüm kurallarını öğrendik.

Pazarlamanın 4 P'sini (Product, Place, Price,Promotion), Rekabetin kurallarını, en yıkıcısına kadar. Üretimin tüm proseslerini, Marka değeri oluşturmayı.

Dünya piyasalarına açılmayı...

Tek şeyi öğrenemedik **ticarette etik değerler**. Belki de ahlaki değerler denmesi daha doğru olur. Etik ve ahlakın farklı olduğu anlaşılmıştır sanırım.

Nelerdi aslında bunlar?

Rekabet ederken rakiplerimizin de kazanması gerekliliğini, satarken müşterinin de kazanması gerektiğini, satın alırken üreticinin veya satanında kazanması gerektiğini, Üretirken rakiplerimizin patentlerini çalmamayı... Öğrenememiştik...

Öğrendiklerimiz etik değerlerimizi süpürdü.

Ekonomik trendlerin anlık takibinden değerlerimize bakamadık.

Dövize ve borsaya endekslendik fakat değerlerimize bir türlü endekslenemedik.

Kısa vadeli, uzun vadeli kalkınma planları yaptık ama bir türlü kalkınamadık. Kazandıkça kaybettik. Çünkü değerlerden uzaklaştıkça kazandıklarımız fayda vermedi.

«Helal – Haram» mefhumunu unutup ne gelirse yiyip yutmaya kalktık. Modern dünyanın trendleri bize cazip geldi. Modanın akışından vaktin akışına zaman ayıramadık.

Kazanmak için inançlarımızın hilafına fetva vermekten geri durmadık. "Ne yapalım ticaretin kuralı bunlar" diyerek yenilemezleri iştahla yuttuk…

Faiz −şeksiz şüphesiz− haramdı bulaştık… Hatta ticaretin kuralı haline getirip "caizdir" bile dedik…

Kendi hayatımızda tesettür konusunda esip gürlerken reklamlarımızda yüzümüzü kızartacak figürlere ve figüranlara yer verdik.

Global dünya ekonomisine uyup kendimiz de global olduk. "Yuvarlanıp gidiyoruz işte" dedik, şükrü de unuttuk…

Kazançlarımızı değerlendirmenin yüz türlü formülünü bulduk. Paramızı faize yatırıp, kazancımızla hacca gidebilir miyiz diye fetva aradık. Elhasıl manevi değerleri unutup maddî değerleri ön plana çıkarttık.

Müslüman gibi hissedip gayrimüslim gibi yaşamaya çalıştık. Oturup bir etik tartışması dahi yapmadık. Etik tartışadursun, bize ahlâkî değerlerimizi dinimiz on beş asır önce bildirmiş. Etik olur mu, böyle demek câiz midir bilmiyorum ama; bazı ahlâksızlar bu kutsal ve kıymetli olan değerlerimizi silmek, yok etmek için hayli çaba sarf ediyorlar… Ahmet TÜRKAN – 08 Mart 2010 Pazartesi

RÜŞVET

Sözlükte başka anlamları yanında “haksız bir menfaat sağlamak için verilen ödül, ücret veya ödenen bedel” mânasındaki **reşv** kökünden türeyen **rüşvet** (**reşvet**, **rişvet**) kelimesi fıkıhta yetkiyi, görevi veya nüfuzu kötüye kullanarak sağlanan gayri meşrû menfaati ifade eder. Rüşvet karşılıklı çıkar teminine ve iltimasa dayandığı için **musânaa** (karşılıklı iyilik yapmak) ve **muhâbât** (kayırmak) kelimeleriyle de belirtilmiştir. Rüşvet verene **râşî**, alana **mürteşî**, aracılık yapana **râiş** denilir.

Kur’ân-ı Kerîm’de rüşvet lafız olarak geçmemekle birlikte, “Bile bile, günaha saparak insanların mallarından bir kısmını yemek için onları -mallarınızın bir parçasını- yetkililere aktarmayın” meâlindeki âyette (el-Bakara 2/188) açık biçimde yasaklanmıştır. Ayrıca haram (suht) yemeyi davranış biçimi haline getiren yahudileri kınayan âyetteki (el-Mâide 5/42) “suht” kelimesi başta rüşvet olmak üzere “haram kazanç yolları” diye yorumlanmıştır. Hz. Peygamber tarafından vergi memuru olarak Hayber’e gönderilen Abdullah b. Revâha’nın vergiyi az alması için kadınlarının ziynet eşyalarını rüşvet vermeyi teklif eden yahudilere, “Teklif ettiğiniz bu rüşvet bir suhttür, biz onu yemeyiz” diyerek reddetmesi (*el-Muvaṭṭaʾ*, “Müsâḳāt”, 2); yine “suht” ile beslenmiş vücudun cennete giremeyeceğini ve cehennemin ona daha uygun olduğunu bildiren Resûl-i Ekrem’in suhtün ne anlama geldiği sorusuna “hükümde rüşvettir” şeklinde cevap vermesi (Taberî, IV, 581) bu yorumu desteklemektedir. Suht kelimesinin rüşvet anlamına geldiği Hz. Ömer, Ali, Abdullah b. Mes‘ûd, Abdullah b. Abbas ve Zeyd b. Sâbit gibi sahâbîlerle Mücâhid b. Cebr, Katâde b. Diâme ve Dahhâk b. Müzâhim gibi tâbiîn devrinin ileri gelen âlimlerinden de nakledilmektedir (*a.g.e.*, IV, 580; Sadrüşşehîd, s. 86).

Rüşvet hadislerde de yasaklanarak rüşvet alan, veren (İbn Mâce, “Aḥkâm”, 2; Ebû Dâvûd, “Aḳżıye”, 4; Tirmizî, “Aḥkâm”, 9) ve bu işe aracılık eden (*Müsned*, V, 279) lânetlenmiştir. Ayrıca Resûl-i Ekrem özelde zekât memurlarına (*Müsned*, V, 424), genelde devlet görevlilerine (Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakī, X, 233) verilen hediyeleri “devlet malına hıyanet, ganimetten çalma” şeklinde nitelemiş (bk. GULÛL), nüfuzu kötüye kullanıp menfaat temin etmenin her türlüsünü yasaklamıştır. Konuyla ilgili rivayetlerden birine göre Hz. Peygamber, zekât tahsiliyle görevlendirdiği İbnü’l-Lütbiyye’nin vazifesi sırasında kendisine verilen hediyeleri sahiplenmesi üzerine hiddetlenmiş ve şöyle buyurmuştur: “Annesinin babasının evinde oturmuş olsaydı kendisine böyle hediyeler verilir miydi? Muhammed’in canı elinde olan Allah’a yemin ederim ki herhangi biriniz bu malda hainlik yaparak haksız bir şey alırsa kıyamet gününde o malı böğüren bir deve veya bir sığır yahut meleyen bir

koyun şeklinde boynunda taşıyarak getirecektir” (Buhârî, “Eymân”, 3; “Ḥiyel”, 15; Dârimî, “Zekât”, 30; “Siyer”, 52).

İslâm hukuk literatüründe rüşvetin biri geniş, diğeri dar olmak üzere iki anlamda geçtiği görülür. Geniş anlamıyla rüşvet kavramının kullanıldığı durumlardan biri, özel hukuk alanına giren konularda da olsa bir vazifenin ifası karşılığında haksız ücret veya menfaat elde edilmesidir. Meselâ Kâsânî, evlilik içinde kadının çocuğunu emzirme karşılığında kocasından ücret istemesini rüşvet olarak nitelendirir (*Bedâʾiʿ*, IV, 40-41). Yine Hanefîler, ihtisas kabilinden olan mücerret haklardan doğan menfaatlerin akid yoluyla başkasına devri mümkün olmadığından karşılığında alınan bedeli de rüşvet kapsamında değerlendirerek câiz görmezler. Hanefî fakihleri bu tür hakların temlik edilemediğini (*a.g.e.*, VI, 190) ve sadece ilgili kişilerin zararını gidermek için meşrû kılındığını, hak sahibinin bedele rıza göstermesinin ise zararın bulunmadığına delâlet ettiğini ileri sürerler (İbn Âbidîn, IV, 14-15). Meselâ şüf‘a hakkının devri karşılığında alınan bedel rüşvetle ilişkilendirilerek câiz görülmez (Muhammed b. Hüseyin b. Ali et-Tûrî, VIII, 255; Abdülganî b. Tâlib el-Meydânî, II, 113). Mera, yayla, odun toplama alanları gibi kamunun kullanımına açık alanlarda bazı kişilerin yetkili olmadıkları halde buralardan istifade edenlerden istedikleri ücret de rüşvet kapsamında kabul edilir (İbn Nüceym, *er-Resâʾilü’z-Zeyniyye*, s. 202-203). Bir mala ücret mukabilinde kefil olmak gibi ahlâkî bir vazife karşılığında ücret istenmesi de rüşvet sayılmıştır.

Dar anlamda rüşvet, “kamu görevlisinin yetkisini ya da nüfuzunu kötüye kullanarak sağladığı çıkar” şeklinde tanımlanabilir. Fıkıh literatüründe rüşvetle ilgili konular genellikle fürû kitaplarının yargılama usulü (edebü’l-kādî) bölümlerinde ve aynı isimle kaleme alınmış müstakil eserlerde işlenir. Adaleti tevzi konumunda bulunan hâkimlere bu hastalığın bulaşması durumunda rüşvetle mücadele imkânsız hale geleceği için rüşvetle ilgili konular hâkimi merkeze alarak incelenmiş, hatta bazı âlimler rüşvetin tanımını yargıçlara sağlanan haksız kazançla sınırlı tutmuştur (Ebû Hilâl el-Askerî, s. 195). Rüşvet büyük günahlardan olduğu ve yıkıcı etkisi güçlü suçlarla mücadelede hukukî müeyyide yanında dinî ve ahlâkî değerlere dayalı sorumluluk bilincinin ön plana çıkarılması gerektiği için İslâm ahlâkıyla ilgili eserlerde de bu konu üzerinde geniş biçimde durulmuştur (meselâ bk. Gazzâlî, II, 154-156; Zehebî, s. 142).

Tedavisi en zor ve en eski toplumsal hastalıklardan olan rüşvet bütün ilâhî dinlerde yasaklandığı gibi eski Hint, Mısır, İran, Sümer ve Yunan toplumlarında da bu suçla mücadele edilerek özellikle adlî rüşvete ağır cezalar verilmiş, Roma hukukunda rüşvet alan yargıca ölüm cezası öngörülmüş ve memurların basit eşyalar dışında hediye kabul etmesi

yasaklanmıştır (Mumcu, s. 22-41). Eski Ahid'de rüşvet, adam kayırma, yargılarken taraf tutma menedilmiş, rüşvetin gören insanı hatta bilge kişiyi kör ettiği, haklıyı haksız çıkardığı (Çıkış, 23/8; Tesniye, 16/19), adaleti saptırmak için gizlice rüşvet alanın kötü kişi olduğu (Süleyman'ın Meselleri, 17/23) belirtilmiş ve suçsuz birini öldürmek için rüşvet alan açıkça lânetlenmiş (Tesniye, 27/25), hediye isteyen ve rüşvet alan önderler, yargıçlar (Mika, 3/11; 7/3), adaletten sapıp rüşveti seven ve armağan peşine düşen şehir halkı (İşaya, 1/23) kötülenmiştir. Eski Ahid'in daha birçok yerinde rüşvet konusu üzerinde geniş biçimde durulması o dönemde Yahudiler arasında rüşvetin oldukça yaygın olduğunu göstermektedir; Kur'ân-ı Kerîm'in ifadeleri de bu hususu teyit etmektedir (yk.bk.).

Yeni Ahid'de Pavlus'un yargılanması sırasında Sezerya Valisi Felix'in ondan rüşvet beklentisi içinde olduğundan söz edildiği (Resullerin İşleri, 24/26) ve Pavlus'un bu beklentiye cevap vermediği yolundaki ifadeler dikkate alındığında Hristiyan kutsal kitabının rüşveti tasvip etmediği sonucuna ulaşılır. Hıristiyanlık'ta rüşvet dinî açıdan günah olduğu gibi kilise hukukunda da suç sayılmıştır. Katolik kilise hukukuna göre yargıcın taraflardan herhangi bir menfaat talep etmesi rüşvet suçunun teşekkülü için yeterlidir. Rüşvet veren bakımından ise suç hükümden önce yargıca menfaat teklifinin yapılmasıyla oluşur. Rüşvet alan yargıç ve rüşvet veren kişi kiliseden ihraç edilir. Ayrıca böyle bir suça karışan yargıç görevinden azledilir. Kilise görevlilerinin para karşılığı günah çıkarma gibi ruhanî yetkilerini kötüye kullanarak menfaat temin etmeleri kiliseden azledilmelerini, rüşveti verenin de kiliseden ihracını gerektiren bir suçtur. Bizans İmparatoru I. Justinianos (Jüstinyen) tesbit edilen rüşvetin kiliseye gelir olarak kaydedilmesi esasını koymuştur. Katolikler dışındaki diğer Hristiyan mezheplerinde de rüşvet bir suç olarak kabul edilmiş ve özellikle kilise görevlilerinin işlediği bu tür suçlar diğerlerine göre daha ağır müeyyidelerle karşılanmıştır.

İslâm âlimleri rüşvetin haram olduğu hususunda icmâ etmiştir. Suçun topluma etkisi oranında cezasının arttığı veya azaldığı dikkate alınarak başta adliye teşkilâtındakiler olmak üzere üst düzey memurların aldığı rüşvetin cezasının hukukî/dünyevî ve uhrevî müeyyidesinin daha büyük olduğu belirtilmiştir. Rüşvetin görevli kimsenin bilgisi dahilinde çocuklarına veya ailesinden birine verilmesi de aynı sonuçları doğurur. İslâm hukukçuları alan ve verenin hükümleri açısından rüşveti bazı kısımlara ayırmıştır.

1. Herhangi bir hakkı iptal/engelleme veya haksızı haklı gösterme amacıyla verilip alınan rüşvet hem veren hem alan açısından haramdır. Hanefî fakihi Cessâs rüşvet alan hâkimin biri haksız kazanç sağlamak, diğeri adalet ilkelerine aykırı şekilde haksız hüküm vermek suretiyle iki açıdan günaha

girdiğini, rüşvet verenin de bu sonuçlara katkısı sebebiyle aynı durumda olduğunu ifade eder (*Aḥkâmü'l-Ḳurʾân*, II, 433).

2. "Bir görev alabilmek için yetkililere temin edilen menfaat" anlamındaki rüşvet de her iki taraf için haramdır. Zira belli vazifeye tayin edilecek kişinin ehliyet ve liyakat şartlarını taşıyıp taşımadığının araştırılıp buna göre hareket edilmesi yetkililerin görevi olup görev karşılığında sağlanan çıkar rüşvettir. Diğer taraf da normal usulün dışına çıkarak haksız veya başkalarının hakkını ihlâl eden bir görev elde etme konumunda olduğu için sağladığı menfaat rüşvet hükmündedir. İslâm hukukçuları bu konuyu daha çok rüşvet vererek kadılık görevi alma meselesi dolayısıyla tartışırlar.

3. Bir hakkı elde edebilmenin veya zarar ve zulmü defedebilmenin ancak rüşvet vermekle mümkün olduğu durumlarda alan açısından rüşvet haram olmakla birlikte fakihlerin çoğunluğuna göre veren bakımından zaruret hali oluştuğu için haram değildir. Müşriklerin zulmü sebebiyle Habeşistan'a hicret edip orada rehin alınan Abdullah b. Mes'ûd'un rüşvet vererek kurtulduğu şeklindeki rivayet bu görüşü destekleyen deliller arasında zikredilir (Sadrüşşehîd, s. 91-92; Şelebî, V, 31). Aynı şekilde bir kimsenin hakkı olduğu halde devlet görevlisine yaptıramadığı bir işini yapmasını temin için memur olmayan bir şahsa aracılık ücreti vermesi fakihlerin çoğunluğunca tecviz edilmekle birlikte bu ücret alan açısından haram sayılmıştır. Çünkü haklı olana yardım etmek görev olup görev icabı yapılması gereken bir iş karşılığında ücret almak veya menfaat temin etmek rüşvet kapsamına girer. Karşılıksız yapılan işlerin bitiminden sonra memur olmayan aracıya verilen bahşiş kabilinden yardımları da rüşvet kapsamında düşünenler bulunmakla birlikte bunun karşılık beklemeksizin iyilikte bulunana iyilikle mukabele etme ve iyilikte yardımlaşma anlamına geleceği, dolayısıyla rüşvet sayılmaması gerektiği yönündeki ictihad kabul görmüştür. Başlangıçta şart koşulmamakla beraber cemaatin imam ve müezzin için toplayıp görev sonunda verdikleri hediye kabilinden yardımların câiz görülmesi bu görüşü destekleyen bir dayanak olarak zikredilir (Sadrüşşehîd, s. 84-85). Bazı âlimler, rüşveti yasaklayan nasların ihtiyaç durumunda tahsis edildiğini gösteren delil bulunmadığı, insanların mallarını haksız sebeplerle yemeyi yasaklayan açık naslar bulunduğu ve rüşvet verenin de böyle bir haksızlığa yardımcı olduğu, haklı olanın hakkını almak için verdiği rüşvetin malın israfı anlamına geldiği gibi gerekçelerle çoğunluğun görüşüne karşı çıkmaktadır (Şevkânî, VIII, 268).

Rüşvetin naslarla belirlenmiş bir cezası bulunmadığından fıkıhta bu konuda şartlara ve ihtiyaçlara göre farklı düzenlemeler yapılması esası benimsenmiştir (bk. TA'ZÎR). Rüşvet alan, veren ve rüşvete aracı olan prensip itibariyle aynı derecede sorumludur. Bununla birlikte suça katkısı oranında

ilgililere farklı cezaların verilmesi mümkündür. Hassas konumu sebebiyle rüşvet suçunu işleyen hâkimin görevinden alınacağı hususunda fakihler görüş birliği içindedir. Diğer kamu görevlilerinin ise pişmanlık durumuna ve ihtiyaca göre vazifeye iade edilebileceği belirtilir (Bedreddin el-Aynî, II, 67). Rüşvet suçu ikrar, belge, şahitlik gibi delillerle ispat edilebildiği gibi bu konuda kesin karinelere de dayanılabilir (Abdullah b. Abdülmuhsin el-Mansûr, s. 109-112).

İslâm hukukçuları hâkimlik görevine tayin edilmek için rüşvet vermenin haram olduğu, bu yolla atanan kişinin hâkim olarak görev yapamayacağı ve verdiği kararların geçersiz sayılacağı hususunda görüş birliği içindedir (İbn Hacer el-Heytemî, s. 134; Abdullah b. Abdülmuhsin el-Mansûr, s. 147). Rüşvet alan hâkimin adalet vasfını yitirip fâsık olduğu ittifakla kabul edilmekle birlikte verdiği hükmün geçerli olup olmadığı hakkında farklı görüşler vardır.

1. Usulüne uygun biçimde yürüyen bir davada rüşvet alması hâkimin doğrudan doğruya azledilmiş sayılmasını gerektirmediği gibi bu suretle oluşan fısk hali tek başına hükmün geçerliliğini etkilemez. Dolayısıyla hâkim azledilinceye kadar verdiği hükümler geçerlidir. Hanefî fakihlerinden Fahreddin el-Pezdevî'nin tercihi bu yöndedir. İbn Âbidîn (ö. 1252/1836), kendi dönemindeki hâkimlerin yaygın biçimde duruşma öncesinde veya sonrasında "mahsul" adı altında rüşvet aldıklarına dikkat çeker ve bu gerekçeyle hâkimlerin verdiği hükümlerin geçersiz sayılması halinde yargının işleyişinde aksamalar meydana geleceğini belirterek bu görüşe katılır (*Reddü'l-muḥtâr*, IV, 304).

2. Tayini esnasında meslek ahlâkına yakışmayan ve fâsık durumuna düşüren eylemlerde bulunması halinde azledilmiş sayılacağı yönünde bir şart ileri sürülmemişse rüşvet alan hâkimin görevi kendiliğinden sona ermez; devlet başkanı veya ilgili kurum tarafından azledilmesi ve cezalandırılması gerekir. Bu takdirde rüşvet aldığı sabit olan davayla ilgili hükmü âdil bile olsa geçersizdir. Buna karşılık azledilinceye kadar usulüne uygun biçimde verdiği diğer kararlarla rüşvetin kendi bilgisi dışında aile fertlerine verilmiş ve adaletle hükmetmiş olduğu davalarda verdiği hükümler geçerlidir. Mâlikî mezhebinin ve Hanefîler'den Hasan b. Ziyâd, Hassâf, Serahsî'nin yanı sıra Buhara ve Semerkant meşâyihinin görüşü bu yöndedir (Sadrüşşehîd, s. 85; Burhâneddin el-Buhârî, VIII, 37; Ali Haydar, IV, 682).

3. Hâkimin rüşvet aldığı davada ve bundan sonra baktığı bütün uyuşmazlıklarda verdiği hükümler geçersizdir. Zira rüşvet aldığı sabit olan hâkim bu göreve tayin sırasında aranan adalet niteliğini yitirmiş ve kendiliğinden azledilmiş sayılır. Ebû Hanîfe ile Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinin görüşü ve Mâlikîler'ce sahih kabul edilen görüş budur.

Hanefîler’den Ali er-Râzî, Tahâvî, Kerhî ve Irak meşâyihi bu ictihadı tercih etmiştir. Ali Haydar Efendi’nin bu görüşü aynı zamanda Hassâf’a nisbet etmesi (*Dürerü’l-hükkâm*, IV, 682) hatalı görünmektedir (krş. Burhâneddin el-Buhârî, VIII, 37).

Rüşvet olarak verilen mal Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinde tercih edilen görüşe göre sahibinin mülkiyetinden çıkmaz. Bu durumdaki malın sahibi biliniyorsa ve ulaştırmada zorluk yoksa kendisine iade edilmesi gerekir; sahibi bilinmiyorsa veya iadenin mümkün olmadığı ya da meşakkatli olacağı bir yerde ise bulunmuş mal hükümleri uygulanır (bk. LUKATA). Mâlikîler’e ve bir kısım Hanefî, Şâfiî ve Hanbelîler’e göre ise rüşvet olarak verilen mal sahibinin mülkiyetinden çıkar ve mal edinmenin meşrû yollarından biri olmadığı için alınıp kamu yararına harcanmak üzere beytülmâle konur. Bu görüşte olanlar, Hz. Peygamber’in zekât memuru olarak tayin ettiği İbnü’l-Lütbiyye’nin kendisine verilen hediyeleri almasını tasvip etmemekle birlikte bunları sahiplerine de iade etmemesini hazineye irat kaydettiği şeklinde yorumlamakta, ayrıca Hulefâ-yi Râşidîn ve bazı sahâbîlerin bu yöndeki uygulamalarını esas almaktadır. Rüşvet yoluyla kazanılmış bir malı miras veya vasiyet yoluyla iktisap eden kimsenin birinci görüşe göre bunu sahibine iade etmesi ve sahibini bilmiyorsa onun adına ihtiyaç sahiplerine tasadduk etmesi, ikinci görüşe göre ise beytülmâle vermesi gerekir.

Rüşvetin çoğu zaman hediye görüntüsü altında alınıp verilmesi sebebiyle bunlar arasındaki ilişki ilk dönemlerden itibaren üzerinde durulan problemlerden olmuştur. Esasen rüşvetin hediye adı altında sunulması, hukuken izin verilmeyen sonuçların ya da menfaatlerin meşrû hükümler arkasına gizlenip şeklî bir meşruiyet zemini hazırlama (kanuna karşı hile) çabalarının bir örneğini teşkil eder. Hz. Peygamber, samimi duygularla hediye verilmesini ve hediyeleşmeyi özendirmekle birlikte kamu görevi ifa edenlerin rüşvet veya nüfuzun kötüye kullanılması anlamına gelebilecek nitelikteki hediyeleri kabul etmelerini yasaklamıştır. Onun, -hediye görüntüsü altındaki rüşvet dahil olmak üzere- helâllerin arkasına gizlenmiş haramlara bulaşmanın toplumu felâkete sürükleyen sebepler arasında saydığına dair rivayet (Şîrûye b. Şehredâr ed-Deylemî, I, 334), temel hadis kaynaklarında yer almasa bile kendisine takdim edilen hediyeleri sahiplenen zekât memuru İbnü’l-Lütbiyye için söyledikleri bu rivayeti destekler mahiyettedir (yk.bk.). Resûl-i Ekrem’in uyarılarını dikkate alan Hulefâ-yi Râşidîn’in uygulamalarından ve özellikle valilere yolladıkları genelge ve tâlimatlardan hediye görünümü verilerek rüşveti meşrulaştırma çabalarına karşı hassasiyet gösterdikleri anlaşılmaktadır (Cessâs, II, 434; Sadrüşşehîd, s. 91; ayrıca bk. HEDİYE).

Hukukî ilişkilere ve fıkhî hükümlere etkisi fıkıh eserlerinde ayrıntılı biçimde ele alınan rüşvetle ilgili diğer bazı hükümler şöylece özetlenebilir:

1. Evlilik akdinde eşler arasında denklik konusu işlenirken üstün mevki sahibi de olsa rüşvet alan bir erkeğin ahlâken mazbut (sâliha) kıza denk sayılamayacağı belirtilir.

2. Edâ ehliyeti bakımından önemli sonuçları bulunan rüşd şartının (en-Nisâ 4/6) gerçekleşip gerçekleşmediği belirlenirken kişinin mallarını rüşvet gibi haram yollara sarfedip etmediği dikkate alınır.

3. Rüşvet vermeksizin ibadetin ifasına imkân bulunmaması durumunda rüşvet vermenin câiz olup olmayacağı haccın edasının şartlarından olan yol güvenliği meselesinde tartışılmıştır. Hacca gidebilmek için yol güvenliğini engelleyen eşkıyaya rüşvet verilmesine bazı fakihler -ibadetin mâsiyete yol açacağı düşüncesinden hareketle- karşı çıkmış ve bu durumda haccın farz olmaktan çıkacağını ileri sürmüştür. Buna karşılık zaruret hali dolayısıyla rüşvetin verene değil alana haram olacağını ve bu yola başvurmanın mubah hale geleceğini düşünenler çoğunluktadır (Muvaffakuddin İbn Kudâme, V, 8; İbn Âbidîn, II, 144-145). Ancak bu cevaz farzlarla sınırlı tutulmuş, Kâbe'nin içine girmek ya da Makām-ı İbrâhim'i ziyaret gibi mendup ibadetler için câiz görülmemiştir (İbn Âbidîn, II, 255-256).

4. Emek-sermaye ortaklığında (mudârebe) işletmeci, gümrük memuru gibi görevlilere işlerini kolaylaştırmaları ve onlardan gelebilecek zararı defetmek için rüşvet verirse bu masrafları şirket hesabına yazamaz, kendisi öder (Abdullah b. Mahmûd el-Mevsılî, III, 25).

5. Şahitlikte adalet şart olduğu (et-Talâk 65/2) ve rüşvet kişinin adaletini ortadan kaldırdığı için rüşvet alanın şahitliği kabul edilmez.[13]

[13] https://islamansiklopedisi.org.tr/rusvet

MOBBİNG

Mobbing Uygulamaları

Sabah Gazetesi Yazarı Sevilay YÜKSELİR'e askerlik süremde pek çok defa karşılaştığım fakat düzeltme imkânı bulamadığım kötü tavırlardan bir örnek mektup ulaşır.

Mektup çok net. Ana vurgu çok açık.

Hakiiiim çay getir. (Detayları linkten okuyabilirsiniz.)

Kötü muameleye maruz kalan *Mesut Çeken*, İstanbul 4. İdare Mahkemesi'nde görevli genç bir hâkim.

Askerlik görevini er olarak yapmış, bu kutsal görevi esnasında(…) binbaşısından gördüğü muameleyi çok net açıklıyor.

Konuya katkı sağlamak açısından kendimden örnek vermek istiyorum.

Dz. K. K. lığında Astsubay olarak 18 yıl görev yaptım.

Neden 18 yıl…?

18 yıl görev yaptığım TSK. Normal yoldan emekli olmamı çok görüp re'sen emekli etti. Pek çok hakkımı gasp ederek. Benzer muameleye maruz bırakarak. Fiili müdahale olmasa da gıyaben takip ettik sen dinciymişsin yollu iftiraları atarak.

Görevine yeni başlayan subayların alt rütbelerde iken ve de özellikle işi öğrenene kadar ağabey iltifatlarına bile maruz kaldım. Hatta çoğu kez bu şekilde hitap etmeniz uygun olmaz diye uyarırdım. Dz. K. K. lığında resmi bir hitabet kültürü vardır. Üstler astlarına, astlar da üstlerine rütbeleri ile hitap ederler. Yüzbaşım, binbaşım, Astsubayım gibi. Diğer kuvvetlerde genelde üstlere komutanım derler. Fakat bu çok defa Mesut Bey'in binbaşısı zihniyetinde olanlar tarafından suiistimal edilir.

Özellikle birisine eziyet etmek istiyorlar ise rütbesi ile değil yaşına başına bakmadan ismi ile hitap ederler.

Yani bir nevi baskı kurarlar.

Askerde zaten itaat esastır. Peki o zaman bu zulmün anlamı nedir ki.

Anlamak mümkün değil.

Hani kapıcı Mehmet Efendi tarzı gibi. Zengin birine hiç kimde Mehmet Efendi diye hitap etmez.

O beyefendidir.

Yani aslında Hâkim Bey'in hikayesinde olduğu gibi; mobbing uygularlar. Mobbing kelimesi Türkiye'de yeni fakat özellikle psikoloji literatüründe çok kullanılır.

Mobbing duygusal bir saldırıdır. Yaş, ırk, cinsiyet ayrımı gözetmeden, taciz, rahatsız etme ve kötü davranış yoluyla herhangi bir kişiye yönelen saldırganlıktır.

Mobbing genellikle;

- İşini çok iyi, hatta mükemmel yapan;
- İlişkileri olumlu olan ve çevresindekilerce sevilen;
- Çalışma ilkeleri ve değerleri sağlam, bunlardan ödün vermeyen;
- Dürüst ve güvenilir, kuruluşa sadık;
- Bağımsız ve yaratıcı;
- Zorbanın yeteneklerinden üstün özelliklere sahip olan kişilere yöneliyor.

Zorbalar ise, aşırı kontrolcü, korkak, nevrotik ve iktidar açlığı olan kişiler olarak tanımlanmaktadır. **Konuyu** detaylı öğrenmek isteyenler linkten okuyabilir.

Nitekim YAŞ kararları ile inançlarından dolayı ayrılanların nerede ise tamamı üstün özelliklerde personeldir. Yani kolay hazmedilemezler.

Sadece kişisel bazda değil, toplum hedef alınarak ta yapılabilir.

Elitlerin inanan kesim üzerinde uyguladığı baskılar gibi.

Aynen Batı Çalışma Grubu'nun 28 Şubat sürecinde mütedeyyin personele uyguladığı gibi.

Mütedeyyin personel sürekli baskı altında tutulmuştur. Alakasız zamanlarda sicil amirleri tarafından çağrılarak inançları sorgulanmış ve meslekten atılmakla tehdit edilmişlerdir. İnançlarını yaşamak isteyenler ise sorgusuz sualsiz YAŞ kararları ile re'sen emekli edilerek adeta infaz edilmişlerdir. Taviz verenler bir müddet tutulmuşlar fakat onlar da bu zulümden nasiplerini almışlardır.

Silahlı darbeler, Postmodern darbe girişimleri, bilmem kaçıncı darbe planları, e muhtıralar, Cumhurbaşkanı'nın eşinin tesettürünü bahane ederek Cumhuriyet Bayramı davetini protesto etmeler. Karşılama törenlerinde yerime geçtim bahaneleri.

Pof. Dr. Nur SERTER'in İstanbul Üniversitesinde kurduğu ikna odalarında uyguladığı gibi.

İtiraz etme hakkınız yoktur.

Kutsal görev, kutsal mekanlar ve kendilerini kutsal zannedenler.

Ama; son dönemde kutsal ocak çöküntü içinde. Problemler bir bir ortaya dökülüyor.

Ama yazık oluyor.

Bu böyle olmamalıydı.

Kutsal ocak yara almamalıydı. Kadim Genel Kurmay başkanları tedbir almak yerine siyasetle uğraşmayı yeğlediler.

Yeni Genelkurmay Başkanı da son icraatı ile sorunların devam edeceği izlenimini verdi.

Üzülmemek elde değil. Evet, bu böyle olmamalı.

Şimdi YAŞ (YÜKSEK ASKERİ ŞURA) kararları yargıya açıldı. Benim gibi pek çok arkadaşım AYİM'e (ASKERİ YÜKSEK İDARE MAHKEMESİ) dava açtılar.

Bunca yıl gecikmiş olan adaleti bekliyoruz diyerek.

Adalet istiyoruz diyerek.

Tüm dünyada suç olan mobbing istemiyoruz diyerek. Mobbing uygulayanlar yargılansın diyerek.

Artık insanlık suçu işlenmesin diyerek.

Kendi ülkemizde, kendi halkımızın arasında alnımız açık, inancından ve kendinden emin toplum ve gelecek istiyoruz diyerek. *Ahmet TÜRKAN - HABERNAME*

Mobbinde yeni Trendler

Kardeşime iş lazım, masayı boşalt:

Malum uzunca bir süredir işsizlik krizleri yaşanıyor. Aslında pek çok iş yeri işçi arıyor, pek çok kişi de iş arıyor. Problem; ortak noktada buluşamamak.

Eğer iş yerinde aniden birileri sizi taciz etmeye, iş yapış şekillerinizi eleştirmeye başlıyorsa bilin ki yerinize birini düşünmeye başladılar. Hatırlı birileri işsiz kaldı ve birilerinin gözü sizin yerinizde. Bu birileri aranızdan su sızmayan arkadaşlarınız bile olabilir.

En yakın amiriniz.

İnsan Kaynakları Yöneticisi.

Yani bu devirde kimin akrabasına iş lazım ise bilin ki kuyunuzu kazanlar onlardır. Kendinizi de kontrol etmeyi ihmal etmeyin tabiî ki. Sadece suçu başkasında aramak ta doğru değildir.

Siz kendinizi sağlama alın, size saldıranları sabır ve cesaret ile def edebilirsiniz.

Kariyer planlamalarındaki uzun vadeli hesaplar, hatırlı kişilerin önemli mevkilere yerleştirilmesi gayesinden başka bir şey taşımaz. Sizin eğitiminiz sizin olsun derler. Bu iş yeri sadece eğitime göre iş ve mevki-makam vermez; liyakate bakar demek, yalakalıktan sınıfta kaldığınızın işaretidir.

Yani, kurslara gitmeniz, kendinizi yetiştirmeniz, hangi üniversitenin hangi bölümünü bitirdiğiniz, ya da lisans üstü veya doktora yapmanız sizi üst sıralara taşımaz.

Akrabalar, hatırlı kişilerin yakınları veya özel bilgi ve belgelere sahip bazı tipler işiniz için risk grubunu oluşturur.

Şimdi bu ne diyeceksiniz. Bu mobbingtir işte. Yani haksızlığın, eziyetin, adam kayırmanın, birilerini itip kakmanın bu günkü modern anlamıdır mobbing.

Durum çok mu kötü.

Yok aslında. Durumu iyi analiz etmelisiniz. Birileri sizin üzerinize oynamaya başladığı zaman gardınızı iyi almalısınız. Kolay mıdır?

Hiç sanmam.

Kolay olsa idi herkes hak ettiği yere zaten ulaşır mobbing kavramı sözlüklerde kendine yer bulamazdı. Onca eğitim danışmanı, onca akademisyen, onca psikolog bu işin sırrı ne ola ki diye kafa patlatmazlardı.

Şimdi hükümet mobbinge karşı da bir yasa hazırlığı içinde.

Gerek işyerinde gerek okulda gerek ise aile hayatında mobbingi ispat edebilirseniz ki hiç zor değildir, bunun yaptırımları olacak.

Hem de ciddi yaptırımlar düşünülüyor.

İnsanlar neden bu yola başvurur. Kendilerine göre savunmaları olacaktır elbette ama haklı olanın hakkını vermeyip, zulmetmek her bakımdan kusurdur. Bu iyi biline.

Sadece kariyer planları için mi uygulanıyor.

Hayır, cinsel istismar de bir nevi mobbingdir. Kişiyi zor durumda bırakarak istismar etmek. İşten çıkarmakla tehdit edip kötü emellerine alet etmek.

Dünya kuruldu kurulalı bu tür şeyler yaşanıyor, yaşanmaya devam edecek. İnsanlar haklarını, hukuku bildikleri sürece, kötüler kadar cesaretli oldukları sürece inanın ki bu tür istenmeyen durumlar azalacak veya kökü kazınacaktır.

Yeter ki bir kendi haklarımızı savunmayı bilelim.

Onurumuzu çiğnetmeyelim. Mobbing aslında çiğnenmiş onurdur.

Aşağılanmadır.

Bu duruma katlanmak zorunda değiliz.

Sadece cesur olalım.

Yalan, zekâ ürünüdür. Doğruluk ise, cesaret ister. Cesur olmak ve doğruları haykırmak zorundayız. *Ahmet TÜRKAN – HABERNAME*

Mobbing ve Kürtaj

Mobbing konusuna birkaç defa değinmiştim. Kişilik haklarının bir ve ya birkaç kişi tarafından sistematik olarak hile, desise, baskı yolları ile ihlal edilmesi olarak özetleyebiliriz.

Mobbing kavramı Latincede "kararsız kalabalık "anlamına gelen "mobile vulgus" sözcüklerinden oluşur. "Mob" sözcüğü kanundışı şiddet uygulayan kalabalık, "mob" fiili ise "ortalıkta toplanmak, saldırmak veya rahatsız etmek" anlamlarına gelir. Mobbing literatüre yeni giren bir kavram olduğu için Türkçe karşılığı konusunda henüz bir netlik bulunmamakta ve bir terminoloji sorunu yaşanmaktadır. Konu üzerine araştırma yapanlar, bu olguyu tek bir sözcükle ifade etmek yerine kavrama Türkçe karşılık olarak "işyerinde psikolojik taciz, işyerinde psikolojik terör, işyerinde psikolojik şiddet, işyerinde duygusal taciz, işyerinde moral taciz, işyerinde manevi taciz, işyerinde zorbalık, yıldırma ve işyerinde yıldırmaya yönelik psikolojik saldırı" gibi tanımlar kullanmışlardır. Ancak kavram, yabancı dilden Türkçeye geçmiş birçok diğer sözcük gibi zaman zaman orijinal İngilizce söyleniş şekliyle yani "mobbing" olarak da kullanılmaktadır.

Kavram, ilk olarak Alman bilim adamı Heinz Leymann tarafından 1980'li yılların başında işyerleri için kullanılmıştır. Leymann, psikolojik tacizi; bir veya birkaç kişi tarafından diğer bir kişiye yönelik, düşmanca ve ahlak dışı yöntemlerle, sistematik bir biçimde uygulanan psikolojik terör şeklinde tanımlamıştır. Araştırmacıya göre psikolojik tacize maruz kalan kişi savunmasız ve çaresiz hale gelir. Leymann, bu duruma yol açan psikolojik taciz davranışlarının sıklığının en az haftada bir ve süresinin en az altı ay olduğunu ve bu süreç sonunda ruhsal, psikosomatik ve sosyal açıdan kötü sonuçlar ortaya çıktığını belirtmiştir. Leymann bu tanıma geçici çatışmaları dâhil etmemiştir.[1]

Aslında bu "insanın içinde taşıdığı kötü karakteri dışa vurması", hedef seçtiği kişinin kişilik haklarını, öz güvenini, öz saygısını yok ederek yıldırmak ve istediği sonuca ulaşıncaya kadar devam ettirmek olarak da açıklamak mümkün.

Başlığı neden Mobbing ve Kürtaj olarak seçtim.

İşyerlerinde en sık rastlanan mobbing türü cinsel saldırıdır. Bizzat araştırmalarım ve izlenimlerimle konuya vakıfım. Hele hele adı İslami şirketler olarak lanse edilen firmalarda bu tür olayların yaşanmasına tahammül edemiyorum. Olayı İslami fetvalara dayandırmaya çalışan adi heriflerden de nefret ediyorum.

Özellikle özel şirketlerde üst yönetimin gözlerine kestirdikleri bayanlara yönelttikleri son derecece adice ve yıldırıcı metotlar kullandıklarını duymayan var mıdır? diye sorsam eminim pek çok kişi evet diye cevap verecektir. Gereksiz mesailere bırakma, kullandığı bilgisayarı casus yazılımlarla sürekli izleme, gerekli gereksiz azarlama veya gerekli gereksiz aşırı ödüllendirme. Yaptığı en basit işi bile başkaları önünde riyakarca överek kişiyi utandırma ve sonra koz olarak kullanma. Pek çok bayan bundan rahatsız olmasına rağmen işinin kaybetmek korkusu ile maalesef tuzağa düşmektedir. Bazılarına ise hak etmediği halde verilen mevki makam ve yüksek maaşlar kişiyi baştan çıkartmakta ve farkında olmadan mobbing kurbanı yapmaktadır. Çünkü mobbing uygulayan zalim, kurbanın hassas olduğu konuları uzun süre takip etmekte ve sonra harekete geçmektedir.

Nasıl önlenebilir.

1. Mobbing uygulayanlara ciddi yaptırımlar getirilmelidir.

2. Zina tekrar suç olarak tanımlanmalı ve ciddi cezalar getirilmelidir. Eğer zina suç olarak tanımlanmaz ve uygun kanunlar hazırlanmaz ise bu zulüm devam eder gider. Kadınlar mağdur olurlar.

Bu zulme uğrayan kadınlar kürtaj yaptırmak zorunda kalırlar. Bu zulmün engellenmesi gereklidir.

Evli kadınların kendi eşinden olan evlatlarına kıyabileceklerine pek ihtimal veremiyorum. Çünkü sevgi tohumları ile oluşan tomurcuğa sanıyorum kimse kıyamaz. Problem gayrı meşru yaşantıdan kaynaklanan istenmeyen hamileliklerdir ki sonucu kürtaj ile kapatılarak saklanmak yoluna gidilmektedir.

Bu manzara bir şekilde ortaya çıktığında aileler dağılmakta, çocuklar ve sadık eşler ciddi yara almaktadırlar.

Kürtaj konusunu gündeme taşıyan Sayın Başbakanımıza ve ilgili bakanlara sesleniyorum.

Lütfen "ZİNA SUÇ SAYILSIN". Azgın patronların ve genel müdürlerin tasallutu altında çalışmak zorunda kalan bayanların mağduriyetleri giderilsin. Asıl suçun önü alınırsa kürtaj sorunu zaten kendiliğinden çözülecektir. Parası bol, nefsi azgın patronlar zaten bu işi bir şekilde çözüyor.

Olan zaten mağdur durumdaki gariplere oluyor. Her zaman olduğu gibi.

Ahmet TÜRKAN- HABERNAME

---

[1] http://www.scribd.com/doc/75498076/Psikolojik-Taciz-Alg%C4%B1s%C4%B1n%C4%B1n-Orgutsel-Guven-Uzerindeki-Rolu

AHLAKİ OLAN HER ŞEY ETİK MİDİR?

Ahlakın temel dayanağı dinin esaslara dayanması bakımından aklen ahlaki olan her şey etik olmalıdır demek yanlış olmaz. Haram ve helaller bahsi bu konuyu açmaya yetecektir. Haramlar etik olarak ya da kanunen serbest olabilir lakin ahlaki kabul edilemez. İçki satmak kanunen serbesttir lakin ahlaki kabul edilemez.

HARAM VE HELAL OLANLAR NELERDİR?

1. Helal ve haram kavramlarının sınırı nedir, çeşitleri var mıdır?

Cevap: Allah tarafından yapılmasına izin verilen veya âyet ve hadislerde yasak edilmeyen her şey, fiil ve davranış helal sayılır. Zıddı haram olup, Allah tarafından kesin bir delille yasaklanan şeydir. Bir şeyin yasak oluşu kesin emirle değil de zannî delille sâbitse o şey mekruh adını alır. Helâla daha yakın olan mekruha, tenzihen; harama yakın mekruha ise tahrîmen mekruh denir.

Eşyada asıl olan helal olmaktır. Hakkında bir hüküm gelmemiş olan şeyler helal sayılır. Kur'an'da şöyle buyurulur: ***"Yeryüzünde bulunan her şeyi sizin için yaratan O'dur." "Allah'ın göklerde ve yerde bulunan her şeyi, sizin emrinize verdiğini ve size nimetlerini açık ve gizli olarak bol bol bağışladığını görmüyor musunuz?"***

Bir şeyin mübah ve helal olduğu şu üç yoldan birisiyle sâbit olur: a) Günah olmadığı bildirilmekle. Kur'an'da murdar et, kan, domuz eti ve Allah'tan başkası adına kesilen hayvanların haram kılındığı bildirildikten sonra, darda kalan kimsenin, aşırı gitmemek ve sınırı aşmamak şartıyla bunlardan yiyebileceği belirtilir.[3] Bu konuda "zarûretler sakıncalı olan şeyleri mübah kılar" kuralı geçerlidir. b) Haram olduğuna dair bir delil bulunmamakla. c) Helâl olduğuna dair nass bulunmakla. Temiz olan şeyleri yiyip içmek gibi. Âyette, ***"Bugün size temiz olan şeyler helâl kılındı."*** buyurulur.

İslâm'ın kesin olarak yapılmasını istemediği şeyler haram sayılır. Dinî nitelikli bir yasağı ancak Allah ve Rasûlü koyabilir. Şu âyet bu konuda bir ölçü getirmektedir: ***"Kendi dillerinizin uydurduğu yalana dayanarak, "bu helâl, şu haramdır" demeyin. O zaman Allah'a karşı yalan uydurmuş olursunuz."***

Bir şeyin haram oluşu şu yollarla belirlenebilir: a) Bu konuda açıkça yasak bildiren bir âyet veya sağlam bir hadisin bulunması.***"Size analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz... (ile evlenmeniz) haram kılındı."*** b) Helallığın kaldırıldığının belirtilmiş olması.***"Artık bundan sonra güzellikleri hoşuna gitse bile, ne başka kadınlar, ne de eşlerini başkalarıyla değiştirmen sana helâl değildir."*** c) Nehiy sıygasının kullanılması. ***"Zinaya yaklaşmayın, çünkü o rezilliktir, kötü bir yoldur."*** d) Fiilden sakınmayı ifade eden bir üslûbun kullanılması. Şarap, kumar ve benzerlerinin şeytanın işinden bir pislik olduğu belirtildikten sonra, ***"Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz"*** buyurulması böyledir.

Haram doğrudan ve dolaylı olmak üzere ikiye ayrılır. a) Doğrudan haram (haram li zâtihî): Allah ve Rasûlü'nün eşyanın kendi yapısındaki bir

kötülükten dolayı yasak kıldığı haram bu niteliktedir. Zina, ölü hayvan eti satma, evlenme engeli bulunan birisiyle evlenme gibi. Bunlar korunması gerekli olan beş şeye, yani can, mal, akıl, din ve nesle zarar veren fiil ve davranışlardır. b) Dolaylı haram (haram li gayrihî): Temelde meşru olması gerekirken, dış bir sebepten dolayı haram kapsamına giren fiil ve davranışlardır. Meselâ, zina doğrudan haram, zinaya karşı bir önlem olan örtünmeyi bırakmak dolaylı bir haramdır. Yine Cuma namazı sırasında alışveriş yapmak dolaylı bir yasaktır, çünkü temelde alışveriş helâldir.

2. Karada yaşayıp eti yenen ve yenmeyen hayvanlar hangileridir?

Cevap: Kur'an-ı Kerîm'de yeryüzünde ne varsa hepsinin insan için yaratıldığı, göklerde ve yerde bulunan her şeyin insanın emrine verildiği bildirilir.[11] Yine etleri yenebilen hayvanların Kur'an'da tek tek sayılması yerine iyi ve temiz şeylerin helâl, pis şeylerin ise haram kılındığı ifade edilmekle yetinildiği görülür.

Kur'an-ı Kerîm'de eti yenmeyecek hayvanlarla ilgili olarak şöyle buyurulur:

"Allah size yalnız ölmüş hayvan etini, kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası adına kesilen hayvanı haram kıldı. Kim darda kalırsa, sınırı aşmadan ve başkasının hakkına da saldırmadan bunlardan yemesinde, kendisi için bir günah yoktur. Şüphesiz ki, Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir."

"Ölmüş hayvan eti, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına kesilen hayvanlar; henüz canlı iken kestikleriniz müstesna olmak üzere boğulmuş, bir yerine vurularak öldürülmüş, düşüp yuvarlanmış, bir hayvan tarafından boynuzlanmış ve yırtıcı hayvan tarafından parçalanarak ölmüş olan hayvanlarla; dikili taşlar (putlar) adına boğazlanan hayvanlar ve fal oklarıyla kısmet (şans) aramanız size haram kılındı."

"De ki: "Bana vahyolunanlarda, leş veya akmış kan yahut domuz eti-ki bu gerçekten pistir-veyahut günah işlenerek, Allah'tan başkası adına kesilen hayvandan başka, onu yiyecek bir kimse için, haram kılınmış bir şey bulamıyorum..."

Birinci âyette üç türlü hayvan etinin haram kılındığı bildirilmektedir: Ölü hayvan eti, domuz eti ve Allah'tan başkası adına boğazlanmış hayvan eti. İkinci âyette bunlar tekrar edildiği gibi, ayrıca "boğulmuş, vurularak öldürülmüş, yüksekten yuvarlanıp ölmüş veya bir hayvan tarafından boynuzlanıp öldürülmüş olan hayvanların eti ile yırtıcı hayvanın artığından ibaret olan" altı madde ilk âyetteki "ölmüş hayvan eti" kapsamına girer.

Dikili taşlar (putlar) adına boğazlanmış hayvanlar da ilk âyetin son maddesi kapsamındadır.

Yukarıda sayılan grupların dışında kalan hayvanların etlerinin yenilip yenilmemesi, “temiz olanların yenmesi, pis sayılanların da yasaklanması” ilkesine göre gerek hadis gerekse fakihlerin ictihatları ile belirlenmiştir. Âyette; ***“O peygamber onlara temiz şeyleri helâl, pis şeyleri de haram kılar”*** buyurulur. Bu âyetle Hz. Peygamber’e verilen “pis şeyleri haram kılma” yetkisi; insana zarar verebilecek pis şeylerle beslenen hayvanları içine aldığı gibi, tabiatı gereği insanın iğrendiği tüm hayvanları kapsar. Ancak insan yaratılışının pis ve iğrenç sayma ölçüsü iklim, çevre ve kültür anlayışına göre değişebildiği için, âyet ve hadislerde adı veya niteliği açıkça belirtilmeyen hayvanların kimileri üzerinde görüş ayrılığı meydana gelmiştir.

Âyet ve hadislerin ışığında eti yenen ve yenmeyen hayvanlar aşağıdaki gruplarda toplanabilir:

a) Azı dişleriyle kapıp avlayan, parçalayan ve kendisini savunan hayvanların etleri yenmez. Domuz, kurt, ayı, aslan, kaplan, pars, sincap, samur, maymun, sansar, sırtlan, fil, köpek, kedi, keler, tilki, gelincik gibi dört ayaklı hayvanlar bu gruba girer. Azı dişleri olduğu halde başkasına saldırmayan bir hayvanın eti ise yenilebilir. Deve gibi. Ebu Hüreyre’den nakledildiğine göre Allah Elçisi şöyle buyurmuştur: *“Azı dişi olan her yırtıcı hayvanın yenilmesi haramdır.”*

Kur’an’da tür olarak yasaklanan tek hayvan domuzdur. Yahudilere ceza olmak üzere bütün tırnaklı hayvanlar ve hayvanların iç yağları yasaklanmış, Tevrat’ta domuzun murdar olduğu belirtilip etinin yenmesi ve ölüsüne dokunulması yasaklanmıştır. İncil’de domuz çeşitli yerlerde aşağılandığı halde, etinin yenmesini yasaklayan açık bir ifade yoktur. Hıristiyanlığı bu yönde köklü alışkanlıkları olan toplumlara benimsetebilmek için Pavlus, domuz etini yasaklayan ifadeleri İncil’den çıkarıp; “ağızdan giren şeyler değil, ağızdan ve kalpten çıkan şeyler insanı kirletir ve çarşıda satılan her şey yenebilir.” demiştir. Onun sözüne uyan Hıristiyanlık, yeme içme sınırını çok geniş tutmuştur. Buna bağlı olarak domuz eti de helâl sayılmıştır.

b) Tırnak ve pençeleriyle kapıp avlanan, tırmalamayan ve düşük yaratılışlı olan kuşların etleri de haram veya tahrimen mekruhtur. Kartal, akbaba, atmaca, çaylak, kuzgun, karga, yarasa, şahin gibi kuşlar bu niteliktedir. Tırnaklı olduğu halde bununla hayvanları avlamayan bir kuş ise yenilebilir. Güvercin gibi. Hz. Peygamber, yırtıcı hayvanların (zî nâb; ağzının dört

yanında uzun ve sivri dişleri olan hayvanlar) ve yırtıcı kuşların (zî mihleb; pençesi ile avını parçalayan kuşlar) etlerinin yenmeyeceğini bildirmiştir.

c) Yaratılış bakımından iğrenç olan, insana tiksinti veren hayvanların etleri de haramdır. Fare, yaban faresi, yılan, akrep, kene, kurbağa, kara ve deniz kaplumbağası, arı, kara sinek, sivrisinek, köstebek, kirpi, bit, pire ve diğer haşerat bunlardandır.

Ancak insana tiksinti verme iklim, bölge ve kültüre göre değişebilir. Nitekim Abdullah İbn Abbas (ö.68/687) ve Hâlid İbn Velîd (ö.21/641), Hz. Peygamber'le birlikte Hz. Meymûne'nin evinde yemeğe oturduklarında, önlerine ev sahibesinin bir yakınının Necid tarafından getirdiği kızarmış bir keler konulmuştu. Allah'ın Elçisi yemeyince, İbn Abbas'ın "bu hayvanın eti haram mıdır?" diye sorması üzerine; "hayır, fakat bizim taraflarda olmayan bir yemektir, hoşuma gitmediği için yemiyorum" cevabını vermiştir. Sonra Hâlid (r.a) önüne çekerek bu yemeği yemiş ve Rasûlullah (s.a.s) de bir şey dememiştir.

d) Allah'tan başkası adına kesilen hayvanlar. Bir hayvan kesilirken veya ava silahla ateş edilirken besmele çekilmesi gerekir. Besmelenin unutulması zarar vermez, ancak kasten terk edilirse hayvanın eti yenmez. İmam Şâfiî'ye göre hayvanı keserken besmele çekmek müstehaptır. Bu sırada besmele çekilmezse, eti yenilirken çekilen besmele de yeterli olur. Bir de putlar adına veya bir insanı ululamak amacıyla kesilen hayvanın eti de yenmez. Kur'an'da şöyle buyurulur: ***"Size ne oluyor da, üzerine Allah'ın adı anılan şeyden yemiyorsunuz?" "Üzerine Allah'ın adı anılmayan şeyi yemeyin. Çünkü bu, hiç kuşkusuz bir yoldan çıkıştır."***

Bunların dışında kalan hayvanlar ise mübahtır.

Sığır, manda, deve, koyun, keçi, tavşan, geyik, ceylan, dağ keçisi, yabanî sığır, zebra, zürafa, tavuk, kaz, ördek, hindi, deve kuşu, bağırtlan kuşu, güvercin, bıldırcın, serçe, keklik, sığırcık, balıkçıl kuşu ve çekirge bunlar arasındadır. Bunların bir kısmı Kur'an'da açıklanmış,[28] diğerleri de "iyi ve temiz şeyler" kapsamında değerlendirilmiştir. Bunların yırtıcı olmadığı, pençeleriyle kapıp avlanmadığı ve kendilerini savunmadıkları da açıktır.

Saksağan, kumru ve bülbülün etleri esasen helâl olmakla birlikte, bunların etini yiyenlere bir afet isabet edeceğine dair toplumda bir kanaat bulunduğundan bunları yemek güzel görülmemiştir.

Etinin yenilip yenilmemesi ihtilaflı olan hayvanlar:

Şâfiîlere göre sırtlan, keler, tilki, at, kirpi gibi hayvanlar helâl; kırlangıç, tavus, hüdhüd, papağan ve baykuş gibi hayvanlar ise haramdır.

Mâlikî bilginlerin bir kısmına göre aslan, kaplan gibi yırtıcı hayvanların etlerini yemek helâl, bir kısmına göre ise mekruhtur. Mâlikî mezhebinde meşhur olan görüşe göre şahin, kartal gibi yırtıcı kuşların ve pislikle beslenen kuşların yenmesi de mekruhtur. Bu bilginler Kur'an'da yalnız domuzun haram kılınması, âyetteki genel iznin hadisle sınırlanamayacağı ilkesini esas almışlardır.
Tilki; Ebû Yûsuf ve Muhammed'e, Şâfiîler'e, bir rivayette Hanbelîler'e ve bazı Mâlikîler'e göre helâldır.
Ayı; Hanefî ve Şâfiîler'e göre haram, Mâlikî ve Hanbelîler'e göre helâldir.
Zürafa; Şâfiîlerde mutemed görüşe göre haram, diğer üç mezhebe göre ise helâldir.
Tavus kuşu ve papağan; Şâfiî mezhebinde haram, diğer üç mezhepte helâldir.
Kirpi; Hanefî ve Hanbelîler'de haram, Şâfiî ve Mâlikîler'de helâl sayılmıştır.

At, eşek ve katır eti; eşek ve katır etinin haramlığı konusunda görüş birliği vardır. At eti ise, Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'e, Hanbelîler'e ve fakihlerin çoğunluğuna göre helal sayılmıştır. Delil şu hadistir. Câbir (r.a)'ten şöyle demiştir: "Rasûlullah (s.a.s) Hayber savaşında eşek etini yasakladı, at etini yemeğe izin verdi." Ebû Hanîfe at etini mekruh sayarken, Mâlikî mezhebinde at etini haram ve tenzihen mekruh sayanlar vardır. Dayandıkları delil, ***"Allah, atı, katırı ve eşeği bunlara binmeniz ve süs için yarattı."*** âyeti ile, Hz. Peygamber'in at, katır, eşek etini ve azı dişi bulunan her yırtıcı hayvanın etini yasaklayan hadisidir.

Hayvanın sütü dört mezhebe göre, etinin hükmüne tâbidir. İnsan eti saygınlığı yüzünden haram kılındığı için, kadının sütü, süt emme çağında olan (en çok iki buçuk yaşında) çocuk için helâl olur. Atın sütü için etine kıyasla haram veya mekruh denilmişse de mezhepte sahih kabul edilen görüşe göre mubahtır. Çünkü at eti pis (habis) sayıldığı için değil, savaş aracı sayıldığı için yasaklanmıştır.

Günümüzde yukarıda belirtilen hayvanların etlerinin insanın ruh ve beden sağlığı açısından, tıp ve veterinerlik bilimlerince incelenip laboratuvar sonuçlarının ortaya konulması gerekir. Böylece İslâm'ın yasak kılma gerekçelerinin bilimsel kontrolü de yapılmış olur.

3. Suda yaşayan hayvanlardan eti yenen ve yenmeyenler hangileridir?

Cevap: Kur'an-ı Kerîm'de deniz avının ve denizden elde edilen yiyeceğin helâl olduğu bildirilmiş, Hz. Peygamber de denizle ilgili olarak sorulan bir soruya, *"Onun suyu temiz, ölüsü helâldir."* şeklinde cevap vermiştir. Deniz ürünleri konusunda da âyet ve hadislerde açıklık bulunmayan yerde asıl olan mübahlıktır.

Buna göre balık çeşidine girmek şartıyla sürekli suda yaşayan ve karada yaşaması mümkün olmayan hayvanların hepsi helâldir. Bunlarda boğazlama işlemine de gerek yoktur. Ancak Hanefîlere göre kendiliğinden ölmüş ve su yüzüne çıkmış olan balıklar yenmez. Hanefîler bu konuda Kur'an'daki "meyte (ölmüş hayvan eti)" sözcüğünün mutlak anlamına dayanmışlardır. Çünkü ne zaman öldüğü belli olmayınca insan sağlığı için böyle bir balık risk taşır. Fakat suyun çok sıcak veya çok soğuk olmasından, buzlar arasına sıkışmaktan, su içine hapsedilmekten ve suyun çekilmesinden ötürü ölen balıklar kendiliğinden ölmüş sayılmaz, yenebilir. Ancak ölümünün üzerinden zaman geçmiş olur ve etinde bozulma belirtileri görülürse yenmez.

Kalkan balığı, sazan balığı, yunus balığı, yılan balığı gibi, balık adını taşıyan ve balığa benzeyen her su ürünü hayvanın eti yenir. Bunun dışında kalan su hayvanları tiksinti veren hayvanlardan sayılır ve "habâis" kapsamına girer. Bu yüzden yenilmesi caiz olmaz. Mesela; yengeç, midye, istiridye, ıstakoz, salyangoz, su kaplumbağası bunlar arasındadır. Yine; deniz aygırı, deniz aslanı gibi balık suretinde olmayan hayvanların etleri de yenilmez.

Hanefîler dışındaki üç mezhebe göre, sadece suda yaşayan her türlü hayvan –kendiliğinden ölmüş olsa bile-yenebilir, helâldir. Dayandıkları delil; *"denizin suyu temiz, ölüsü helâldir."* Hadisidir.

Şâfiîlere göre yalnız suda yaşayıp karada yaşaması mümkün olmayan canlılar balık suretinde olmasa da helâldir.

Hem karada hem suda yaşayan kurbağa, yengeç, kamlumbağa, yılan ve timsah gibi hayvanların eti konusunda üç görüş vardır. a) Hanefî ve Şâfiîler'e göre bunları yemek helâl değildir. b) Mâlikîler'e göre bu tür hayvanlar yenebilir, helâldir. c) Hanbelîler'e göre timsah, kurbağa ve kaplumbağanın yenmesi helâl değil, diğerleri yenebilir. Ancak bunlardan akıcı kanı olan kaplumbağa ve su aygırı gibi hayvanlar için boğazlama işlemi gerekir. Yengecin akıcı kanı olmamakla birlikte, mezhepte yaygın görüşe göre, herhangi bir yerinin kesilerek boğazlama işlemi yapılması gerekir.

4. İslâm'ın içkiye yaklaşımı nedir?

Cevap: İçki, insanın beden ve ruh sağlığına zararlı olduğu için bütün semâvî dinlerde yasak edilmiştir. Yahudilerin kutsal kitabı Tevrat'ta şöyle denir: "Ve Rab Hârûn söyleyip dedi: Sen ve seninle birlikte oğulların, toplanma çadırına girdiğiniz vakit, ölmeyesiniz diye şarap ve içki içmeyin, nesillerinizce ebedi bir kanun olarak. Ta ki, kutsalla bayağı şeyi ve pisle temiz olanı birbirinden ayırt edesiniz."

İncil'de bu konuda şöyle denir: "Onlar yemek yerlerken İsa ekmek aldı, şükran duası yapıp parçaladı ve tâbilerine verdi ve dedi ki: Alın yiyin, bu benim bedenimdir. Ve bir kâse şarap alıp şükretti ve onlara vererek dedi ki, bundan içiniz, çünkü bu benim kanım, günahların bağışlanması için birçokları uğrunda dökülen ahdin kanıdır. Fakat ben size derim: Babamın melekûtunda sizinle taze olarak onu içeceğim, o güne kadar, ben asmanın bu ürününden artık içmeyeceğim."

Eski Türkler'in İslâm'dan önce Şamanizm'e bağlı oldukları bilinmektedir. Bu dinde, sevinçli günlerde ve kutsama törenlerinde kımız ve benzeri içecekler içilirdi.

İslâm'dan önce ve İslâm'ın Mekke döneminde, câhiliye Arapları içki içer ve bunu yaşamın bir parçası olarak kabul ederdi. Mekke'de inen bir âyette, hurma ve üzümden elde edilen içkiye temas edilmiş, fakat bu konuda bir yasak getirilmemişti.[42] Medine'de, içkinin yol açtığı zararları gören Hz. Ömer'in başvurusu ve Allah Elçisinin duası üzerine inen âyette, içkide hem büyük günah hem de bazı yararlar bulunduğu, fakat günahının yararından daha büyük olduğu bildirildi. Bundan sonra, Abdurrahman İbn Avf'ın verdiği bir ziyafette içilen içki yüzünden, akşam namazını kıldıran imamın yanlış okuması üzerine inen bir âyette de sarhoşken ne söyleyeceğini bilinceye kadar namaza yaklaşılmaması istendi. Yukarıdaki belirtilen âyetler kesin yasaklama bildirmiyordu, fakat artık İslâm'ın bu konuda kesin sözü söyleyeceği de belli olmuştu.

Utbe İbn Mâlik'in verdiği bir düğün ziyafetinde yine içki içilmiş ve sarhoşluk yüzünden çıkan kavgada Sa'd İbn Vakkas (r.a) yaralanmıştı. Sa'd (r.a) durumu Rasûlullah (s.a.s)'e iletince, içki konusunda İslâm'ın son hükmünü bildiren şu âyetler indi: ***"Ey iman edenler! İçki, kumar, tapmak için dikilen taşlar ve fal okları ancak şeytan işi birer pisliktir. Bunlardan kaçının ki, kurtuluşa eresiniz. Şeytan, içki ve kumarla sizin aranıza düşmanlık ve kin sokmak ve sizi Allah'ı anmaktan alıkoymak ister. Artık (bunlardan) vazgeçtiniz değil mi?"***

Hz. Peygamber de yukarıdaki âyetlerin uygulama esaslarını şöyle belirlemiştir: *"Her sarhoşluk veren şey hamrdır (şarap), her hamr da haramdır." "Çoğu sarhoşluk veren şeyin azı da haramdır."*

Hz. Peygamber döneminde üzüm ve hurma suyu gibi belli ürünlerden elde edilen alkollü içkiler, daha sonra çeşitli adlar altında pek çok bitkiden elde edilir olmuş, haşhaş, esrar, kokain gibi sıvı ya da katı olanları bulunmuştur. Adı ne olursa olsun; yenildiği, içildiği, damara zerk edildiği veya dumanı çekildiği zaman sarhoşluk veren yani iskâr (sarhoş etme) niteliği bulunan her madde çoğunluk fakihlerce doğrudan, Ebû Hanîfe'ye göre ise şaraba

(hamr) kıyas yapılarak içki hükmünde sayılmıştır. Hanefîlere göre, şarap dışındaki içkilere yukarıdaki hadislerde “hamr” sözcüğü mecaz olarak kullanılmıştır.

5. İçki satıp ticaretini yapmak caiz midir?

Cevap: İçki içmek haram olduğu gibi onun ticaretini yapmak da yasaklanmıştır. Bu konuda İslâm bilginleri arasında görüş ayrılığı yoktur. Enes (r.a)’den şöyle dediği rivayet edilmiştir: *“Allah’ın Rasûlü içki sebebiyle on kişiyi lânetlemiştir: İçkiyi üretmek için sıkan, kendisi için sıkılan, içen, taşıyan, kendisi için taşınan, içiren, satan, parasını yiyen, satın alan ve kendisi için satın alınan...”*

Yalnız Ebû Hanîfe ile İmam Muhammed’e göre, gayri müslim ülkede bir müslüman, İslâm ülkesinde yapamadığı bu gibi satışları gayri müslime yapabilir. Ünlü Hanefî fakihlerinden Serahsî (ö.490/1097) bu konuda şunları yazar: “Bir Müslüman dârulharbe eman (vizeli pasaport) ile girdiğinde, onların mallarını rızaları bulununca, hangi yolla olursa olsun almasında bir sakınca bulunmaz. Faiz, kumar veya domuz ya da ölmüş hayvan etine ait satış bedeli olması arasında bir fark yoktur. Müslüman emanla girdiği için, onların mallarını rızaları dışında alması ise caiz olmaz. Kısaca karşılıklı rıza ve akdin bulunması, malın müslümana mübah olması için yeterlidir.”

Ancak içlerinde Hanefîler’den Ebû Yûsuf’un da bulunduğu diğer üç mezhebe göre, İslâm ülkesinde müslümanlar arasında haram olan her muâmele, gayri müslim ülkede müslümanla gayri müslim arasında da haram olur.

Sonuç olarak zarûret hali veya bir alacağını kurtarmak gibi zorlayıcı şartlar bulunmadıkça, müslümanın gerek İslâm ülkesinde gerekse gayri müslim ülkede çoğunluğun görüşüne uyarak temiz ve nezih ticaret anlayışını sürdürmesi tercih edilmelidir.

6. Kumar nedir, İslâm’a göre hükmü nedir?

Âyette kumar (meysir) sözcüğü, kolaylık anlamına gelen “yüsr” kökündendir. Yorulmadan, alnı terlemeden, kolaylıkla mal kazanmak veya kaybetmek yöntemi olduğu için bu adı almıştır. Kumar, içki yasağı ile birlikte şu ***âyetlerle yasaklanmıştır: “Ey iman edenler! İçki, kumar, tapmak için dikilen taşlar ve fal okları ancak şeytan işi birer pisliktir. Bunlardan kaçının ki, kurtuluşa eresiniz. Şeytan, içki ve kumarla sizin aranıza düşmanlık ve kin sokmak ve sizi Allah’ı anmaktan alıkoymak ister. Artık (bunlardan) vazgeçtiniz değil mi?”***

Hz. Peygamber kendi döneminde bir kumar çeşidi olarak oynanan tavla için şöyle buyurmuştur: *“Tavla oynayan Allah ve Rasûlüne âsi olmuştur.”*

Kumar insana yaratıcısını unutturan, namaz kılmaktan alıkoyan, tembelliğe sürükleyen, çalışma gücünü yok edip insanlar arasına kin ve düşmanlık saçan haksız bir kazanç yoludur. Nice aile yuvaları ve servetler kumar yüzünden yok olup gitmiştir. Adı ne olursa olsun şans oyunu niteliğinde olan, emek veya sermaye riski taşımayan talih oyunları kumar niteliğindedir. Böyle bir oyunu başlangıçta para koymaksızın eğlence ve vakit geçirmek için oynamak da inceliklerini öğrenerek kumara yol açacağı ve kişide kumar töhmeti doğuracağı için caiz olmaz. Satranç gibi kimi oyunlar ise insan zihnini geliştirdiği ve savaş taktiklerine alıştırdığı için kimi sahabilerce mübah görülmüştür. Ancak bunun için de sporda olduğu gibi dışarıdan ödül koymanın dışında bir talih oyunu niteliği bulunmamalıdır.

Sonuç olarak kumar amacı olmaksızın sadece spor yapmak, zihni dinlendirmek ve eğlenmek gibi meşrû bir amaçla oynanan bir oyunun mübah sayılması için şu dört şartı taşıması gerekir: a) Namazın vaktinin geçmesine veya gecikmesine yol açmaması, b) Kazananın kaybedenden alacağı bir bedel karşılığında oynanmaması, c) Oyun sırasında dilin kötü ve boş sözlerden korunması, d) Büyük ölçüde vakit israfına yol açmaması.

7. Sigara içmenin hükmü nedir?

Cevap: Bu konuda önce tütünün özelliklerini tanımak gerekir. Sigaranın yapıldığı tütün; yaprakları yakılarak içilen kokulu, keyif verici ve bağımlılık yapan bir bitkidir. Sigara veya tütün asr-ı saadette veya müctehit imamlar döneminde bulunmadığı için hakkında doğrudan âyet veya hadis bulunmadığı gibi, mezhep imamlarının ictihadı da yoktur. Çünkü tütün ilk olarak Amerika’daki Antil takımadalarından birinde bulunmuştur.

1496 M. yılında, Kristof Kolomb Antil Adaları’nı gezisi sırasında yerlilerin bu bitkiyi yakarak içtiklerini gördü. Gemicilerden biri, Tobago adalarından bir örnek alıp Avrupa’da Petros Marden adında bir tüccara yolladı. 1511 yılında İspanyol gemicileri, İspanya ve Portekiz limanlarında bu keyif verici bitkiyi iyice tanıttılar. Fransa’nın Lizbon elçisi olan Jean Nicot, kendi adıyla anılan nikotin zehrini -ilaç olarak kullanılmak üzere, tütünü Fransa’ya soktu. 1560’tan sonra artık tütün Almanya, İtalya, İngiltere ve sırasıyla diğer dünya ülkelerine yayıldı.

Yapılan incelemeler tütünün insan sağlığı için zararlı olduğunu ortaya koymuştur. İçeri çekilen duman akciğerin çeperindeki hücreleri zedeleyerek kalınlaştırır. Hücrelerin esnekliği kaybolduğundan kuvvetli bir öksürük, aksırık sonunda bu cidarlar patlayarak iş göremez hale gelir. Öte yandan

içeri çekilen sigara dumanı damar duvarlarının kalınlaşmasına yol açar ve damar sertliği gelişimini hızlandırır.

Sigaranın akciğer kanserine yakalanma ihtimalini 20 kat arttırdığı, kalp enfaktrüsü riskini iki katına çıkardığı, kronik bronşit ve amfizem'e yol açtığı tıp tarafından belirlenmiştir. Tütündeki nikotin son derece zehirli bir maddedir. Az alınınca insanda uyarıcı, canlandırıcı etkiler yapar, çeşitli bezlerin salgılarını artırır, kan basıncını yükseltir. Sigara dumanından zehirlenme olmayışının sebebi, sigaranın yanma sırasında tütünde bulunan nikotinin 1/3-1/7'sinin ısı etkisiyle buharlaşarak dumanla gitmesi, geri kalanın da ancak küçük bir kısmının ciğerlere ve kana ulaşmasıdır.

Tıpta, haşerelere karşı nikotinden yapılmış toz veya sıvı ilaçlar vardır.

İnsan sağlığı üzerindeki etkileri bu olan sigarayı içmenin hükmü konusunda, cihan-şümul bir din olan İslâm'ın bir çözüm getirmesi gerekir. Asr-ı saadette afyon da bilinmiyordu. Sonraki fakihler afyonun uyuşturucu niteliğine bakarak onu şaraba kıyas ettiler ve caiz olmadığını söylediler.

Önceki asırlardaki fakihlerin çoğu, hakkında ayet ve hadis bulunmaması nedeniyle "eşyada asıl olan mübahlıktır" kuralınca sigarayı mübah saydılar. Hatta bazı Şâfiî bilginleri; "kadın sigara tiryakisi ise sigara masrafı da nafaka kapsamına girer" demişlerdir.

Sigaranın zararsız olduğunu söylemek artık bilim ve tıp bakımından imkânsız olduğuna göre, bunun dînî yasaklar kapsamı dışında düşünülmesi uygun olmaz. Kur'an'da; ***"kendinizi elinizle tehlikeye atmayınız..."*** buyurulmuş, Hz. Peygamber de; *"ne doğrudan zarar verme, ne de zarara karşılık verme vardır."* buyurarak, bir kimsenin ne kendine ne de başkalarına zarar vermemesi gerektiğini vurgulamıştır. Diğer yandan sigara bağımlısının yaptığı harcamanın israf kapsamına girdiğinde de şüphe yoktur. Âyette; ***"yiyiniz, içiniz, fakat israf etmeyiniz"*** buyrulur. Diğer yandan aile reisi bir erkeğin bakmakla yükümlü olduğu eş, çocuklar ve diğer muhtaç hısımlarının nafakasını aksatacak şekilde sigaraya para vermesi hem dinî hem de insanî ve ahlâkî açıdan kabul edilemez bir durumdur.

Sonuç olarak, bugün sigaranın insan bedenine ve çevreye verdiği zarar dikkate alındığında bunun keraheti açıkça görülür. Sigara içmesinin sağlığına zararlı olacağı, doktor tarafından bildirilen kimselerle, yoksul olup aile fertlerinin nafakasından keserek sigara içenler hakkında ise haramlık kesinleşir.

8. Altın, gümüş ve ipekli giysi kullanımı için bir sınırlama var mıdır?

Cevap: İnsanın tarih boyunca altın, gümüş, ipek, inci gibi değerli maden ve eşyaya düşkünlüğü bilindiği için Kur'an'da cennet hayatının tasvirinde bu öğelere sıklıkla yer verilir. Hz. Peygamber'in hadislerinde her devrin yaygın süs eşyası olan altın, gümüş ve ipekli elbise giyme ile ilgili bazı sınırlamalar getirilmiştir. Kadınların yaratılıştan süslenmeye olan ihtiyaç ve eğilimlerinin fazla olması yüzünden onlara bu konuda daha toleranslı davranılmıştır. Kadınların israf ve gösterişe kaçmamaları, bunları cinsel tahrik aracı yapmamaları kaydıyla, altın ve gümüşü süs eşyası olarak kullanabilecekleri, ipekli giysiler giyebilecekleri belirtilmiştir. Ancak bunların mutfak eşyası olarak kullanımına sınırlama getirilmiştir. Bu üç maddenin erkekler tarafından kullanılması ise kural olarak yasaklanmıştır.

Konuyla ilgili sınırlama bildiren hadislerden bazıları şunlardır: *“Altın ve ipek ümmetimin erkeklerine haram, kadınlarına helâldir.” “Altın ve gümüş kaplardan bir şey içmeyiniz ve bu ikisinden yapılan tabaklarda bir şey yemeyiniz. Çünkü bu tabaklar dünyada müşrikler için, âhirette ise sizin içindir.”* “Hz. Peygamber altın yüzük kullanmayı yasakladı.” Hz. Peygamber önceleri altın yüzük takıyordu. İnsanların da altın yüzük edindiklerini görünce altın yüzüğü atmış ve bunu artık hiç takmayacağını söylemişti. İnsanlar da bunun üzerine yüzüklerini çıkarıp atmışlardı. Allah'ın Rasûlü bundan sonra gümüş yüzük edinmiştir. Berâ İbn Âzib (r.a) şöyle demiştir: “Hz. Peygamber bize yedi şeyi emretti, yedi şeyi de yasakladı. Bize altın yüzük kullanmayı, gümüş kaptan içmeyi, eyerlerin üzerine konan ipek örtü (meyâsir) kullanmayı, ipekle nakışlanmış kumaş (kassî) kullanmayı, ipek (harîr), kalın ipekli kumaş (istebrak) ve erişi ve argacı (çözgü ve atkısı) ipek olan kumaş (dîbâc) giyinmeyi yasakladı.”

Bu üç maddenin ve benzeri süs eşyasının üretilmesi ve ticaretinin yapılması ise caiz görülmüştür. Çünkü bunların kullanıldığı meşru alanlar bulunduğu gibi, savaş şartları içinde veya sağlık nedenleriyle ipekli giyme erkekler için de caiz görülmüştür. Çoğunluk fakihler, ipekli kumaşın yalnız giysi için değil yorgan, döşek, minder, halı gibi eşya hakkında da erkekler için giyinme hükmünde olduğunu söylemişlerdir. Ancak Ebû Hanîfe ve bazı Mâlikî fakihlere göre, hadislerdeki yasaklama yalnız giyim eşyası ile sınırlı olup, ipekli kumaşın giyim dışı kullanımı caizdir.

9. Kolonya ve alkollü madde kullanmak caiz midir?

Cevap: Kolonya, günümüzde özellikle güzel koku ve temizlik gibi amaçlarla kullanılan ve alkol ihtiva eden bir sıvı olup, patates, kamış, mısır gibi maliyeti düşük maddelerden veya diğer sentetik yollarla üretilen bir sıvıdır. Ayrıca içine limon, lavanta ve çam gibi ferahlatıcı kokular da karıştırılır.

XVII. yüzyıldan itibaren Avrupa'da kullanılmaya başlayan ve bugün yaygınlaşarak büyük bir sanayi oluşturan kolonya ve bu kapsama giren parfüm, deodorant, sprey ve benzerlerinin dini hükmünün tartışılması, içlerinde bulunan alkol yüzündendir.

İslâm dini ister sıvı, ister katı olsun sarhoşluk veren maddelerin, sarhoş olmak amacıyla kullanılmasını kesin olarak yasaklamıştır. Şarap ve ondan elde edilen içkilerin içilmesinin haram olduğu konusunda görüş birliği vardır. Çoğunluk fakihlere göre, hammaddesi ne olursa olsun sarhoş edici içkilerin azının da çoğunun da içilmesi caiz değildir. Buna göre içinde alkol bulunan kolonya ve benzerlerinin de içki olarak kullanılmasının caiz olmadığında açıklık vardır.

Ancak kolonyanın içilmesi dışında temizlik, serinleme, güzel koku gibi değişik amaçlarla kullanılması konusunda farklı görüşler vardır.

İslâm bilginlerinin büyük çoğunluğuna göre şarap necistir. Elbiseye veya namaz kılınan yere avuç içi kadar bir alana sürülse, namazın geçerliliğine engel olur. Şarap dışında kalan ve içildiği zaman azı veya çoğu sarhoşluk veren şeylerin necis olduğuna dair ise bir delil yoktur. Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'a göre bunlar necis değildir, sarhoş olmak için içilmeleri haramdır, fakat elbiseye veya namaz kılınan yere dökülmeleri durumunda namazın geçerliliğini etkilemez.

Çağımızın bilginlerinden Muhammed Hamdi Yazır (ö.1358 / 1939) bu konuda şöyle demiştir: "Üzerine şarap, şampanya, arak ve konyak dökülenler, herhalde yıkamadıkça namaz kılamazlar. Fakat üzüm şarabından mamul olmayan ispirto, bira ve benzeri müskirât içilemezse de elbiseye veya bedene sürülmesi de namaza engel olur diye iddia edilemez."

İmam Şâfiî'ye göre ise, şarap dışında alkol ihtiva eden kolonya da necis olup, içilmesi de başka amaçlarla kullanılması da caiz değildir.

Sonuç olarak kolonya ve benzerlerinin üretiminde şarap türü içki kullanıldığı takdirde, bunların içilmesi de temizlik, koku ve benzeri amaçlarla kullanılması da caiz olmaz. Fakat şarap dışındaki hammaddelerden üretildikleri takdirde yalnız içilmeleri caiz olmaz, fakat temizlik, koku vb. amaçlarla kullanılmaları caiz olur.

10. İslâm'da zinanın hükmü nedir?

Cevap: Zina, had cezasını gerektiren büyük günahlardandır. Akıllı ve ergen bir erkekle, yine akıllı ve ergen veya kendisine cinsel istek duyulan bir yaştaki kadının, evlilik dışı cinsel ilişkide bulunmasıdır.

Zina, İslâm'dan öneki semâvî dinlerde de yasaklanan bir fiildir. Tevrat'ta bu fiili işleyeni yakma, öldürme gibi cezaların verilmesi istenirken, İncil'de cezanın yumuşatıldığı görülür. Nitekim zina ederken yakalanarak Hz. İsa'ya getirilen bir kadına cezayı, hiç günah işlemeyen birisinin uygulamasını istemesi üzerine, uygulama olmamış ve Hz. İsa; "git ve bir daha günah işleme" diyerek kadını serbest bırakmıştır.

Kur'an-ı Kerîm'de zina fiilini yasaklayan kimi âyetler şunlardır: ***"Zinaya yaklaşmayın. Çünkü o, kötü bir iş ve kötü bir yoldur." "Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine, yüz değnek vurun. Eğer Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsanız, bunlara Allah'ın dini konusunda acıyacağınız tutmasın. O ikisinin cezalandırılmasında, müminlerden bir topluluk da hazır bulunsun." "...Onlar zina da etmezler. Kim bunları yaparsa cezaya çarpar. Ona cezası, kıyamet gününde katlanmış olarak verilir. Ve orada alçaltılmış olarak sürekli kalır."*** Bundan sonraki iki âyette, tevbe edip imanını yenileyen ve güzel amel işleyenlerin bu azaptan kurtulabilecekleri belirtilir. Yine yukarıdaki Nûr sûresinin 30 ve 31. âyetlerinde mümin erkek ve kadınların, gözlerini haramdan sakınmaları ve cinsel organlarını korumaları istenir.

Diğer yandan, Hz. Peygamber'in zinayı büyük günahlar arasında sayan, zina eden kişinin mü'min olarak zina etmiş olamayacağını bildiren ve zinanın açıkta işlenişinin kıyamet alâmetlerinden olduğunu belirten, hadislerini örnek verebiliriz.

Nûr sûresi 24/2. âyet, bekâr erkek ve kadının zina cezasını yüz değnek olarak belirlemiştir. Celde, ete geçmeyen, deriyi etkileyen fakat iz bırakmayan ve elin dirsekten hareketi ile uygulanan sembolik bir cezadır. Uygulama sırasında kişinin üzerinden sadece kürk, manto ve palto gibi üst giysileri çıkarılır. Çoğunluk fakihler, buna ek olarak, bir yıllık sürgün cezasını da gerekli görürler. Delil; bekâr bir işçinin, kendi patronunun karısı ile zina etmesi olayında, Hz. Peygamber'in ona, celde yanında, bir yıl süreyle sürgün cezası vermesidir. Hadisi Ebû Hüreyre ile Zeyd İbn Hâlid el-Kühenî nakletmiştir. Ebû Hanîfe'ye göre ise, bu hadisteki bir yıl sürgün, celde âyetine ilâve niteliğinde olup, âyet inince, bu ilâve kısım kaldırılmıştır. Ancak bir İslâm ülkesinde bu bir "ta'zîr cezası" olarak uygulanabilir. Toplumda aşağılanan ve kötü duruma düşen bir kimsenin, çevre değiştirmesi kendi ruh ve beden sağlığı için de önemli olmalıdır. Ancak yeni çevreye intibakı için, gerekli önlemlerin de kamu tarafından alınması gereklidir.

Yukarıdaki zina cezası bildiren âyetin inmesiyle, Nisâ sûresi 15 ve 16. âyetlerde düzenlenen, "fuhuş yapan kadını, suçu dört tanıkla sâbit olunca, ölünceye ya da Allah bir yol gösterinceye kadar evde hapsetme" hükmü ile "tevbe edip, ıslâh oluncaya kadar, onlara ezâ etme" yi emreden, iki tür

cezanın kaldırıldığı öne sürülmüştür. Ünlü müfessir Kurtubî, bu konuda görüş birliği olduğunu belirtir. İbn Abbas'a göre Allah'ın zina edene yol açması, Nûr sûresi 24/2. âyetin inmesi yani bekâra yüz değnek ve evliye recm cezası şeklinde olmuştur.

11. İslâm zinaya karşı ne gibi önlemler almıştır?

Cevap: İslâm zinaya karşı kişi ve toplumla ilgili birtakım önlemler almıştır. İmkânı olanın evlenmesi, evlenemeyenin oruç tutarak kendini eğitmesi, bakışların haramdan korunması, kadınların mahrem yerlerini örtmesi, evlenme engeli bulunmayan erkek ve kadının baş başa kalmaması gibi önlemler bunların başında gelir.

Allahü Teâlâ kadını erkeğe hayat arkadaşı olsun ve birbiri ile mutlu olsunlar diye yaratmıştır. Allah'ın Rasûlü evlenme imkânı bulamayan gençlere şöyle buyurmuştur: *"Sizden evlenmeye gücü yeten evlensin, çünkü evlilik gözü haramdan en iyi korur ve cinsel organ için de en sağlam kaledir. Evlenmeye gücü yetmeyen ise oruç tutsun. Çünkü oruç cinsel isteği kırar"*

Kur'an'da erkek ve kadınların gözlerini haramdan korumaları, mahrem yerlerini örtmeleri emredilmiş, böylece zinaya giden yolun bir ölçüde kapanmış olacağına işaret edilmiştir. Diğer yandan Hz. Peygamber de dil, ağız, el, ayak ve göz gibi organların zinasından söz ederek, zinaya zemin hazırlayan gayri meşru ilişkilerin, flört ve beraberliğin bir çeşit zina olduğunu belirterek sakındırmıştır.

Diğer yandan aralarında sürekli evlenme engeli bulunmayan bir erkekle kadının, başkalarının görüşüne açık bulunmayan kapalı bir mekânda baş başa kalmalarının yasaklanması da bir başka önlemdir. Halvet denilen bu durum için hadiste şöyle buyurulur: *"Kim Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsa, mahremi olmayan bir kadınla yalnız başına kalmasın, çünkü üçüncüleri şeytan olur."*

Karşı cinslerin birbirinin söz, fiil ve davranışlarından etkilenmesi kaçınılmazdır. Bunu en aza indirmek veya buna yol açacak durumlardan da sakınmak gerekir. Nitekim Kur'an ve sünnette bununla ilgili pek çok uyarı yer almıştır. Diğer yandan kadınların yabancı erkekle konuşurken, ciddî ve ağır başlı olarak konuşmaları, süs ve endamlarını göstermemeleri, bunun için de sokağa çıktıklarında başörtüsü ve dış giysilerini örtünmeleri harama kapı açacak davranışları önlemeye yönelik tedbirlerdendir. Hz. Peygamber'in, kadınların ev dışında başkalarına hissettirecek ölçüde koku sürünerek dolaşmalarını hoş karşılamaması da bu nitelikte bir önlemdir.

12. Organ nakli caiz midir?

Cevap: Günümüzde organ nakli alternatifsiz bir tedavi yöntemi olması yanında, organı veren ve alan iki tarafın da insan olması ve insanın organı üzerinde bir tasarrufta bulunulması yüzünden konu din, hukuk ve ahlâkı ilgilendirmektedir.

XVI. yüzyılda başlayan oto-organ nakli giderek geliştirilmiş, XIX. yüzyılda insandan insana doku ve organ nakline başlanmış, önceleri deri, damar, kas nakli yapılabilirken, kalp, karaciğer, böbrek ve kemik iliği, kornea gibi hayatî organların nakli aşamasına geçilmiştir.

Ehl-i sünnet bilginlerinin ve kelâmcıların çoğunluğu, âhirette haşrin ruh ve bedenle birlikte olacağı görüşündedir. Burada, nakledilen organın hangi bedende yer alacağı sorusu akla gelirse de, her gün insandan kopan, ayrılan sayısız hücre ve dokular dikkate alınır, öldükten sonra organların toprakta çürümesi, yanıp kül olması, hayvanlar tarafından parçalanıp yenilmesi düşünülürse böyle bir sorunun anlamı kalmaz. Nitekim Allahü Teâlâ'nın ibret için öldürüp, yüz yıl sonra dirilttiği Uzeyr (a.s)'ın ve arkasından eşeğinin parçalarının bir araya gelerek canlanması, yeniden dirilme konusunda bize fikir vermektedir.

Takma organın yeni sahibinin, bu organla sevap veya günah işlemesi onun iradesiyle ilgili bir meseledir. Ancak organı verecek kişi veya yakınlarının, dış görünüş bakımından kötüye kullanılacağı belli olan bir nakilde, tercih haklarının bulunduğu da açıktır.

Kıyamet gününde organların şahitliği meselesi, onların lisan-ı hal ile konuşması anlamına gelebileceği gibi, dünyadaki günah sahnesini canlandırma yoluyla kişinin hiçbir günahını inkâr edemeyeceği şeklinde de anlaşılabilir.

İnsan hayatını tehdit eden bir açlık ve zaruret durumunda haram fiillerin mübah hale geleceği ve günahın kalkacağı çeşitli âyet ve hadislerle bildirilmiştir. Diğer yandan İslâm hukukçuları, hayatı tehdit eden açlık zarureti karşısında kalan kimsenin insan eti bile yiyebileceğini, tedavi amacıyla haram ve necis şeyleri kullanabileceğini söylemişlerdir.

Günümüz İslâm bilginleri ve fetva kuruluşları, yukarıdaki delillere dayanarak ölüden tedavi amacıyla organ alınmasına ve hastaya nakledilmesine şu şartlarla cevaz vermişlerdir:

a) Organ naklinde zaruretin bulunması,

b) Konunun uzmanı olan doktorların, hastanın bu tedavi ile iyileşeceği kanaatinde olması,

c) Organı verecek kişinin veya mirasçılarının onayının alınmış olması,

d) Tıbbî ve hukukî ölümün gerçekleşmiş olması,

e) Organın bir ücret ve menfaat karşılığında verilmemiş olması,

f) Alıcının da buna razı olması.

Ölüden organ naklini caiz görmeyen bazı çağdaş bilginler ise, insan ölüsünün saygınlığını ve dokunulmazlığını esas almışladır. Hadiste şöyle buyurulur: *"Ölünün kemiğini kırmak, diri iken kemiğini kırmak gibidir."* Ayrıca cismânî haşir ve kıyâmet gününde organların şâhitliği inancını, yaratılışı bozmanın caiz olmayacağı ilkesini gerekçe göstermişlerdir. Ancak bu delil ve görüşlerin yukarıda verdiğimiz "zarûret ilkesi, haram ve necisle tedavi ruhsatı" gibi deliller karşısında zayıf kaldığı açıktır.

Bazı çağdaş İslâm bilginleri ve fetva kurulları belli şartlarla diriden diriye organ nakline de fetva vermişlerdir. Bu konuda "ölüden diriye organ nakli" şartlarına ek olarak "organın alınmasının, vericinin hayatını ve sağlığını bozmayacak olması ve bu durumun tıbbî raporla belgelenmesi" şartı eklenmiştir.

Diriden diriye organ nakli konusu insanın en temel hakkı olan "yaşama ve beden bütünlüğünü koruma" hakkı ile çelişir. Çünkü bir kimsenin hayatı ve kişiliği başkalarından önde gelir. Kur'an'da şöyle buyurulur: ***"Kendinizi elinizle tehlikeye atmayınız..." "Kendinizi ve aile bireylerinizi, yakıtı insanlar ve taşlar olacak bir ateşten koruyun."*** Buna göre, kan ve ilik nakli gibi, diri vericiye herhangi bir zararı olmadığı kesin olarak bilinen nakiller dışında, bedende yedekleri bulunan göz, böbrek, kol, bacak, parmak gibi çift organları diriden diriye nakletme yoluna gidilemez. Çünkü dirinin böyle bir organından rızasıyla vazgeçmesi düşünülemez. Bu nakil ya sevgi veya acıma yüzünden ya da yoksulluk nedeniyle yapılabilir. Organ nakledilecek kişinin de diriden yapılacak böyle bir nakle razı olmaması gerekir.

13. Büyü yapmanın ve yaptırmanın hükmü nedir?

Cevap: Gayptan haber verme iddiası, falcılık ve cincilik türü faaliyetlerin en ağırı büyücülüktür. Büyü sözcüğü Türkçe'de sihir, muskacılık ve cincilik faaliyetlerini de içine alan, insanın ruhsal yaşamını etkileyerek tabiat kanunlarına aykırı olaylar ortaya koyma ve insanları yanıltma sanatının adıdır.

Kur'an-ı Kerîm'de çeşitli peygamberlerin sihirbazlıkla itham edildikleri, vahyin bir sihir, peygamberlerin de sihirbaz olmadığı, Hz. Muhammed'e indirilen vahyin bir gerçek olduğu, sihirbazların yalancı ve düzenbaz

oldukları bildirilmiştir. Hadislerde sihir yapma yedi büyük günah arasında sayılmıştır. Çünkü büyüde Allahü Teâlâ'nın irade ve gücü üstünde işler başarabilme iddiası vardır. Bu yüzden İslâm büyü yapma ve yaptırmayı yasaklamış ve onu büyük günahlar arasına almıştır.

Büyü yapılmış kimselerin bunun etkisinden kurtulmak için bu işi meslek edinmiş kimselere başvurmaları sakıncalı olur. Nitekim Hz. Muhammed'e de Yahudiler tarafından büyü yapılmış ve Kur'an'ın son iki sûresi bir çeşit büyü etkisini yok etmek için inmiştir. Aşağıda bu iki sûrenin anlamını vererek, bununla ilgili kısa bir değerlendirme yapacağız.

"De ki: Ben, sabahın Rabb'ine sığınırım. Yarattığı şeylerin şerrinden. Karanlığı çöktüğünde, gecenin şerrinden. Düğümlere üfleyen büyücülerin şerrinden. Kıskandığında, kıskanç kişinin şerrinden." "De ki: Sığınırım ben insanların Rabb'ine. İnsanların Melik'ine. İnsanların İlâhına. O sinsi vesvesecinin şerrinden. Ki o, insanların göğüslerine vesvese verendir. (O şeytan) gerek cinlerden, gerek insanlardan (olsun)."

Kur'an'ın "muavvizeteyn (iki koruyucu)" adını alan bu son iki sûresinin inme sebebi çoğunluk bilginlere göre, Medine'de Yahudi Lebîd İbn Âsım'ın Hz. Peygamber'e yaptığı büyü kıssasıdır. Olay şöyledir: Allah'ın Elçisi bir kaç gün rahatsız olunca, iki melek gelerek büyüyü haber vermişti. Hz. Peygamber birkaç sahabe ile birlikte Zervan kuyusuna gitmiş, kuyunun kapak taşının altından erkek hurma çiçeği, Hz. Peygamber'in tarağı ve başının tarantısı çıkmıştı. Bir de mumdan bir sûrete batırılmış iğneler ve on bir tane düğümü olan ipler bulunmuştu. Bu sırada Cebrail (a.s) Muavvizeteyn sûrelerini getirmiş ve her âyet okudukça bir düğümün çözülmesini bildirmişti. Düğümler çözülüp, iğneler çıkarılırken acı duyan Nebî (s.a.s), sonunda kendi ifadesiyle "diz bağından çözülmüş gibi kalkmıştı."

Sonuç olarak büyüden etkilendiğini düşünen kimse önce Allah'a sığınmalı, ibadet ve dua etmeli, yoksullara bağış yapmalıdır. Bu arada İslâm'ı iyi bilen ve bildiği ile amel eden güvenilir bilim adamlarından bu konuda bilgi alabilir.

14. Diş dolgusu yaptırmak veya diş kaplatmak boy abdestine engel olur mu?

Cevap: Diş ve ağız sağlığının önemi her geçen gün daha iyi anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber'in diş temizliği hakkındaki şu hadisi koruyucu hekimlik açısından önemlidir: *"Ümmetime ağır gelmeyeceğini bilseydim, her namaz için misvak kullanmayı emrederdim."*

Diş takma, doldurma, kaplama ve protez yaptırma gibi tedaviler, ağız sağlığını korumak için başvurulan çarelerdir. Diş dolgusu ve kaplamasının

abdest veya boy abdestine engel olup olmadığı, bu tedavilerde altın veya gümüş madenini kullanmanın caiz olup olmadığı, müslümanların zihnini meşgul eden bir konudur.

Kur'an'da ve hadislerde doğrudan diş dolgusu veya kaplaması ile ilgili açık bir hüküm yoktur. Ancak hasta olan veya bedeninde bir problemi bulu*nan kişinin tedavi olma hakkı ve görevi vardır. Kur'an'da;* ***"Elinizle kendinizi tehlikeye atmayınız." "Kendinizi öldürmeyiniz."*** Buyurulmuştur. Bu konuda Hz. Peygamber'in de çeşitli hadisleri vardır. *"Allah'a göre güçlü mü'min, zayıf mü'minden daha hayırlı ve daha sevimlidir."* Allah'ın Elçisi, tedavi olalım mı? diye soran bedevilere, *"tedavî olunuz, çünkü Allah yaratmış olduğu her derdin devasını da yaratmıştır. Ancak bir dert, bunun dışındadır. O da yaşlılıktır"* cevabını vermiştir. Başka bir hadiste şöyle buyurulur: *"Her derdin bir devası, her hastalığın bir ilacı vardır. Hastalığın ilacı bulunduğu zaman azîz ve celîl olan Allah'ın izniyle iyileşir.* Bu duruma göre, diş ağrısı olan veya dişleri çıkan ya da kırılan kimsenin önemli bir rahatsızlıkla karşı karşıya bulunduğu açıktır. Bu kişinin tıbbın son tekniklerinden yararlanarak tedavi olma hakkının bulunduğunda şüphe yoktur.

Nitekim sahabîlerden Arfece İbn Es'ad (r.a) câhiliyye devrinde Külab savaşında burnunu kaybetmişti. Arfece gümüşten bir burun edinmiş, fakat bir süre sonra gümüş koku yapmıştı. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Arfece'ye altından bir burun edinmesini emir buyurdu.

Dolgu veya kaplama yapılacak dişin tedavisinde gümüş kullanılabileceğinde görüş birliği vardır. Diş tedavisinde altın kullanmak Ebû Hanîfe'ye göre mekruh, İmam Muhammed'e göre ise caizdir. Dayandığı delil Arfece'nin burnunda kullanılan altına kıyastır.

Mezhep imamlarının, usulüne göre dolgu veya kaplama yapıldıktan sonra, dolgu veya kaplamanın ya da takılan dişlerin içine veya altına suyun ulaşıp ulaşmaması meselesi üzerinde durmadıkları görülür. Çünkü Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed, dişi gümüş tel ile bağlamanın ve gümüş diş takmanın caiz olduğu konusunda görüş birliği içindedir. Nitekim Kâsânî'de "tadbîb = kaplama" kelimesi açıkça zikredilir.

Diğer yandan abdest ve gusülde sargı üzerine mesh caiz olduğu gibi, ağzında kaplamalı veya dolgulu dişi bulunan kimsenin de suyu çalkalaması yeterli olacaktır. Çünkü dolgunun içine veya dişin altına suyun geçmesi hem güç hem de zararlıdır. Kısaca zarûret durumunda sakıncalı olan şeyler mübah olur, kuralınca tedavi olan kişinin dolgu ve kaplaması kendi dişi hükmünde olur, üstünün yıkanması iç kısmının da yıkanması sayılır. Ancak mümkün oldukça diş dolgu ve kaplamasının cünüp ve âdetli olmadığı günlerde

yaptırılması daha uygundur. İmam Şâfiî'ye göre ise, bu durumda da dişin yıkanarak kaplatılması caizdir.[14]

[14] https://www.islamveihsan.com/islamda-helal-ve-haramlar.html

HELAL GIDA VE İŞ AHLAKI

İnsanoğlu varlığını sürdürebilmesi, hayatını devam ettirebilmesi için çalışması, gıda ihtiyacını karşılaması gerekmektedir. Rabbimiz kâinatı insanın emrine vermiş, onu yeryüzünde halife kılmış ve sayamayacağı kadar nimetler ihsan etmiştir. Verilen nimetlerden helal ve meşru olanları olduğu gibi haram olanları da vardır. Rabbimiz şöyle buyurmuştur: "**Ey insanlar! Yeryüzünde bulunan maddelerin helâl ve temiz olanlarından yiyin; şeytanın peşinden gitmeyin, çünkü o apaçık düşmanınızdır."** (Bakara, 2/168) Ayeti kerime insanın hangi çeşit nimetleri yiyebileceğini açıklamaktadır. İnsanın istifade edebileceği nimetler helal ve temiz olanlarıdır. Helâl, yapılması dinen serbest olan, dinin izin verdiği, hakkında yasaklama veya kısıtlama bulunmayan davranışı ve onun dinî-hukukî hükmünü ifade eder. Yasaklanan, helâl olmayan anlamında haram ise, mükelleften yapılmaması kesin ve bağlayıcı tarzda istenen fiili ifade eder.

Bir Müslümanın hayatını helal sınırlar içerisinde sürdürmesi, haramdan uzak durması gerekir. Helal ve haram sınırına riayet etmek, özellikle gıdalar konusunda ayrı bir önem taşımaktadır. Nitekim peygamberlere yönelik olan hitapta önce helal gıda ile beslenilmesi, akabinde salih amel işlenmesi emredilmiştir. **"Ey peygamberler! Tertemiz nimetlerden yiyip için, güzel işler yapın. Kuşkusuz ben yaptıklarınızı eksiksiz bilmekteyim."** (Müminun, 23/51)

İslam'ın yasakladığı haramlarda zarar, serbest kıldığı helallerde pek çok fayda ve hikmet vardır. Helal ve haram sınırına riayet eden mümin fayda ve zarar ilişkisinin ötesinde, imtihan olmanın sırrınca, kulluğun bir gereği olarak yerine getirir. Rabbimiz insanların ihtiyaçlarına yetecek kadar helal yiyecek ve içeceği var etmiştir.

"**Hiç kimse, çalışıp kazandığından daha hayırlı bir yemek yememiştir**…" (Buhârî, Buyû, 15) buyuran Allah Resulü (s.a.s.) bereketin, huzur ve afiyetin kişinin kendi çalışıp, elde ettiğinde el emeğinde olduğuna dikkat çekmiştir. Bir diğer hadisi şerifte: "***Öyle bir zaman gelecek ki, kişi, malını helâlden mi yoksa haramdan mı elde ettiğine bakmayacak!"*** (Buhârî, Büyû', 23) Ticarette gaye ne pahasına olursa olsun kazanmak değildir. Asıl olan helal haram titizliği göstererek meşru kârla yetinerek geçim yolu sağlamaktır.

İslam dini ticarette aldatmaya, haksız kazanca, güvensizliğe yol açacak bütün yolları kapamış, ticarî hayatı dini ve ahlaki ilkelerle tanzim etmiştir.

Ticarette, alışverişte en önemli ölçü dürüstlüktür. Satılan malın kalitesi, sağlamlığı, varsa kusuru gizlemeden, yalan söylemeden karşı tarafa söylenmelidir. Allah Resulü (s.a.s.) sözünde ve işinde doğru tüccar hakkında

şöyle buyurmuştur: **“Güvenilir, dürüst, Müslüman tacir, kıyamet günü şehitlerle beraberdir.”** (İbn Mace, Ticaret, 4) Ticaret hayatında aldatma, hile, sözünde durmama, yalan söyleme kişinin itibarının kaybına, güvenin zedelenmesine sebep olur. Uhrevî boyutuyla bunlar kul hakkıdır, dünyada telafi edilmediğinde ahirette hüsrana uğranmasına sebep olacaktır

Çalışan işçi, memur işini iyi yapmalıdır. Mesaisine dikkat etmeli, aldığı ücretin hakkını vermelidir. Rabbimiz “**Yaptığınızı güzel yapın; Allah güzel yapanları sever**.” (Bakara, 2/195) buyurmuştur. İşveren, patron ise işçisinin hakkını gözetmeli, çalıştırdığı mesaisinin ücretini zamanında ödemelidir. Peeygamber Efendimiz (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “**İşçiye ücretini, (alnının) teri kurumadan veriniz.”** (İbn Mace, Ruhun, 4) Günümüzde işçilerin sigorta primlerinin tam yatırılmaması veya eksik yatırılması ücretlerinin zamanında ödenmemesi bir kul hakkıdır.

Borçlu imkânı olduğu müddetçe söz verdiği zamanda borcunu ödemelidir. Peygamber Efendimiz (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: **“Maddi imkânı olan kişinin borcunu bekletmesi zulümdür.”** (Müslim, Müsakat, 33) **“Sizin en hayırlınız borcunuzu en iyi şekilde ödeyeninizdir.”** (Buhari, Vekalet, 5)

Samimiyet ticarette de olmalı, kişi kendi kazancını düşünmekle birlikte, başkalarını da düşünmesi gerekir. Maalesef günümüzde madde, haz, kazanç ve harcama üzerine kurulu dünya düzeni oluşturulmaya çalışılmaktadır. İslam dini hayatın sadece bu dünya ve maddiyat üzerine olmadığını, ahiretin ve değerlerin olduğunu bize hatırlatmaktadır. Satıcının piyasayı düşürmemek veya fiyatları yükseltmek için ürünü çöpe dökmesi hem İslam’ın ruhuna aykırıdır hem de israftır.

Ticaret erbabının kazanması, sermayesini çoğaltması pek tabii normaldir. Ancak fiyatların yükselmesi için malı stok yapması, insanların ihtiyacı varken satmaması hem dînî hem de insanî olarak doğru kabul edilmez. İslam ticaret hukukunda karaborsacılık yasaklanmıştır. Karaborsacılıkla piyasada yapay/sunî bir kıtlık oluşturulmakta, piyasa istikrarının bozulmasına sebep olmakta, az emekle çok kazanılmaktadır. Karaborsacılık İslam’ın ruhuna uymayan, şefkat ve merhamet esasına dayanan İslam Ahlakına ters, dinen çirkin ve kötü bir davranış olarak kabul edilmiştir.

Müslümanlığımızın kalitesi çarşı-pazarda, alışverişte, ticarette görülecektir. Ahlaki değerlerden yoksun bir ticari hayat, insanı doyumsuzluğa, açgözlülüğe, merhametsizliğe sürükleyecektir. Bencillik yerine isar, hırs yerine kanaat, zulüm ve haksızlık yerine adaletin olduğu bir dünya İslam’ın emirlerine sarılmak, nehiylerinden kaçınmak, Kur’an ve sünnete uygun gelenek ve göreneklerimizi yaşatmakla olacaktır.

Rabbim bizleri, kazancını helal yoldan kazanan, işini iyi yapan, alışverişini meşru ölçüler doğrultusunda gerçekleştiren kullarından eylesin[15]

[15] https://www.dogruyolgazetesi.com/yazarlar/huseyin-yazici-il-vaizi/helal-gida-ve-is-ahlaki/1844/

EMİR VE YASAKLAR NELERDİR?

İslam dininin bildirdiği emirlere ve yasaklara **“Ahkâm-ı şer’iyye”** veya **“Ahkâm-ı İslâmiyye”** denir. Bunlara **“Ef’âl-i mükellefîn”** de denilmektedir. Ef’âl-i mükellefîn 8’dir: **Farz, vacip, sünnet, müstehap, mubah, haram, mekruh ve müfsit.**

1- FARZ: Allahü teâlânın, yapılmasını ayet-i kerime ile açıkça ve kesin olarak emrettiği şeylere farz denir. Farzları terk etmek haramdır. İnanmayan ve yapılmasına ehemmiyet vermeyen kâfir olur yani müslümanlıktan çıkar.
Farz 2 çeşittir:

Farz-ı Ayn: Her mükellef olan müslümanın bizzat kendisinin yapması lazım olan farzdır. İman etmek, abdest almak, gusletmek (yani boy abdesti almak), 5 vakit namaz kılmak, Ramazan ayında oruç tutmak, zengin olunca zekat vermek ve hacca gitmek, farz-ı ayndır. [32 farz ve 54 farz meşhurdur.]

Farz-ı Kifâye: Müslümanlardan bir kaçının veya sadece birinin yapması ile diğerlerinin sorumluluktan kurtulduğu farzlardır. Verilen selamın cevabını söylemek, cenazeyi gasletmek [yani yıkamak], cenaze namazı kılmak, Kur’ân-ı kerimin tamamını ezberleyip hafız olmak, cihat etmek, sanatına, ticaretine lazım olandan fazla din ve fen bilgilerini öğrenmek gibi farzlar böyledir.

2- VACİP: Yapılması farz gibi kesin olan emirlere denir. Bu emrin Kurân-ı kerimdeki delili farz kadar açık değildir. Zannî (şüpheli) olan bir delil ile sabittir. Vitir namazını ve Bayram namazlarını kılmak, zengin olunca kurban kesmek, fitre (sadaka-i fıtır) vermek vaciptir. Vacibin hükmü farz gibidir. Vacibi terketmek, tahrimen mekruhtur. Vacip olduğuna inanmayan kâfir olmaz. Fakat, yapmayan Cehennem azâbına lâyık olur.

3- SÜNNET: Allahü teâlânın açıkça bildirmeyip, yalnız Peygamber efendimizin yapılmasını övdüğü, yahut devam üzere kendisinin yaptığı veyâhut yapılırken görüp de mâni olmadığı şeylere “Sünnet” denir. Sünneti beğenmemek küfürdür. Beğenip de yapmayana azap olmaz. Fakat özürsüz ve devamlı terk eden itaba, azarlanmaya ve sevabından mahrum olmaya lâyık olur. Mesela, Ezan okumak, ikâmet getirmek, cemaat ile namaz kılmak, abdest alırken misvak kullanmak, evlendiği gece yemek yedirmek ve çocuğunu sünnet ettirmek gibi.
Sünnet 2 çeşittir:

Sünnet-i Müekkede: Peygamber efendimizin devamlı yaptıkları, pek az terk ettikleri kuvvetli sünnetlerdir. Sabah namazının sünneti, öğlenin ilk ve son sünnetleri, akşam namazının sünneti, yatsı namazının son 2 rekat sünneti böyledir. Bu sünnetler, asla özürsüz terk olunmaz. Beğenmeyen kâfir olur.

Sünnet-i Gayri Müekkede: Peygamber efendimizin, ibadet maksadı ile arasıra yaptıklarıdır. İkindi ve yatsı namazlarının 4 rekatlık ilk sünnetleri böyledir. Bunlar çok kere terk olunursa, bir şey lazım gelmez. Özürsüz

olarak büsbütün terk olunursa itaba ve şefaatten mahrum olmaya sebep olur.
5-10 kimseden birisi işlese, diğer müslümanlardan sâkıt olan sünnetlere de “Sünnet-i alel-kifâye” denir. Selam vermek, îtikâfa girmek gibi. Abdest almaya, yemeye, içmeye ve her mübarek işe başlarken besmele çekmek sünnettir.

4- MÜSTEHAP: Buna, mendub, adab da denir. Sünnet-i gayri müekkede hükmündedir. Peygamber efendimizin ömründe 1-2 kere dahi olsa yaptıkları ve sevdikleri, beğendikleri hususlardır. Yeni doğan çocuğa 7. gün isim koymak, erkek ve kız çocuğu için akika hayvanı kesmek, güzel giyinmek, güzel koku sürünmek müstehaptır. Bunları yapana çok sevap verilir. İşlemeyene azap olmaz. Şefaatten mahrum kalmak da olmaz.
5- MUBAH: Yapılması emrolunmayan ve yasak da edilmeyen şeylere mubah denir. Yani günah veya tâat olduğu bildirilmemiş olan işlerdir. İyi niyetle işlenmesinde sevap, kötü niyetle işlenmesinde azap vardır. Uyumak, helalinden çeşitli yemekler yemek, helal olmak şartıyla türlü elbise giymek gibi işler, mubahtırlar. Bunlar, İslamiyete uymak, emirlere sarılmak niyetiyle yapılırsa sevap olurlar. İbadet yapmaya kuvvet kazanmak niyeti ile yemek içmek böyledir.
6- HARAM: Allahü teâlânın, Kurân-ı kerimde, “yapmayınız” diye açıkça yasak ettiği şeylerdir. Haramların yapılması ve kullanılması kesinlikle yasaklanmıştır. Harama, helal diyenin ve helale, haram diyenin imanı gider, kâfir olur. Haram olan şeyleri terketmek, onlardan sakınmak farzdır ve çok sevaptır.
Haram 2 çeşittir:

Haram li-aynihi: Adam öldürmek, zina, livâta etmek, kumar oynamak, şarab ve her türlü alkollü içkileri içmek, yalan söylemek, hırsızlık yapmak, domuz eti, kan ve leş yemek, kadınların, kızların başı, kolları, bacakları açık sokağa çıkmaları haram olup büyük günahtırlar. Bir kimse, bu günahları işlerken Besmele okusa veya helal olduğuna itikat etse yahut Allahü teâlânın haram etmesine ehemmiyet vermese, kâfir olur. Bunların haram olduğuna inanıp, korkarak yapsa kâfir olmaz. Fakat Cehennem azâbına lâyık olur. Eğer ısrar edip, tövbesiz ölürse, imansız gitmeye sebep olur.
Haram li-gayrihi: Bunlar asılları itibariyle helal olup başkasının haklarından dolayı haram olan şeylerdir. Mesela bir kişinin bağına girip, sahibinin izini yok iken meyvesini koparıp yemek, ev eşyasını ve parasını çalıp kullanmak, emanete hıyanet etmek, rüşvet, faiz ve kumar ile mal, para kazanmak gibi. Bunları yapan kimse, yaparken Besmele söylese veyahut helaldir derse kâfir olmaz. Çünkü, o kişinin hakkıdır, geri alır. 5,5 arpa (1 dank) ağırlığında gümüş kıymeti kadar hak için, yarın kıyamet gününde cemaat ile kılınmış 700 rekât kabul olunmuş namazın sevabı, Allahü teâlâ tarafından alınıp, hak sahibine verilir. Haramlardan kaçınmak, ibadet

yapmaktan daha çok sevaptır. Onun için haramları öğrenip, kaçınmak lazımdır.
7- MEKRUH: Allahü teâlânın ve Muhammed aleyhisselâmın, beğenmediği ve ibadetlerin sevabını gideren şeylere mekruh denir.
Mekruh 2 çeşittir:

Tahrimen mekruh: Vacibin terkidir. Harama yakın olan mekruhlardır. Bunları yapmak azabı gerektirir. Güneş doğarken, tam tepede iken ve batarken namaz kılmak gibi. Bunları kasıtla işleyen âsî ve günahkar olur. Cehennem azâbına lâyık olur. Namazda vacipleri terkedenin, tahrimi mekruhları işleyenin, o namazı iade etmesi vaciptir. Eğer sehv ile, unutarak işlerse, namaz içinde secde-i sehv yapar.
Tenzihen mekruh: Mubah, yani helal olan işlerine yakın olan, yahut, yapılmaması yapılmasından daha iyi olan işlerdir. Gayri müekked sünnetleri veya müstehapları yapmamak gibi.
8- MÜFSİD: Dinimizde, meşru olan bir işi veya başlanmış olan bir ibadeti bozan şeylerdir. İmanı ve namazı, nikahı ve haccı, zekatı, alış ve satışı bozmak gibi. Mesela, Allaha ve kitaba sövmek küfür olup imanı bozar. Namazda gülmek, abdesti ve namazı bozar. Oruçlu iken bilerek yemek, içmek orucu bozar.
Farzları, vacipleri ve sünnetleri yapana ve haramdan, mekruhtan sakınana ecîr yani sevap verilir. Haramları, mekruhları yapan ve farzları, vacipleri yapmayana günah yazılır. Bir haramdan sakınmanın sevabı, bir farzı yapmanın sevabından kat kat çoktur. Bir farzın sevabı, bir mekruhtan sakınmanın sevabından çoktur. Mekruhtan sakınmanın sevabı da sünnetin sevabından çoktur. Mubahlar içinde, Allahü teâlânın sevdiklerine **"Hayrat** ve **Hasenât"** denir. Bunları yapana da sevap verilir ise de bu sevap, sünnet sevabından azdır.
Sual: Haram ile günah arasında ne fark vardır?
Cevap: Haram ile günah aynıdır. Günah, Farsça; haram, Arapça kelimelerdir. Fakat din kitaplarında bazen hem haram, hem de mekruh için günah tabiri kullanılır.[16]

[16] https://dinisualler.com/ibadet-nedir/emir-ve-yasaklar/#:~:text=Cevap%3A%20%C4%B0slam%20dininin%20bildirdi%C4%9Fi%20emirlere,%2C%20haram%2C%20mekruh%20ve%20m%C3%BCfsit.

AHİ TEŞKİLATI NEDİR? NASIL YOKOLDU?

Arapça “kardeşim” mânasındaki **ahî** kelimesinden gelen bu adın Türkçe’deki **akı**dan (cömert) türetildiğini ileri sürenler de vardır. Temelde Kur’an’a ve Hz. Peygamber’in sünnetine dayandırılan prensipleriyle İslâmî anlayışa doğrudan bağlı olan Ahîliğin, tasavvufta önemli bir yeri bulunan “uhuvvet”i hatırlatmasından dolayı da kolayca yayılması ve kabul görmesi mümkün olmuştur. Bu teşkilâtın Anadolu’da kurulmasında fütüvvet teşkilâtının büyük tesiri vardır. İslâm’ın ilk asrından itibaren görülmeye başlayan fütüvvet teşekkülleri içinde hicrî III. (IX.) yüzyıldan itibaren de esnaf birlikleri ortaya çıkmıştır. Başka bölgelerde mensuplarına **civanmerd, ayyâr** (ayyârân), **fetâ** (fityan) gibi isimler verilen fütüvvet ülküsünün, İslâm’ın yayılmasına paralel olarak Suriye, Irak, İran, Türkistan, Semerkant, Endülüs, Kuzey Afrika ve Mısır’da esnaf ve sanatkârlar arasında yaygın olduğu bilinmektedir. Türkler, İslâmiyet’i kabul etmeleri ve Anadolu’ya yerleşmelerinden itibaren fütüvvet ülküsünü benimseyip kendilerine has yiğitlik, cömertlik ve kahramanlık vasıflarıyla süslemişlerdir. Bununla birlikte Ahîliğin temel belirleyicisi olan İslâmî-tasavvufî düşünüş ve yaşayış her devirde ve bölgede geçerliliğini korumuştur.

Abbâsî Halifesi Nâsır-Lidînillâh (1180-1225), siyasî ve sosyal durumu gittikçe bozulan devletin otoritesinin yeniden kurulmasında ve içtimaî huzurun sağlanmasında fütüvvet birliklerinin büyük bir güç olacağını düşünmüş ve bu teşekkülleri siyasî otoriteye bağlamada başarı sağlamıştır. Halife Nâsır fütüvvet birliklerini yeniden teşkilâtlandırırken fütüvvetnâmelerde bu birliklerin ilke ve kaidelerini tanzim etmiş, diğer müslüman hükümdarlara da elçi ve fermanlar gönderip kendilerini fütüvvet teşkilâtına girmeye davet etmiştir. Bu faaliyetin bir parçası olarak ilk defa Anadolu Selçuklu Devleti’yle I. Gıyâseddin Keyhusrev zamanında temas kurmuştur (1204). I. Gıyâseddin Keyhusrev, hocası Mecdüddin İshak’ı (Sadreddin Konevî’nin babası) Bağdat’a Halife Nâsır’a elçi olarak göndermiştir. Mecdüddin İshak dönüşünde, Sultan I. Gıyâseddin’in isteği üzerine Halife Nâsır tarafından gönderilen Muhyiddin İbnü’l-Arabî, Evhadüddîn-i Kirmânî ve Şeyh Nasîrüddin Mahmûd el-Hûyî gibi büyük mürşid ve mutasavvıfları Anadolu’ya getirmiştir. Bundan sonra Anadolu’nun her tarafında irşad faaliyetlerine başlayan Evhadüddîn-i Kirmânî ve halifeleri için çok sayıda tekke ve zâviye yapılmıştır. Daha sonraları I. İzzeddin Keykâvus ve I. Alâeddin Keykubad’ın da fütüvvet teşkilâtına girmeleriyle Anadolu’da Ahîliğin kuruluşu tamamlanmıştır. Özellikle I. Alâeddin Keykubad zamanında Halife Nâsır’ın meşhur mutasavvıf Şehâbeddin es-Sühreverdî’yi Anadolu’ya göndermesinin Anadolu’da ahî teşkilâtının kurulmasında önemli bir yeri vardır.

Anadolu'da Ahîliğin kurucusu olarak bilinen ve İran'ın Hoy şehrinde doğan Şeyh Nasîrüddin Mahmûd (ö. 1262), sonraları Ahî Evran ismiyle anılmıştır. Özellikle I. Alâeddin Keykubad'ın büyük destek ve yardımıyla, bir taraftan İslâmî-tasavvufî düşünceye ve fütüvvet ilkelerine bağlı kalarak tekke ve zâviyelerde şeyh mürid ilişkilerini, diğer taraftan iş yerlerinde usta, kalfa ve çırak münasebetlerini ve buna bağlı olarak iktisadî hayatı düzenleyen Ahîliğin Anadolu'da kurulup gelişmesinde Ahî Evran'ın büyük rolü olmuştur.

Anadolu'da hızla yayılan bu teşkilâtın mensupları, şehirlerde olduğu gibi köylerde ve uç bölgelerde de büyük nüfuza sahip olmuşlar, Anadolu'da bilhassa XIII. yüzyılda devlet otoritesinin iyice zayıfladığı bir dönemde şehir hayatında yalnızca iktisadî değil, siyasî yönden de önemli faaliyetlerde bulunmuşlardır. Ahîler, bağımsız siyasî bir güç olmamakla birlikte, zaman zaman merkezî otoritenin zayıfladığı, anarşi ve kargaşanın ortaya çıktığı dönemlerde siyasî ve askerî güçlerini göstermişler ve önemli fonksiyonlar üstlenmişlerdir. Özellikle Moğol istilâsı sırasında ahî birlikleri şehirlerin yönetimine mahallî otorite olarak hâkim olmuşlardır. Ahîliğe çok hizmet eden I. Alâeddin Keykubad, oğlu II. Gıyâseddin Keyhusrev tarafından öldürülünce, ahîlerin II. Gıyâseddin'e karşı direndikleri ve onun Kösedağ'da Moğollar'a yenik düşmesinden sonra Tokat ve Sivas'ı ele geçiren Moğollar'a karşı Kayseri'yi başarıyla savundukları bilinmektedir. Ayrıca Osmanlı döneminde Düzmece Mustafa olayında da Bursa'yı ona karşı savunmuşlardır.

Büyük şehirlerde çeşitli gruplar halinde teşkilâtlanan ahîlerin her birinin müstakil bir zâviyesi vardı. Küçük şehirlerde ise muhtelif meslek grupları tek bir birlik teşkil edebiliyorlardı. Anadolu Selçuklu Devleti zamanında bu birlikler mesleklere ait problemleri halletmekte ve devlet ile olan münasebetleri düzenlemekte idiler. Mal ve kalite kontrolü, fiyat tesbiti, bu birliklerin aslî görevi idi. Bu dönemde, teşkilâta ilk defa girenlere **yiğit** veya **çırak** adı verilir, ahîlik daha sonra kazanılırdı. Esnaf birliklerinin başında şeyh, halife veya nakibler, bütün esnafın en üst makamında ise şeyhü'l-meşâyih bulunuyordu. Ayrıca mesleğin geleceği açısından çırakların yetiştirilmesine de çok büyük önem veriliyordu. Anadolu'da köylere kadar yayılan Ahîlik pek çok devlet adamını, askerî zümre mensuplarını, kadı ve müderrisleri, tarikat şeyhlerini bünyesinde toplamıştır. Bu durum XIV. yüzyıla kadar sürdü; bundan sonra ise organize esnaf birlikleri şeklini aldı ve iktisadî faaliyet ön plana çıkmaya başladı.

Ahîlik Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda da büyük rol oynadı. Âşıkpaşazâde, Osmanlı Devleti'nin kuruluşu sırasında faal rol oynayan dört zümre arasında ahîleri de zikreder. İlk Osmanlı padişahlarının ve vezirlerinin çoğunun ahî teşkilâtına mensup şeyhler olduğu, I. Murad'ın şed kuşandığı

ve teşkilâttan fetihlerde askerî bir güç olarak faydalanıldığı bilinmektedir. XIV. yüzyıl ortalarında Orhan Gazi döneminde Anadolu'yu gezen ünlü seyyah İbn Battûta, ahî birliklerinin şehir ve köylerde teşkilâtlanan zanaat ve ziraat ehli zümreler olduğunu belirtir ve tasavvufî hayatla olan yakınlıklarına temas edip misafir olduğu ahî zâviyelerinin isimlerini verir.

Ahîliğe giriş şerbet içmek (şürb), şed veya peştemal kuşanmak, şalvar giymekle gerçekleşmekteydi. Ahîlik bünyesi içindeki esnaf birlikleri ustalar, kalfalar ve çıraklardan oluşuyordu. Çıraklıktan itibaren birlik içinde yükselmek için meslekî ehliyet ve liyakat şarttı. Çıraklar mesleği çok iyi öğrenmedikçe dükkân açamazlardı. Esnaf ve dükkân sayıları, iş aletleri ve tezgâhlar sınırlandırıldığı gibi ihtiyaca göre mal üretimi de esastı. Osmanlı döneminde esnaf birliklerinin idare tarzına çok önem verilmişti. Sanat erbabı içinde en dürüst ve en çok saygıya değer olan, muhtemelen yaşça da önde bulunan bir üstat teşkilâtın reisi olup kendisine **ahî** deniyordu. Bunların zanaat mensupları üzerinde bir şeyh gibi nüfuzu vardı. Ayrıca esnaf arasındaki inzibatı temin eden ve **yiğitbaşı** yahut **server** denilen bir ikinci reis bulunuyordu. Bir şehirde mevcut zanaat şubesi sayısı kadar olan ahîlerden birisi diğerlerine reis oluyor ve buna ahî baba adı veriliyordu. Ahî babalar, genellikle Kırşehir'deki Ahî Evran Tekkesi'ne bağlı olan şeyhler ile bunların çeşitli illerdeki vekilleri idi. Büyük âlim ve mutasavvıf Şeyh Edebâli de ahî şeyhlerinden olup Osman Gazi ile sıkı ilişkiler kurmuş ve kızını onunla evlendirmişti. Orhan Gazi ise Ahîliğe ait "ihtiyârü'd-dîn" unvanını almıştı.

Bütün prensiplerini dinin asıl kaynağından alan Ahîliğin nizamnâmelerine fütüvvetnâme adı verilirdi. Ahîliğin esasları, ahlâkî ve ticarî kaideleri bu kitaplarda yazılı idi. Teşkilâta girecek kimse ilk önce bu kitaplarda belirtilen dinî ve ahlâkî emirlere uymak zorunda idi. Fütüvvetnâmelere göre, teşkilât mensuplarında bulunması gereken vasıflar vefâ, doğruluk, emniyet, cömertlik, tevazu, ihvana nasihat, onları doğru yola sevketme, affedici olma ve tövbe idi. Şarap içme, zina, yalan, gıybet, hile gibi davranışlar ise meslekten atılmayı gerektiren sebeplerdi.

Özellikle Fâtih devrinden itibaren Ahîlik siyasî bir güç olmaktan çıkarak esnaf birliklerinin idarî işlerini düzenleyen bir teşkilât halini aldı. XVIII. yüzyıldan XX. yüzyıl başlarına kadar teşkilâtın gedik (lonca) adını aldığı söyleniyorsa da 1824 tarihli Selânik ile ilgili bir arşiv belgesinde (BA, Cevdet-Zabtiye, nr. 266) ve Ahî Evran Zâviyesi'nden bahseden bir takrirde (BA, Cevdet-Belediye, nr. 5150), **ahî baba, ahîlik, yiğitbaşı, üstatlık,**

kethüdâlık gibi Ahîliğe ait terimlerin kullanılması, bu ismin uzun süre devam ettiğini göstermektedir.[17]

[17] https://islamansiklopedisi.org.tr/ahilik

Ahilik Nasıl Yok Oldu?

Devlet her ne kadar bu teşkilatı kalkınmak ve daha bilgili insanlar yetiştirmek için kurmuş olsa da bu teşkilatın üyelerinden de doğal olarak vergi almıştır. Tıpkı devletin içinde barındırdığı diğer insanlar gibi. Fakat bazı insanlara göre bu vergiler esnafı ve çalışanı mutsuz ederek işlerinden kopmalarını ve devlete karşı ayaklanmalar çıkarmalarını sağlamıştır. Buna ek olarak teşkilatın sonu da bu insanlara göre bu yüzden gelmiştir. Fakat bu doğru değildir. Çünkü ahilik teşkilatı aslında 17. yüzyıldan itibaren bozulmaya ve çökmeye başlamıştır.

Avrupa'da ortaya çıkan Sanayi İnkilabı sonucu kurulan fabrikalar, ucuz ve seri üretime geçmişler, buna karşılık küçük el tezgahları ile üretim yapanlar bu değişime ayak uyduramamışlardır. Bazı kaynaklara göre 17. yüzyılın ortalarına doğru Batı Avrupa sanayi ürünlerinin Anadolu'nun en uzak köşelerine kadar yayılmış olduğu, Sivas ve Kayseri'de orta halli halkın bile Londra çulhasından elbise giydiği aktarılmaktadır. Buna ek olarak Ahi Teşkilatı'nın çökme sebeplerinden bir diğeri ise ham madde yoksunluğudur. Ham madde Batıya satılmaya başlanmış; bunun sonucunda Anadolu'da, fiyatlar yükselmiş, üretim azalmıştır. Yani Ahi Teşkilatı'nın çökmesinin vergilerle pek alakası yoktur.[18]

[18] https://www.ilimvemedeniyet.com/ahilik-nedir-ahi-evran-kimdir-ahilik-teskilati-ve-ozellikleri.html

AHİLİK VE İSLAMDA TİCARET AHLAKI

Kişinin hayatını devam ettirmesi, kendi ve sorumluluğu altındakilerin ihtiyacını giderebilmesi için çalışması, üretmesi ve ihtiyacı olanı satın alması gerekmektedir. İslam dini ticarette aldatmaya, haksız kazanca, güvensizliğe yol açacak bütün yolları kapamış, ticarî hayatı dini ve ahlaki ilkelerle tanzim etmiştir.

Ticarette, alışverişte en önemli ölçü dürüstlüktür. Satılan malın kalitesi, sağlamlığı, varsa kusuru gizlemeden, yalan söylemeden karşı tarafa söylenmelidir. Allah Resulü (s.a.s.) sözünde ve işinde doğru tüccar hakkında şöyle buyurmuştur: **"Güvenilir, dürüst, Müslüman tacir, kıyamet günü şehitlerle beraberdir."** (İbn Mace, Ticaret, 4) Ticaret hayatında aldatma, hile, sözünde durmama, yalan söyleme kişinin itibarının kaybına, güvenin zedelenmesine sebep olur. Uhrevî boyutuyla bunlar kul hakkıdır, dünyada telafi edilmediğinde ahirette hüsrana uğranmasına sebep olacaktır

Çalışan işçi, memur işini iyi yapmalıdır. Mesaisine dikkat etmeli, aldığı ücretin hakkını vermelidir. Rabbimiz "**Yaptığınızı güzel yapın; Allah güzel yapanları sever**." (Bakara, 2/195) buyurmuştur. İşveren, patron ise işçisinin hakkını gözetmeli, çalıştırdığı mesaisinin ücretini zamanında ödemelidir. Peygamber Efendimiz (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "**İşçiye ücretini, (alnının) teri kurumadan veriniz."** (İbn Mace, Ruhun, 4) Günümüzde işçilerin sigorta primlerinin tam yatırılmaması veya eksik yatırılması ücretlerinin zamanında ödenmemesi bir kul hakkıdır.

Borçlu imkânı olduğu müddetçe söz verdiği zamanda borcunu ödemelidir. Peygamber Efendimiz (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: **"Maddi imkanı olan kişinin borcunu bekletmesi zulümdür."** (Müslim, Müsakat, 33) **"Sizin en hayırlınız borcunuzu en iyi şekilde ödeyeninizdir."** (Buhari, Vekalet, 5)

Samimiyet ticarette de olmalı, kişi kendi kazancını düşünmekle birlikte, başkalarını da düşünmesi gerekir. Maalesef günümüzde madde, haz, kazanç ve harcama üzerine kurulu dünya düzeni oluşturulmaya çalışılmaktadır. İslam dini hayatın sadece bu dünya ve maddiyat üzerine olmadığını, ahiretin ve değerlerin olduğunu bize hatırlatmaktadır. Satıcının piyasayı düşürmemek veya fiyatları yükseltmek için ürünü çöpe dökmesi hem İslam'ın ruhuna aykırıdır hem de israftır.

Ticaret erbabının kazanması, sermayesini çoğaltması pek tabii normaldir. Ancak fiyatların yükselmesi için malı stok yapması, insanların ihtiyacı varken satmaması hem dinî hem de insanî olarak doğru kabul edilmez. İslam ticaret hukukunda karaborsacılık yasaklanmıştır. Karaborsacılıkla piyasada yapay/sunî bir kıtlık oluşturulmakta, piyasa istikrarının

bozulmasına sebep olmakta, az emekle çok kazanılmaktadır. Karaborsacılık İslam'ın ruhuna uymayan, şefkat ve merhamet esasına dayanan İslam Ahlakına ters, dinen çirkin ve kötü bir davranış olarak kabul edilmiştir.

Peygamber Efendimiz (s.a.s.) gençlik yıllarında Abdullah b. Cüd'ân'ın evinde yapılan bir antlaşmaya (hilfül-fudul) katılmıştı. Antlaşmada zulme uğrayanların haklarını zalimden alıncaya kadar mücadele edeceklerine, Mekke halkından veya Mekke'ye dışarıdan gelen kimselerden haksızlığa uğrayanların yanlarında yer alacaklarına, zalimden hakkını alıncaya kadar destekleyeceklerine dair karar aldılar. Peygamber Efendimiz (s.a.s.) bu antlaşmayı övgüyle bahsetmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.) hicretten sonra Medine'ye geldiğinde Beni Saide bölgesindeki açık bir alanı pazar yeri olarak seçmiş ve bir pazar nizamnamesi hazırlamıştı. Tecrübeli bir tacir olan Hz. Peygamber (s.a.s.), zaman zaman kendisi de pazarı denetlediği gibi, pazarı kontrol için görevliler tayin etmişti.

Hz. Peygamber'den (s.a.s.) sonra İslam coğrafyasında fütüvvet adı verilen esnaf birlikleri ortaya çıkmıştır. Anadolu'da ise 13. yüzyılda Şeyh Nasîrüddin Mahmûd, bilinen ismiyle Ahî Evran tarafından, toplumun ihtiyacı olan meslek ve sanat alanlarında insan yetiştirmek, aynı zamanda bu kişilerin ahlaken gelişmesini sağlamak amacıyla sosyo-ekonomik ve dinî bir teşkilat olan ahilik kurulmuştur. Ahilik, şehir, kasaba ve köylerde orta ve küçük esnaf, çeşitli zanaatkarlardan oluşan üyelerin haklarını korurken, diğer taraftan onları disipline etmiştir. Ahi birlikleri meslekle ilgili sıkıntıları çözmekte, mal ve kalite kontrolü yapmakta, fiyatların belirlemekte, diğer taraftan mensuplarının devletle olan ilişkileri düzenlemekteydiler. Ahiler şehre gelen yabancıları karşılar, onları koruma ve kollama ve her türlü ihtiyaçlarını temin görevini üstlenirdi. Ahi zaviyesinde mesleki bilgi ve kuralların yanında manevi değerler de öğrenilirdi.

Ahilik teşkilatına intisap edecek kişiye daha ilk adımda uyması gereken dinî ve ahlaki emirler hatırlatılmakta, bunlardan herhangi birisine uymadığı ya da fütüvvet ehline yakışmayan bir harekette bulunduğunda derhal meslekten ihraç edileceği kendisine bildirilmektedir. Ahiliğe giriş merasiminde "nereye varırsan izzet ve hürmetle var, nerede oturursan edeple otur, bir söz söylersen hikmetle söyle, söylemezsen dinle, kalktın mı hizmetle kalk" denilerek uyulması gereken dört emir bildirilmektedir.

Şed kuşanırken de şu sekiz öğüt verilirdi: "Allah'ın yolunu hatırla, dinini gözet, çekinme yolunu sıkı tut, ahiret işlerine hazırlan, insanların ayıplarını ört, kötü huyunu gider, insafı ver ve ahiret yurdunu al."

Çankırı'nın geleneksel "Yaran" kültürünün de temelinde Ahilik vardır. Yaran saygı, dürüstlük, misafirperverlik, görgü kuralları, yardımlaşma ve

dayanışma, iş-meslek ahlakı gibi pek çok değerlerin, ahlak esaslarının öğrenildiği yerdir. Hem ahinin hem de yaranın kapısı açıktır yani misafirperverdir. Kalbi açıktır, kimseye karşı kin ve nefret beslemez. Alnı açıktır, yüz kızartıcı, mahcup edici işler yapmaz. Eli kapalıdır, harama el uzatmaz. Dili kapalıdır, kimse hakkında yalan, gıybet, iftira gibi kötü sözler söylemez. Beli kapalıdır, gayri ahlaki ilişki içinde olmaz, iffetlidir.

Ahilik değerler sisteminin temelinde kardeşlik anlayışı vardır. Ahilik, birbirini seven, birbirine saygı duyan, yardım eden, ihtiyaç sahibini gözeten, yoksulu barındıran, çalışmaya önem veren, din ve ahlâk kurallarına bağlı esnaf ve sanatkârların iş teşkilâtıdır. Ahilikte en ideal örnek insan Hz. Peygamber (s.a.s.)'dir. Ahilik düsturlarının temeli Kur'an ve sünnettir.[19]

[19] https://www.dogruyolgazetesi.com/yazarlar/huseyin-yazici-il-vaizi/ahilik-ve-islamda-ticaret-ahlaki/1671/

TİCARET AHLAKINDA İLKELER

1. **Dürüstlük**

Ticarette, alışverişte en önemli ölçü dürüstlüktür. Satılan malın kalitesini, sağlamlığını, varsa kusurunu gizlemeden, yalan söylemeden karşı tarafa söylenmelidir.

Peygamberimiz (s.a.s.), bir gün bir buğday yığınının yanına gelmiş, elini buğdayın içine soktuğunda parmaklarına ıslaklık dokunmuştu. Bunun üzerine sahibine, "**Bu ne?"** diye sordu. Buğdayın sahibi; "Onu yağmur ıslattı, ey Allah'ın Resûlü!" deyince, Peygamberimiz; *"***O ıslak kısmı, insanların görmesi için üste çıkarsaydın ya. Aldatan benden değildir.***"* (Müslim, İman, 43) buyurdu.

Hikaye: Adamın biri ineğin sağılan sütüne su katarak satıyormuş. Bir gün yağan yağmurdan oluşan sel birçok şeyle birlikte adamın ineğini de götürmüştür. Bunun üzerine çocukları toplanarak babalarına:

Süte kattığımız sular var ya! İşte o sular toplanarak sel haline geldi ve ineğimizi götürdü" demişlerdir. (Gazzali, II, 78; Abdulaziz Beki, İslamda Ticaret Ahlakı, 2005, 69)

"Mallarınızı aranızda haksız sebeplerle yemeyin." (Bakara, 2/188) Rabbimiz haksız kazancı yasaklıyor.

Allah Resulü (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: **"Güvenilir, dürüst, Müslüman tacir, kıyamet günü şehitlerle beraberdir."** (İbn Mace, Ticaret, 4)

Dürüstlüğün zıddı yalan söz ve yalan yemin müslümana yakışmaz. Dünyalık elde etmek, daha çok kazanmak, malı satmak için yalan söylemek ve yalan yemin ahirette zarara uğramıza, kul hakkına sebep olacaktır.

2. **Ölçü ve Tartıyı Tam Yapmak**

"Ölçüyü tastamam yapın, (insanların hakkını) eksik verenlerden olmayın. ﴾181﴿ Doğru terazi ile tartın. ﴾182﴿ İnsanların hakkı olan şeyleri kısmayın. Yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın. ﴾183﴿" (Şuara, 26/181-183) Kur'an-ı Kerim'de ölçü ve tartıda hile yapanlar şiddetli bir şekilde uyarılmış, ahirette yaptıklarından hesap verecekleri hatırlatılmıştır.

3. **İşi İyi Güzel Ve Sağlam Yapmak**

Rabbimiz "**Yaptığınızı güzel yapın; Allah güzel yapanları sever**." (Bakara, 2/195) buyurmuştur. Hz. Peygamber (s.a.s.) de: **"Allahu Teâlâ, bir iş yaptığınız zaman onu sağlam ve güzel yapmanızı sever."** (Beyhakî, Şüabü'l-İman, 4/334) buyurmuştur

Çalışan işçi, memur işini iyi yapmalıdır. Mesaisine dikkat etmeli, aldığı ücretin hakkını vermelidir. Şayet yaptığı işi iyi yapmayan, kul hakkına girmiştir. Aldığı ücreti helal ettirememiştir. İşveren, patron ise işçisinin hakkını gözetmeli, çalıştırdığı mesaisinin ücretini zamanında ödemelidir. "**İşçiye ücretini, (alnının) teri kurumadan veriniz."** (İbn Mace, Ruhun, 4) Günümüzde işçilerin sigorta primlerinin yatırılmaması, eksik yatırılması, ücretlerinin zamanında ödenmemesi bir kul hakkıdır.

4. **Ödemenin Zamanında Yapılması**

Borçlu imkanı olduğu müddetçe söz verdiği zamanda borcunu ödemelidir. Zira borcun zamanında ödenmesi bir söz vermektir. Verilen sözün yerine getirilmesi gerekmektedir. Zamanında ödenmeyen borç, alıcıyı zor duruma düşürecektir. Hadisi şeriflerde **"Maddi imkanı olan kişinin borcunu bekletmesi zulümdür."** (Müslim, Müsakat, 33) **"Sizin en hayırlınız borcunuzu en iyi şekilde ödeyeninizdir."** (Buhari, Vekalet, 5) buyrulmuştur.

İŞ AHLAKI İLE İLGİLİ ÖNEMLİ HİKAYELER

Bu bölümde iş ahlakı hususunda yazılan, anlatılan dilden dile dolaşan hikaye ve örnek davranışlara yer vereceğiz.

Örnek yaşantıların, davranışların iş ahlakını doğru anlamamıza vesile olacağı kanaatindeyiz. Umarız ki bu örnekler ile asıl gaye anlaşılmış olur.

Fatih Sultan Mehmet ve Çarşı Esnafı

Fatih Sultan Mehmet Han, İstanbul'u fethetmeye hazırlandığı sıralarda halkının durumunu görme maksatlı tebdili kıyafetle çarşıya iner. Sabah erken saatlerde yanına aldığı veziriyle çarşıda olan fatih, girdiği ilk dükkândan birkaç şey ister.

Dükkân sahibi kendisini tanımamakla beraber, arzu ettiği şeylerden sadece birini hazırlayıp verir. Bunun üzerine sultan diğer …istediği şeylerinde hazırlanmasını söyler. Dükkân sahibi; "efendim ben sabah siftahımı yaptım, komşumda henüz dükkanını yeni açmıştır. Diğer isteklerinizi de ondan alınız." sultan yan dükkâna girer, istediklerinden yine biri hazırlanmış ve yan dükkâna gitmesi, çünkü komşusunun bu sabah siftah yapmadığı, diğer alacaklarını da ondan almasını ister. Bu durum böyle devam eder. Alış verişi bitiren sultanın ağzından şu cümle dökülür; "Allah'ım, değil bu milletle İstanbul'u, Dünyayı bile fethederim."[20]

[20] Yavuz Bahadıroğlu-Biz Osmanlıyız

"Aklı öldürürsen,
ahlak da ölür. Akıl
ve ahlak öldüğünde
millet bölünür.
Kadı'yı satın aldığın
gün adalet ölür.
Adaleti öldürdüğün
gün Devlet de ölür."
Fâtih Sultan Mehmed Han

Yabancı Kumaş Tüccarı

Yabancı bir kumaş taciri Osmanlı'da bir kumaş imalathanesinin mallarını beğenip hepsini almak ister. Mal sahibinin kumaşları ayarlarken bir top kumaşı ayırdığını görür. Yabancı tacir bu hareketin sebebini sorunca "Onu sana veremem, kusurludur" yanıtını alır. Yabancı tacirin "ziyanı yok, önemli değil" dese de Osmanlı esnafı o kumaş topunu vermemekte direnir ve şöyle der: "Benim malımın kusurlu olduğunu siz biliyorsunuz. Ama onu kendi memleketinizde satarken alıcılarınız benim bunu size söylediğimi bilmeyecekler ve ben onlara kusurlu mal satmış olacağım. Burada Osmanlının gururu, şeref ve haysiyeti rencide olacak, bizi de hilekâr zannedecekler. Bu yüzden bu kusurlu topu size veremem."[21]

Püf noktası

Ahi Evran zamanında bir çırak ustasından icazet aldıktan sonra ayrılıp kendi dükkânını açabilirdi. O dönemde Orta Anadolu'da bir camcı ustasının çırağı artık zamanının geldiğini düşünerek ustasından icazet ister ancak ustası "daha olmadın" diyerek el vermez. Çırak daha fazla bekleyemez ve gidip başka bir şehirde kendi dükkânını açar. Elbette dikiş tutturamaz… Yaptığı bütün camlar, biblolar bir süre sonra çatlar. Böyle olunca bir yıl sonra iflas eden çırak, ustasına yalvar yakar geri döner. Ustası onu affedip tekrar yanına alır. Sonra bir gün gerekli zamanın geçtiğini düşünen usta, çırağını çağırır ve artık ona el vereceğinin müjdesini verir. Ama ayrılmadan önce çırağın yapması gereken bir şey daha vardır. Ustası, onu daha önce giremediği karanlık odaya götürür. Burada yeni bitmiş, sıcak işler bir kenarda durmaktadır Tavanda da toplu iğne deliği kadar bir yerden güneş ışığı gelmektedir. Usta, kenarda duran sıcak bir parçalardan birini alır, ışığa tutar ve bakar ki camın bir yerinde küçücük bir hava kabarcığı vardır. Buna üfler ve kabarcık kaybolur. Çırak anlar ki daha önce yaptığı işler bu püf noktası yüzünden çatlamaktadır. Bunu da öğrendikten sonra ustasıyla helalleşir ve yoluna devam eder.[22]

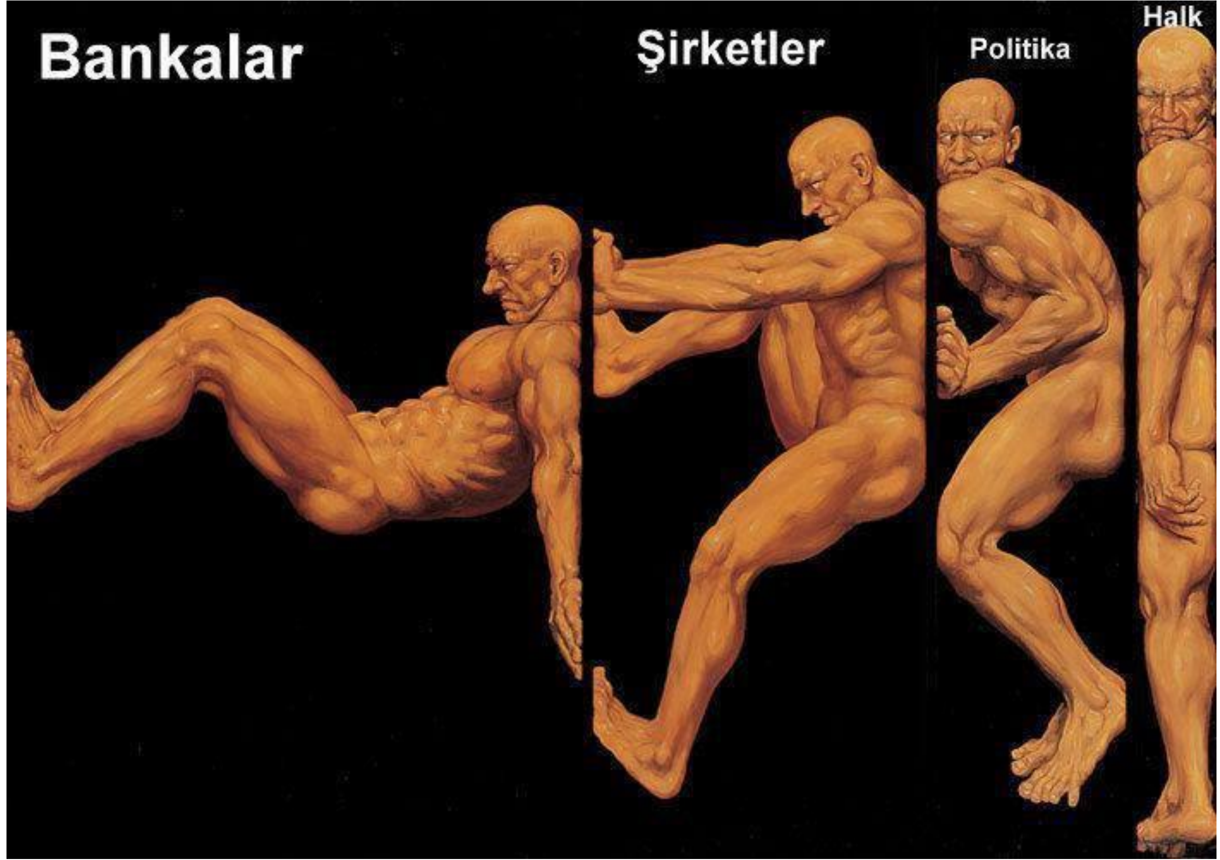
Pabucun Dama Atılması

Ayakkabıcı esnafının yaptığı ayakkabılar sürekli kötü çıkarsa buna gelecek şikâyetlere Ahi teşkilatı el koyardı. Ahi lideri bu esnafın o kötü pabucunu

---

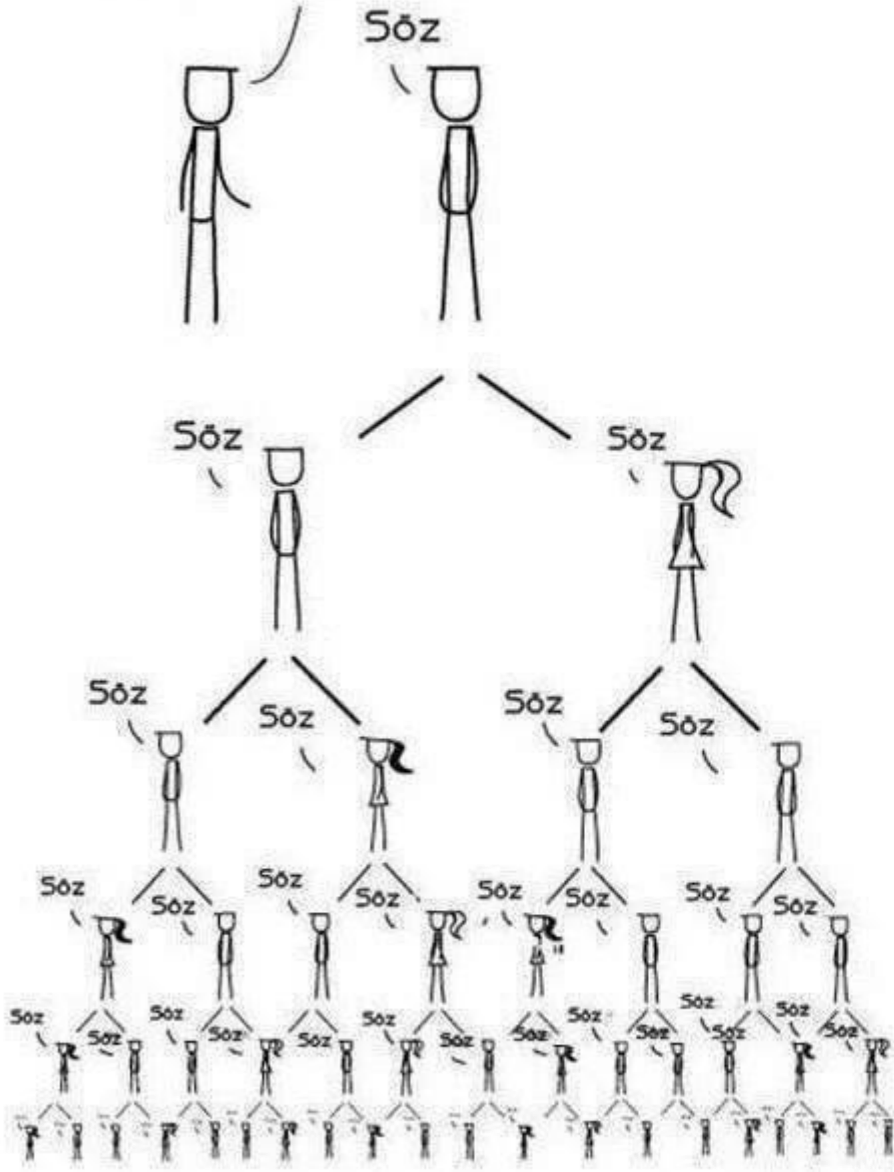
[21] http://tesvak.com/ahi-ahlakani-anlatan-hikayeler/
[22] A.g.e.

dama atar ya da dükkânına astırırdı. Böylece kötü ayakkabı teşhir edilen kişi aynı şeye devam ederse orada iş yapamaz hale gelirdi.[23]

Bir karikatürün anlattıkları

[23] A.g.e.

Söz taşımanın sonuçları _ İş ahlakı ve dedikodu

İş Ahlakının kurallarından biri de hesabını bilmektir.

HZ. MEVLANA'DAN İNCİLER

Lâ tahzen! (Üzülme!)*
Bir şey olmuyorsa: Ya daha iyisi olacağı için, Ya da gerçekten olmaması gerektiği için olmuyordur.
Şu uçan kuşlara bak! Ne ekerler, ne biçerler… Onların rızkına kefil olan Allah; seni mi ihmal edecek sanırsın! Yeter ki sen istemeyi bil..
Lâ tahzen! (Üzülme!) İnsanlar senin kalbini kırmışsa üzülme! Rahman: (cellecelaluhu), "Ben kırık kalplerdeyim" buyurmadı mı? O halde ne diye üzülürsün ey can? Gündüz gibi ışıyıp durmak istiyorsan; Gece gibi kapkaranlık nefsini yak !..
"Derdim var" diyorsun; Dert insanı Hak'ka götüren Burak'tır; sen bunu bilmiyorsun. Sanma ki dert sadece sende var. Şunu bil ki; Sendeki derdi nimet sayanlar da var.
Umudunu yıkma; Yusuf'u hatırla.
Dert nerede ise deva oraya gider. Yoksulluk nerede ise nimet oraya gider. Soru nerede ise cevap oraya verilir. Gemi nerede ise su oradadır. Suyu ara, susuzluğu elde et de sular alttan da yerden de fışkırmaya başlasın.
Dünya malı Allah'ın tebessümüdür: ona bak! Ama sarhoş olma…
Lâ tahzen! (Üzülme!) Irmağa deniz, denize okyanus sığmaz. . "Aşık" olmayana anlatsan da "Ben" "Sen" anlamaz. Hakka ulaşmak için yoldur desen kimse inanmaz… Gönlünde zerre-i miskal şems olmayan; Yanmaz, yanamaz…
Ayağın kırıldı diye üzülme! Allah senden aldığı ayak yerine belki sana kanat verecek.
Kuyu dibinde kaldın diye üzülme! Yusuf kuyudan çıktı da Mısır'a sultan oldu, unutma!
İstediğin Bir şey; Olursa Bir Hayır, Olmazsa Bin Hayır Ara…
Geçmiş ve gelecek insana göredir. Yoksa hakikat âlemi birdir. Bu âlem bir rüyadır. Zanna kapılma ey can!
Rüyada elin kesilse de korkma, elin yerindedir. Dünya bir rüya ise, başına gelen felaketler de geçicidir. Neden çok üzülürsün ki?
Herşey üstüne gelip seni dayanamayacağın bir noktaya getirdiğinde sakın vaz geçme: – Çünkü orası gidişatın değişeceği yerdir.
Bu âlemin, bu kâinatın kitabı sensin: Aç da kendini oku ey can!
Kâinatın en uzak köşesi, senin içinde ufak bir nokta… Ama sen bunun farkında bile değilsin. Derdin ne olursa olsun korkma! Yeter ki umudun ALLAH olsun…
Herkes bir şeye güvenirken; Senin güvencen de ALLAH olsun.
Hiçbir günah, ALLAH'ın yüce merhametinden büyük değildir ama; Sen yine de günah işlememeye bak!
Lâ tahzen! (Üzülme!)

Derdin ne olursa olsun bir abdest al, nefes gibi… Ve bir seccade ser odanın bir kösesine, otur ve ağla , Dilersen hiç konuşma… O seni ve dertlerini senden daha iyi biliyor unutma. Dua ederken O’na kırık bir gönülle el kaldır. Çünkü Allah’ın merhamet ve ihsanı, gönlü kırık kişiye doğru uçar.
Sopayla kilime vuranın gayesi, kilimi dövmek değil, tozu kovmaktır. Allah tozunu alıyor diye, niye kederlenirsin EY CAN!

Cebi zengin fakat ruhu fakir olan insanın hali çok rezil! Çünkü o; ‘her şeyin fiyatını bilir, değerini değil.

Mevlana

HASAN CELAL GÜZEL'İN HAYATINDAN

BİR KESİT YA DA HATIRASI

Efendim, artık 68 yaşında, su katılmamış bir avanak, hakikî bir budala ve gayrikabil-i ıslah bir 'enayi' olduğumu itiraf ediyorum. Bana küçük yaşımdan itibaren 'beytülmal'ın mukaddesliğini öğretmişlerdi. Hiç kimse 'Devlet malı deniz, yemeyen domuz' dememişti.
Bütün ömrüm tâbir-i âmiyanesiyle 'eşşek gibi' çalışmakla geçti. Çalışma hayatımda tek gün dahi izin kullanmadım. Bir gece bile doyasıya uyuyamadım. Kimileri bana 'uykusuz müsteşar' adını takıp uçup kaçtığımı söylerdi ama 'Ne akılsız adam yahu!' şeklindeki fısıltılar, her gün yüzlerce telefon konuşmasıyla çınlayan kulaklarıma kadar gelirdi.
Üzerinde 'T.C. Hükümeti' yazan kurşun kalemleri, silgileri ve kâğıtları, sadece resmî hizmetlerde, âdeta okşar gibi incitmemeye çalışarak kullanırdım. Çocuklarım devlet malına ellerini dahi süremezlerdi. Plakaları kırmızı ve siyah renkli resmî arabalara bir defa dahi binmediler. Yüzlerine bakmaya kıyamadığım Mustafam ve Elifim, bir saat daha az uyuyup belediye otobüsleri ve okul servisleriyle okula gittikleri esnada, bendeniz müsteşarlık ve bakanlık yapıyordum. Bırakınız eşime araba tahsis etmeyi, evde devletin personelini çalıştırmayı; idarecilik ve siyaset hayatımda lojmanda oturmadım. Koruma görevlisi de kullanmadım. Arabamın önünde ve arkasında fiyakalı eskortlar hiç bulunmadı.
Meğer ben ne enayiymişim!...
***
Yaptığım enayiliklerin haddi hesabı yoktur... Meselâ, bendeniz milletvekiliyken -birkaç zarurî toplantı dışında- Meclis lokantasında yemek yemezdim. Zira, burada çalışanlar kamu personeliydi ve çok ucuz olan yemekler milletin kesesinden sübvanse ediliyordu. Sonra, çok beğendiğim halde, aynı gerekçelerle TBMM Sigarası da içmedim. Ceplerim şıkır şıkır metal jetonlarla dolu olarak dolaşır, özel görüşmelerimi kulisteki ankesörlü telefonlarla yapardım. O zaman 'beleş' cep telefonlarımız da yoktu.
Hiçbir hediyeyi kabul etmez; ya reddeder veya demirbaşa kaydettirerek devlete intikal ettirirdim. Yıllarca üst yöneticilik, müsteşarlık, bakanlık yaptım; hâlen evimde bu dönemlere ait -bronz plaketler dışındatek bir hatıra eşya göremezsiniz.
Benim anladığım mânâda siyasete 'Zengin girilir, fakir çıkılır'. Biz enayiler, devlet hizmetini ve siyaseti böyle anlıyoruz. Siyasî hayatımda önüme çıkan yüzlerce fırsatı teperek mal mülk edinmedim. Bilâkis, ANAP'taki Genel Başkanlık mücadelesinde, Bond çantalarda getirilen paraları reddederek, eşimin SSK kredisiyle aldığı Oran'daki daireyi; YDP'nin kuruluşunda da

babamdan kalan Malatya'daki ev ile dedemden kalan Gaziantep'teki evin bana düşen hisselerini harcadım.
Bu arada, eşimin uzmanlığıyla ve alınteriyle hak ettiği 'Vakıflar Genel Müdürü' olarak tayin kararnamesini, nasıl engellediğimi de unutmayayım.
Sadece bununla kalsa neyse... ANAP döneminde, şiddetle muhalefetime rağmen çıkarılan 'kıyak emekliliği' reddedip tek maaşa devam ettim. Bu haksız uygulama hâlen devam ediyor. Başbakanlık Müsteşarı'yken, milletvekili maaşlarının buna göre ayarlanmasını gerekçe göstererek kendim için sözleşme yapmadım ve üç yıl müddetle emrimdeki daire başkanlarından bile daha az maaş aldım.
Meğer ben ne enayiymişim!...
***
Şimdi 70'ine merdiven dayadım. Hâlâ kirada oturuyorum. Kendime ait tek mülküm kitaplarım... Yani, sizin anlayacağınız, gerçek anlamda 'Dikili ağacım dahi yok'. Hizmet hayatım boyunca, muhatabımın bıyık altından gülerek dinlediği, 'Bu fukara millete ben bu masrafı hiç yaptırır mıyım?' lâfım vardı.
Sevgili okuyucularım, bu yazdıklarımı okuyup da sakın bütün bunlardan pişmanlık duyduğumu sanmayınız. Enayilik öylesine içime işlemiş ki geriye dönmek mümkün olabilse gene aynısını yapardım.
Beni bütün 'enayiliğime' rağmen kimseye muhtaç etmeyen Yüce Allahıma hamd ediyorum.
73 YAŞINDA 1 RECEP 1439/ 19 MART 2018 PAZARTESİ HAKKA YÜRÜDÜ.
Böyle enayiye can kurban
Rabbim rahmeti ile muamele eyler inşaallah
Bu yazıyı Siyasetin kirli meydanlarında cirit atanlara ithaf ediyorum.

1960'larda Hindistan'da ekonomik kriz yaşanır. Temel ihtiyaçların fiatı hiç görülmemiş bir şekilde artar. Dayanmak güçtür artık.

Halk büyük âlim Yusuf Kandehlevi'nin yanına gelip durumdan yakınır ve ne yapmaları gerektiğini sorarlar. Kandehlevi şunu söyler:

İnsanlar ve eşyalar Allah katında terazinin iki kefesi gibidir.

Eğer Allah'ın katında insanın değeri artarsa eşyanın değeri düşer ve fiatlar ucuzlar.
Eğer insanın değeri düşerse eşya değerlenir ve fiatlar artar. Vazifemiz anlaşılmış olmalı, der ve şu âyeti okur:

"Eğer o şehirlerin halkı hakkıyla iman edip takva sahibi olsalardı, muhakkak onların üzerine gökten ve yerden nice bereket kapıları açardık" (Araf sûresi, âyet 96)

Yaşlı adamın eşi evde tereyağı yapıyordu kocası ise her gün yakınlarındaki bakkala götürüp satıyor onunla geçiniyorlardı. Bakkal adamın getirdiği tereyağını hiç tartmıyordu. Ancak bir gün acaba dedi, adam gittikten sonra tereyağını tartıya koydu, 900 gram olduğunu görünce çok öfkelendi ve yarın geldiğinde bunun hesabını sorar bir daha da ondan alışveriş yapmam dedi. Ertesi sabah yaşlı adam elinde tereyağı içeriye girdi, bakkal sert bakışlarıyla bir daha senden tereyağı almayacağım dedi. Yaşlı adam üzülerek efendim bir yanlışım mı oldu dedi. Bakkal, efendi senin bana verdiğin tereyağını tarttim 900 gram geldi ayıp değilmi bu yaptığın dedi. Yaşlı adam utanarak başını yere eğdi ve - efendim bizim terazimiz yok, sizden bir kilo şeker almıştık onu tartı olarak kullanıyoruz dedi. Bakkal utancından ne yapacağını şaşırdı. Böyledir işte dünya... Kime ne ağırlıkta kıymet verirsen o ağırlıkta kıymet bulursun.

Bu yazılı resim objelerinin hikayelerin önemine istinaden normal yazı değil de resim olarak yayınlıyorum. Maksat dikkatinizi toparlamak. Belki düz yazılarımı okumaktan sıkılmışsınızdır.

Şimdi ahlakın her alanda olması konusunda ilginç bir hikâye:

KAPI SÜRGÜLÜ BEKÇİLER UYKUDA

İki genç adam konuşuyor, o da dinliyordu. Söz dönüp dolaşıp aşku alaka bahsinde karar kılınca biri konuştu.

-Üstadım! Hani nefs sahibiyiz. Farz edelim ki ay parçası bir dilber ile halvet olmuşuz. Kapı sürgülü, bekçiler uykuda, nefs talip, arzular galip… Hani üzümler kızarmış, bağcı ortada yok misali. Böyle bir anda Yusuf olup selamette kalmak mümkün müdür?

-Bu söylediğin mümkündür, lakin bu ucuz çağda buna kimseyi inandırmak mümkün değildir. Böyle birisi nefsin elinden kurtulsa bile halkın dilinden kurtulamaz. Yine de sen bağcının kızarmış üzümleri boş bırakacağını sanma. Bekçi yok diye bağcı seni görmüyor değildir. Haram bir üzüm tanesine uzanmaya gör, onu kaç kalemin birden deftere kaydettiğine şaşarsın!...

İşte böyle değerli okurlarım. İş ahlakı derken neyi kastettiğimizi sanırım bu hikâyede daha anlamlı olarak anlatabilme imkanı yakaladık.

Çünkü yaptıklarımızı bir gören ve kaydeden var. Onun için hesabını veremeyeceğimiz işlere, tavırlara meyillere dikkat edelim.

MÜSLÜMAN TÜRK AHLAKI

Milletimizin eski parlak günlerini yakalaması için ecdâdını tanıması ve yolundan gitmesi gerekir. İşte yabancıların anlatımıyla kaybettiğimiz değerler: "Türk dükkânlarında hiçbir zaman tek meteliğim kaybolmamıştır. Ne zaman bir şey unutsam, hiç tanımadığım dükkâncılar arkamdan adam koşturmuşlar, hatta birkaç kere Beyoğlu'ndaki ikametgâhıma kadar gelmişlerdir." (Fransız müellif Motray)

"Evlerin kapısının şöyle böyle kapatıldığı ve dükkânların çoğunlukla umumî ahlâka itimaden açık bırakıldığı İstanbul'da, her sene azami beşaltı hırsızlık vaka'sı görülür." (Dr. Brayer)

"Bu muazzam payitahtta dükkâncılar, namaz saatlerinde dükkânlarını açık bırakıp camiye git-tikleri ve geceleri evlerin kapısı basit bir mandalla kapatıldığı halde, senede dört hırsızlık vakası bile olmaz." (Ubicini)

DÜRÜSTLÜK

Bir zamanlar Londra Ticaret Odası'nın en görünür yerinde şu meâlde bir tavsiye levhası asılıdır: "Türklerle alışveriş et, yanılmazsın." İtalyan gezgini Edmondo de Amicis, 1880'lerin "biz"ini anlatıyor: "İstanbul Türk halkı, Avrupa'nın en nazik ve en kibar insanlarıdır. Sokakta kavga enderdir. Kahkaha sesi nadiren işitilir. O kadar müsamahakârdırlar ki; ibâdet saatlerinde bile camilerini gezebilir, bizim kiliselerde gördüğünüz kolaylığın çok fazlasını görürsünüz."

İslâm ve Türk düşmanı Avukat Guer: "Türk şefkati, hayvanlara bile şamildir" dedikten sonra şu misâli zikrediyor: "Hayvanları beslemek için vakıflar ve ücretli adamları vardır. Bu adamlar sokak başlarında sahipsiz köpeklere ve kedilere et dağıtırlar… Sokaktaki ağaçların kuraklıktan kurumasını önlemek için bir fakire para verip sulatacak kadar kaçık Müslümanlara bile rastlamak mümkündür…" "Kaçık"lığın sebebini de açıklıyor: "Birçokları da sırf azad etmek (özgürlüğüne kavuşturmak) için kuşbazlardan kuş satın alırlar. Bunu yapan bir Türk'e bir gün yaptığı işin neye yaradığını sordum. Baktı ve şu cevâbı verdi: "Allâh'ın rızasını tahsile yarar." *(Tefekkür Dergisi, Sayı: 10, Aralık 2006)*

DÜRÜSTLÜKLE İLGİLİ DİĞER HİKAYE

" Toplantıya gideceğim. Baktım geç kalma ihtimalim var, bindim bir taksiye, muhabbetçi bir arkadaş. O anlatıyor ben dinliyorum. Tam işyerinin önüne geldik. Ankara'da Bakanlıklar. Diyelim ki. Taksi parası 9.75 TL tuttu, ben 10 TL uzattım. Hani hepimizin yaşadığı sahne vardır ya, taksici üstünü

arıyormuş gibi yapar, siz de para üstünü alabilmek için bir ayak dışarda, inmemek için debelenirsiniz. Tam o sahne olacak. Şoför, para üstü varmı diye aranmaya başladı.

"Üstü kalsın kardeşim" dedim.

Döndü bana doğru "Vaktin var mı ağabey?" dedi.

"Evet" dedim (tek ayağım hala dışarda)

Dörtlülere bastı, trafik dört şerit akıyor, indi araçtan. Önde bir büfe var. Gitti oraya, bir şeyler konuşup geldi. Bana 25 Krş uzattı. Belli ki para bozdurmuş.

"Birader" dedim,"9.75 değil,10.50 yazsa ister miydin 50 krş. benden?"

-Ne alacağım ağabey 50 krş.a

-Peki niye gittin 25 krş. için o kadar uğraştın. Üstü kalsın demiştim.

Döndü bana, attı kolunu arkaya :

-Vaktin varmı ağabey

-Var

-Çek kapıyı o zaman

Muhabbetçi bir taksici ile karşı karşıyayız.

5 dk.konuştuk. İngiltere'de profösüründen, bilmem kiminden eğitimler aldım. O taksicinin 5 dk.da öğrettiklerini, İngiliz hocalar haftalarca verdikleri derslerde öğretemediler.

Ağabey biz Keçiören'de 5 kardeşiz. Babam rençberdi benim, günlük yevmiyeye giderdi; artık inşaat falan bulursa çalışır gelir, o gün iş bulamamışsa, biz eve gelişinden, yüzünden anlardık. Durumumuz hiç iyi olmadı. Akşam yer sofrasında yemek yerdik. Yemek bitince babam bize" Durun kalkmayın" derdi. Önce dua ederdik sonra babam bize sofrada konuşma yapardı.

"Aha" dedim, "Bizim meslek", seminerci.

- Ne anlatırdı baban

 - Hayattta nasıl başarılı olunur?

O gün inşaata çağırmazlarsa eve para getiremiyor, sonra çocuklara hayatta başarı teknikleri anlatıyor.

  -Babam işe gidince büyük ağabeyimiz onu taklit ederdi, delik bir çorapla pantalonun ceplerini çıkarır, dört kardeşi karşısına alıp "Dürüst olun, evinize haram lokma sokmayın" diye anlatırken, biz de gülerdik. Annem kızardı, "Babanızla alay etmeyin. O, hem dürüst hem de çalışkandır" derdi. Yan evde iki kardeş var,onların babası zengin. Babaları birahane işletiyor, ama adamda her numara vardı, kumar falan oynatırdı. Bizim yeni hiç bir şeyimiz olmadı, hep o ikisinin eskilerini kullandık. O amca mahalleden geçerken biz 5 kardeş ayağa kalkardık, çünkü bize bahşiş verirdi. Babam eve gelince ayağa kalkmazdık. Çünkü hediye, para falan hak getire. Ağabey biz babamı kaybettik. Altı ay içinde yandaki baba da öldü. yandaki baba iki çocuğa 5 katlı bir apartman, işleyen birahane, dövizler ve araziler bıraktı. Bizim baba ne bıraktı biliyor musunuz?

-Ne bıraktı?

 -Bakkal veresiyesi ve konuşmalarını bıraktı: "Evladım işinizi dürüst yapın, hakkınız olmayan parayı almayın..."falan filan. Ağabey aradan 15 yıl geçti, diğer 2 kardeş cezaevindeler ne ev kaldı ne birahane. Ailesi dağıldı.

Biz 5 kardeş, beşimizin Keçiören de taksi durağında birer taksisi var hepimizin birer ailesi, çoluk çocuğu, hepimizin birer dairesi var. Geçenlerde büyük ağabeyimiz bizi topladı ve dedi ki:

 "Asıl mirası bizim baba bırakmış."

Hepimiz ağladık. 5 kardeş taksiciliğe başladığımızdan beri, taksimetrenin yazmadığı 10 krş.u evimize sokmadık.Her şeyimiz var Allah'a şükür.

Çok duygulandım, veda ettim, tam ineceğim :

-Dur ağabey, asıl bomba şimdi.

 -Nedir bomban ?

 -Nerede oturuyoruz biliyor musun? O iki kardeşin oturduğu 5 katlı apartmanı biz aldık. 5 kardeş orada oturuyoruz.

Evladınıza ne araba bırakırsınız ne ev ne de başka bir miras. Evlada sadece değer kavramları bırakırsınız. Bakın iki baba da evlatlarına değer kavramları bırakmışlar. A.Şerif İzgören'in kitabından alıntıdır

Erdem Toplumunda Erdemli İnsan

Sanayi toplumunda, “ekonomik insan” ürünlerin, bilgi toplumunda, “eğitimli insan” bilgilerin üretimini, tarih içinde benzeri görülmedik boyutlara taşımıştır. Yirminci yüzyılda üretilen ürün ve bilgilerin hacmi, insanlığın tarihi boyunca üretilenlerden çok daha büyüktür. Ancak üretilen ürünler ve bilgiler arasında bilge insanla birlikte erdemli insan da yok olup gitmiştir.

Yirmibirinci yüzyılın başında, dünya “Teknolojinin Ötesi” isimli kitabımızda vurgulandığı gibi, büyük bir dönüşümün eşiğindedir. Seküler kültür, insanı ya Ionesco'nun gergedanları gibi, toplu olarak ya da Kafka'nın hamamböcekleri gibi, tek tek kendine, ekonomiye, politikaya ve sanata yabancılaştırmıştır. Kültürsüzleşmenin önüne geçmek için, bilgi toplumunun “eğitimli insanı”nın, “erdemli insan”a dönüşmesi gerekir.

Hafta sonunda, UTESAV'ın yöneticileri Sami Yılmaz, İbrahim Ceylan, Salih Keskin, M. Akif Özyurt ve Faruk Yazar'ın, MÜSİAD'da düzenledikleri “İş Hayatında Erdemli İnsan” konulu bir “Arama Konferansı”na katıldım. Prof. Dr. Sabri Orman, Prof. Dr. Sedat Murat, Prof. Dr. Ömer Torlak, Prof. Dr. İsmail Özsoy, Doç. Dr. Halil Zaim, Dr. Nihat Alayoğlu ve Mehmet Polat ile birlikte, erdem toplumunda erdemli insanın görev ve sorumluluklarını tartıştık.

T.S. Eliot'ın “Bilgi içinde kaybettiğimiz bilgelik nerede? / Haber içinde kaybettiğimiz bilgi nerede?” dizeleriyle, dile getirdiği bolluk denizinde, “erdemli insan” yitirilmiştir. Ekonomik siyasal ve kültürel hayatın odak noktasına “erdemli insan”ı yerleştirmeden, bilgi toplumlarının erdem toplumlarına dönüşmeleri mümkün değildir. Yirmibirinci yüzyılı, “barış yüzyılı” yapacak olanlar, erdemli insanlardır.

Erdem toplumunda, Tom Peters'in kavramlaştırmasıyla, “Mükemmeli Arayış”, yalnızca erdemli insanların değil, herkesin “kızıl elma”sı olur. “Erdemli insan”, ekonomide “erdemli girişimci”ye, politikada “erdemli lider”e kültürde de “erdemli sanatcı”ya dönüşür. Erdemli insanların çoğunluğu oluşturduğu erdem toplumunda herkes güzellikleri özendirmek ve çirkinlikleri önlemek için, elinden gelenin fazlasını yapar.

Tokyo'da Japonlar'ın BBC'i NHK'de bir program hazırlığı sırasında, ünlü

iktisatçı John Kenneth Galbraith, yenilikçi sosyolog Alvin Toffler'ı, “Bir resim bin söze bedel”den daha çok “Bir söz bin resime bedel” olmalı demiş. Erdemli toplumda da, “Bir güzel örnek bin kötü örneğe bedel”dir. Erdemli insanların değişik alanlarda verdikleri güzel örnekler, erdem toplumunda binlerce yeni uygulamaların ilham kaynağı olurlar.

Erdemli insan, eli açıklıkta güneşe, alçak gönüllükte toprağa, kusurları örtmede de geceye benzer.

Erdemli insanın aynası hem düşüncesi hem de eylemidir.

Erdemli toplum bahçe, erdemli insan güldür.[24]

BİRİ YER BİRİR BAKAR

Ellerimizde erzak kolileri, gecekondu tâbir edilen kerpiç bir evin kapısındayız. 8 yaşlarında bir erkek çocuğu, utangaç bir edayla açtı kapıyı; "buyur" etti bizleri... Girdik içeriye, erzakları bıraktık, biraz soluklandık. Evde iki yaşlarında kız kardeşinden ve kendisinden başka kimse yoktu. Annesinin nerede olduğunu sorduk; merdiven silmeye gitmiş.
"-Bir saat sonra gelir, annem gelince kardeşimi ona bırakıp ben de okula gideceğim." dedi.
Defter-kitap kilimin üstünde açık, ders çalışıyor, bir yandan da kız kardeşi ile ilgileniyordu. Kutuya sarılmadı, yan gözüyle bile bakmadı. Kırmızı kalemi yoktu.

Kurşun kalemi de tıraşlanmamış, belli ki kalem tıraşı yoktu. Kuru boya kalemleri küçülmüş, iki parmak kalmış. Hepsini sıkı sıkı lastikle sarmış, kaybolmasınlar diye. Çok küçük yazıyordu harfleri. Defter çabuk bitmemeliydi. Zayıfça idi, kardeşi de, kendisi de... Ekim ayının sonları, hava serin ve yağmurlu idi. Sobaları kurulmamıştı, ikisinin de ayaklarında çorapları yoktu. Evde eşya çok azdı, ama her yer temizdi.

"-Su ister misiniz teyze?" dedi.
Kabul ettik, çok sevindi. Hepimize birer bardak su ikram etti. Dinlenmiştik, "bir ihtiyacı olup olmadığını" sorduk.
"-Sağ olun, her şeyim var." dedi.
Belli ki istemeyi değil, bulduğu ile yetinmeyi öğrenmişti. Belli ki, bir kez kapısını çalıp yardım edeni, ikinci bir istekle rahatsız etmekten utanıyordu. Çok hoşumuza gitti.
"-Okumak istiyor musun?" dedik.

[24] Nazif GÜRDOĞAN-27 Ocak 2010 / Yenişafak

"-Çok!" dedi.
"-Polis olacağım, katilleri yakalayacağım."

Sonradan öğrendik; âile, on yıl önce Siirt'ten İstanbul'a göç etmiş. Babasının katili bulunamamış.
Yağmur çok şiddetli yağıyordu ve biz de şemsiyesizdik. Islanmayalım diye bir mahalle yukarıda, yeni yapılmış bir sitede yaşayan arkadaşa uğramaya karar verdik. Arkadaşımızın iki kızı, bir oğlu vardı. Kızlar, özel okula gidiyorlardı, ikizdiler. Oğlan küçükleri idi. Aylığı bilmem kaç liraya anaokuluna yazdırmışlar. Çocuk, o gün gitmek istememiş, tadı yokmuş. Evde çocuklarla ilgilenen bir kadın vardı. Bize çayı da o yaptı. Kızlar çok hırçındı, kendilerinin zevkini sormadan, kendi kafasına göre annelerinin aldığı elbiseyi beğenmemişler. Çorap ponponlu değilmiş. Elbise dantelli değilmiş, lila renkli değilmiş. Ne biçimmiş.

"-Marka, bu elbise..." dedi arkadaş. "Nesini beğenmiyorlar anlamıyorum. Dün doğum günleri idi, hediye aldım ikisine de, beğenmediler."Binbir nazla formalarını giydiler. Gıcır gıcır marka ayakkabılar, marka montlar, marka şemsiyeler sırt çantaları, defter-kitapları her şey en pahalısından... Servis geldi, kızlar bin şikâyetle servise bindiler.
"-Bunlar böyle..." dedi arkadaş, "Memnun etmek mümkün değil. Hep şikâyet, hep beğenmeme hâlindeler."
Siteye yeni taşınmışlar, neden taşındıklarını anlatıyordu. Çocuklarının problemli ortamlarda büyümelerini istememişler. Yoksulluğun kişileri hırsız, yankesici, hâsılı toplum hayatında problemli insan yaptığını anlatıyordu arkadaş.

"-Ne de olsa, çocuklarımızı korumak zorundayız!.." diyordu.
Çocuklarını böylesi dilenci, problemli çocuklardan uzak tutuyor, özel okullara gönderiyorlardı. Etrafı demir parmaklıklarla çevrili yüksek duvarlı, güvenlik görevlilerinin bulunduğu sitelerde oturuyorlardı. Kapalı yüzme havuzları bile vardı. Bahçeleri güllerle donanmış, çocuk oyun alanları harika idi. Sadece site çocukları oynayabilirdi. Yabancı çocuklar değil!.. Karılı-kocalı çifter çifter arabalar, biri giriyordu siteye, bir diğeri çıkıyordu. Sohbetin tadı yoktu; hâsılı böylesi bir konuşma, sohbet olmaktan çok uzaktı. Çocukların özel okulu olsun, kreşi olsun, verdikleri milyonlarca paralarının karşılığını hizmet olarak hiçbir yerde alamadıklarının anlatıldığı bir sürü şikâyet üzerine kurulu bir lâf kalabalığıydı dinlediğimiz...
Yağmur dinmişti, fazla oyalanmadan, iki saat evvel uğradığımız çocuğa okul araç ve gereçleri almak için kırtasiyede soluğu aldık. Çocuğa yetiştirmek için hızlandık. Kapının önünde idi. Kucağında da kız kardeşi. Sorduk. Annesi daha gelmemiş, okula geç kalmış. Gözleri dolmuş, ağladı ağlayacak.
"-Bize bırak kardeşini, sen okula git. Annen gelene kadar bekleriz!.." dedik.

Kabul etmedi. Anneleri bin telâş ile koşar adım geliyordu. Çocuğun gözleri mutluluktan parlıyordu. Annesine sarıldı:
"-Neden geciktin?!" diye kızmadı.
Öptü yanaklarından okula koştu. Belli ki, annesi gecikince onu da kaybetme korkusu sarmıştı minik yüreğini... Endişesi okula gecikmesi değil, annesinin yokluğunun endişesi idi. Aldığımız kırtasiye malzemelerini bile görmedi. Onu, annesinden başka hiçbir şey o an mutlu edememişti.
"-Geciktim." dedi genç kadın.
Merdivenlerini sildiği apartman sakinlerinden hanımın biri köpeğini gezdirmeye çıkarmış.
"-Hayvan, göz göre göre merdivenlere pisledi. Temizlemem zaman aldı."
Kısa bir sohbetten sonra câmideki vaazımıza yetişmek için vedalaştık.

Yol boyu gencecik yaşta vefat eden babamı düşündüm. Babam ve amcam, yoklukta yetişmişler. Dedem hasta olduğu için, babaannem, evin ihtiyacını karşılarmış. Babam anlatmıştı bir keresinde, annesinden işittiği azarı... Altı yaşlarında imiş babam, amcam da beş. Babaannemle Meram'da oturan akrabalarının yanına gitmişler. Zeliha Teyze çağırmış babaannemi, işlere biraz yardım etsin diye. Babaannem yardıma koyulunca, Zeliha Teyze, babamla amcama birer avuç kuru üzümle şekerli leblebi vermiş. Babam leblebisini bitirince çok canı çekmiş, kese kâğıdından bir avuç daha almak için elini uzatmış ki, babaannem nasıl görmüş ise, yetişip babamın elini tutup:

"-Verilene kanaat et, izinsiz kimsenin malını alma!.." diye kulağını çekmiş.
"-O, oldu!.." derdi babam, "Artık kimsenin elindekine bakmadık, verilmeyeni de aslâ almadık. Arzu bile etmedik. Evimizde bazen sadece pekmez olurdu. Üzüm bağımız olduğu için kış günlerinde kahvaltımız sadece pekmez ekmekti. Zeytin lükstü. Makarna, zengin yemeği idi. Pekmezimizi yer, Allâh'a şükrederdik."
Babamların çocukluğu, kırklı yılların sonlarında geçmiş. Zengin ve fakirlerin aynı mahallelerde oturduğu, herkesin birbirini kolladığı yıllar... Zenginin kibirli olmadığı, fakirin kanaatkâr olduğu yıllar... Çocuklar zengin-fakir ayrımına uğrayıp kamplara ayrılmamış daha... Aynı mektepte, aynı kazanda kaynıyor çocuklar... Kimsenin kendisini ne aşağı ne de üstün gördüğü yıllar...

"Herkes Allâh'ın kulu. Zengin, sadece Allah. Kullar ise, yoksul, fakir...
Cenâb-ı Hak, rızkı dilediğine, dilediği gibi vermiyor mu?
İsterse vermekten vazgeçip almıyor mu?
O zaman mülkün sahibi O ise, insanlar neden varlık-yokluk dâvâsı yapsınlar?!
Aslında kendisinin olmayanın emânetçiliğini yapmakla neden övünsünler?!

Nihayetinde herkes kabre sadece kefenle girmeyecek mi? Yerin üstünde yapılan zengin fakir ayrımı, yerin altında nazar-ı itibara alınmayacak ki..." gibi peşpeşe gelen îmân nûru ile aydınlanmış sözlerin dillerini süslediği, gönül zenginliğine paha biçilemeyeceği anlayışı ile dopdolu insanlar... Zengin olanlar mahşerde:
"Malını nerede kazandın? Nerelere, nasıl harcadın? Cimri mi idin, müsrif mi idin? Fakirin hakkını verdin mi?" sorularına muhatap olacaklarını, hepsine tek tek hesap vereceklerini bilmelerinden olsa gerek; kibirden çok uzakta, paylaşmayı bilen, taşıdıkları yükün farkında insanlar...
Fakir olanlar ise, kanaati, faziletli ve ahlâklı olmayı, başkasının malında aslâ gözlerinin olmamasını öğretiyorlar çocuklarına...
Saygı, sevgi karşılıklı... Üstünlük, insan olmakta... İnsan olmak da kul olmakla mümkün olduğunu göre, en üstün olan insan, Allâh'a en iyi kulluk yapan...
"-Neden fakiriz?" diye ağlamıyor fakir çocukları... Özenip durmuyorlar zenginlere...

"-Biz çok zenginiz!" diye övünmüyor zengin çocukları, kibirliliği öğrenmemişler, ana-babalarından kardeşliği öğrenmişler. Üstünlüğün sadece Allâh'a âit olduğunu biliyorlar. Fakirler, çocuklarını zengin olanlara düşman yetiştirmiyor. Çünkü iç içeler ve herkes birbirine muhtaç...

Şunu çok iyi biliyorum ki; kibir öğreniliyor, kendini üstün görme de, küstahlık da... Kanaat de öğreniliyor, kanaatsizlik de... İstanbul'a ilk tayin olduğum, 2003 yılı idi. Vazife îcabı Silivri'ye vaaza gittim. Dönüşte trafik çok yoğundu. Hemen yanımızdaki araçta iki çocuk ve annesi, çocukların ellerinde "tatilya" yazılı balonlar vardı. Belli bir zaman sonra araçlar bekleme hâlinde iken üç-beş sokak çocuğu peydah oldu arabanın etrafında... Bütün güçleri ile iki çocuklu kadının arabasının camlarına vurmaya, öfkeli seslerle bağırmaya başladılar. Araçtaki çocuklara küfrediyorlardı. Kadın camları sıkı sıkı kapatıp, korkudan renkleri atmış ağlayan çocuklarını susturmaya çalışıyor, dışarıdaki vahşî çocuklara da engel olamıyordu. Neydi o sokak çocuklarının öfkesi? İçerideki çocuklar, neden uzaylı görmüş gibi çığlık atıyorlardı? Bazı araç sahipleri bağırınca çocuklar dağıldı.

Bir dönem, 2004 yılı idi yanılmıyorsam; Levent'te bulunan esnafın arabalarının tekerleri bıçaklanıyor, camları kırılıyordu. Kimler, kimlerden intikam alıyordu? Ve neden insanlar binlerce liralık maddî zarara sokuluyordu? Nasrettin Hoca yaşamıyorsa da sözü hâlâ yaşıyor: Biri yer, biri bakar, kıyamet orda kopar. Gettoların (yoksul halkın yaşadığı, mağdur gecekondu semtleri) olduğu yerlerde, hangi alt geçitten can güvenliği içinde geçebiliriz? Hangi hırsızdan emin olabiliriz? Altınımızı rahatça kolumuza takıp yürüyebilir miyiz? Zengin çocukları ile fakir çocuklarının; birinin

diğerini düşman, diğerinin de uzaylı gibi seyrettiği yerde, nasıl birbirinin hâlinden anlayan, empati kuran nesiller yetişecek?

Ne fakirlik, Allâh'ın bazı kullarına verdiği utanç verici bir ceza; ne de zenginlik Allâh'ın diğer bazı kullarına verdiği gurur verici bir mükâfat. Hepsi de imtihan... İsrâ Sûresi 18 ilâ 21. âyetlerde bu hususu Cenâb-ı Hak şöyle bildiriyor:
"Her kim bu çarçabuk geçen dünyayı dilerse, ona, yani dilediğimiz kimseye dilediğimiz kadarını dünyada hemen verir, sonra da onu, kınanmış ve kovulmuş olarak gireceği cehenneme sokarız."

"Kim de âhireti diler ve bir mü'min olarak ona yaraşır bir çaba ile çalışırsa, işte bunların çalışmaları makbuldür."
"Hepsine, onlara da, bunlara da (dünyayı isteyenlere de, âhireti isteyenlere de) Rabbinin ihsânından (istediklerini) veririz. Rabbinin ihsânı kısıtlanmış değildir."
"Baksana, Biz insanların kimini, kiminden nasıl üstün kılmışızdır!.. Elbette ki, âhiret, derece ve üstünlük farkları bakımından daha büyüktür."
Şam Ordusu kumandanı Ebû Ubeyde bin Cerrah hazretleri, büyük bir kalabalıkla Hz. Ömer'i karşılamaya çıkar. Hz. Ömer, yolculuk süresince kölesi ile nöbetleşe deveye bindiğinden, Şam'a girdikleri esnâda köle devede, Halife ise devenin yularından tutmuş, dereden geçtikleri için de ayakkabıları elinde bir vaziyettedir. Bunu gören kumandan hemen yetişir:

"-Efendim, bütün Şamlılar, bilhassa Rumlar, Müslümanların halifesini görmek için toplandılar. Size bakıyorlar."
Bu sözü işiten Hz. Ömer:
"-Yâ Ebâ Ubeyde! Senin bu sözünü duyanlar, insanın şerefini, vasıtaya binerek gitmekte ve süslü elbise giymekte sanacaklar. Biz daha önce zelîl ve hakîr bir kavimdik. Allah Teâlâ, bizleri Müslümanlıkla şereflendirdi. Bundan başka şeref ararsak, Allah Teâlâ bizi zelil eder."

Allah Teâlâ'nın katında zenginliğin zerrece değeri yok!.. Yüce Rabbimiz, bunu bizzat kendisi bizlere bildiriyor Zuhruf Sûresi'nde... Eğer inananların kalbi bozulmayacak olsa, kâfirlerin evlerini gümüşten tavanlarla süsler ve çıkacakları merdivenleri de gümüşten yapardık, buyuruyor.

"Ey Muhammed! Rabbinin rahmetini onlar mı taksim ediyorlar? Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz taksim ettik. Birbirlerine işlerini gördürsünler diye Biz onların bir kısmını diğerlerinden derecelerle üstün kıldık. Rabbinin rahmeti onların biriktirdikleri şeylerden daha hayırlıdır."
"Eğer insanlar küfre sapan bir ümmet hâline gelmeyecek olsalardı, Biz, O

Rahman olan Allâh'ı inkâr eden kimselerin evlerine gümüşten tavanlar ve üzerine çıkacakları merdivenler yapardık."

"Onların evleri için gümüşten kapılar, üzerine yaslanacakları koltuklar yapardık."
"Daha nice altın ziynetler verirdik. Çünkü bunların Bizce hiçbir kıymeti yoktur. Bütün bunlar dünya hayatının geçici menfaatinden başka bir şey değildir. Âhiret ise, Rabbin katında takva sahipleri içindir."

"Her kim Rahman olan Allâh'ın zikrinden yüz çevirirse, Biz ona bir şeytan musallat ederiz. Artık o şeytan onun yakın dostudur." (ez-Zuhruf, 32-36)
Rabbimizin hakkımızda yapmış olduğu taksimât, bizim için en hayırlı olanı... Herkes fakir yaratılsa idi, ne fabrika bacası tüterdi, ne hastahâne yapılır, ne diyaliz makinası alınırdı. Herkes zengin olsaydı, kimse çöp toplamaz, kimse ekmek yapmaz, kimse inşaatta çalışmazdı. Her iki kesimin de birbirine ihtiyacı var. Kiminin emeği, kiminin parası ile yürür işler... Ama illâ ki kardeşlik, illâ ki sadaka, yardım, zekât... Âyet-i kerîmede:
"Allah, rızık yönünden bir kısmınızı diğerlerinden üstün kıldı. Kendilerine bol rızık verilenler, rızıklarını ellerinin altındakilere vermiyorlar ki, onda eşit olsunlar. Durum böyle iken Allâh'ın nimetini inkâr mı ediyorlar?" (en-Nahl, 71) buyrulmakta.

Toplum olarak en büyük ihtiyaçlarımızdan biri, kul hakkı şuuru ve eğitim. Kamplaşmamak, birlik-beraberlik, şefkat, birbirimizin yarasını en samimi duygular ile sarmak... Önemli olan kardeş olabilmek!.. Allah Rasûlü'nün Medîne'de te'sis ettiği gibi kardeşlik... Her şeyini kaybetmiş, bir canı ile gelmiş muhâcir ile, yerli halk ensâr arasındaki gibi kardeşlik...Mâlikü'l-Mülk (mülkün gerçek sahibi) olanın karşısında bütün acziyetimizle biz kimiz ki? Sadece haddimizi bilsek, cennet gibi bir dünya için bu bizlere yeter...[25]

GEÇİMİ TEMİN İÇİN ÇALIŞMAK

Herkes için, kendisine ve çoluk çocuğuna yetecek kadar çalışıp kazanması vaciptir. Bundan fazlasını aramak mubah olup Rabbin ibadeti ile meşgul olmakta da sakınca yoktur. Övünmek, böbürlenmek, gösteriş yapmak için kazanmaz, fazla kazanç için farz ibadeti terketmezse, bir mahzuru yoktur. Yeteri kadar rızık talebinde bulunmanın vacip olduğunun delili ise, aşağıda anlatılanlardır:

Allâhü Teâlâ, farz ibadetlerin yapılmasını gerekli kıldı. Kulun, farzları edaya hazır olmasını da ancak elbiseye ve nefsin kuvvetine bağlı kıldı. Bunlar ise ancak çalışıp kazanmakla mümkün olur. Sonra, Allâhü Teâlâ şöyle

[25] Fatma Hale Liman -Şebnem Dergisi 70. sayı

buyurdu: **“Namaz eda edildikten sonra yeryüzüne dağılın. Allâh’ın fazlını isteyin...” (Cum’a s. 10)**

Abdullah b. Mübarek (r.a.) şöyle anlatır: “Bir kimse, pazar işini bırakırsa, mürüvveti gider. Huyu kötüleşir.” Hakîm Ebûl Kasım (r.a.) şöyle der: “Helâl yoldan rızık aramak, iffetli ihtiyaç sahibini güzel eder. Günü gününe kazanıp yiyenin ayıbı örtülür. Aklı az, düşük muhannetlerin (namert) dilini keser.”

Dediler ki: “Her şeyin bir süsü ve zineti vardır. Gencin süsü ve zineti ise, çalışması içinde gizlidir.” Dediler ki: “Altı huy vardır. Bunlar, bir insanda bulunursa, o insanların efendisi olur.” Kendisinin ve çoluk çocuğunun rızkını helâl yoldan çalışıp kazanmak ise bu huylardan bir tanesidir.

Şöyle dendi: “Rızık talebi işini bırakmak, üç şeyden ötürü olur: Tembellik, takva, utanmak.” Bir kimse, tembelliği yüzünden rızık istemeyi bıraksa, sonunda dilenciliğe düşer. Takva yüzünden rızık talebini bırakanın da tamah yoluna kaymasından korkulur. Utandığı ve çekindiği için rızık istemeyi bırakan ise, bir gün gelir ki, hırsızlık yolunu tutar.[26]

TİCARET AHLAKI NASIL OLMALIDIR?

Bizler, malı meşrû yollardan kazanmakla mükellefiz ve meşrû yerlere sarfetmeye de mecbûruz. Ârif bir tüccâr, dünya ticâretini devâm ettirirken daha büyük olan âhiret kazancını yâni ticâreten len-tebûr’u ihmâl etmeyecek, ebedî saâdeti düşünüp ilâhî yoldan ayrılmayacaktır.

Rasûlullâh sallâllâhu aleyhi ve sellem buğday satan bir adama rastladı. Satıcıya:

“–Nasıl satıyorsun?” diye sordu.

Adam da kendince anlattı. O esnâda Rasûlullâh sallâllâhu aleyhi ve sellem’e:

“–Elini onun (buğdayın) içine daldır!” diye vahy (işâret) edildi.

Allâh Rasûlü sallâllâhu aleyhi ve sellem de elini daldırdı ve buğdayın ıslak olduğunu gördü. Bunun üzerine:

“–İnsanların görmesi için ıslak olanı üst tarafına koysaydın ya! Aldatan bizden değildir.” (Müslim, Îmân, 164) buyurdu.

Hadîs-i şerîfte ifâde edildiği üzere İslâm iktisâdî sistemi, ticâretin temelini doğruluk ve dürüstlükle ferd ve cemiyete hizmet anlayışı üzerine kurmuştur.

---

[26] Ebü’l Leys Semerkandi, Tenbihül Gafilin Bostanü’l Arifin, s.890-891

Malın, üreticiden tüketiciye intikâli demek olan ve sermâye kadar gayreti de gerektiren, üstelik kâra olduğu kadar zarâra da dönüşme ihtimâli bulunan ticârî faâliyet, malın, fâidesini artırdığı cihetle helâl kılınmış, hattâ teşvîk edilmiştir. Hazret-i Peygamber sallâllâhu aleyhi ve sellem'in mübârek lisânından, **"Kazancın onda dokuzunun ticârette olduğu…"** husûsunun ifâde edilmesi düşünülürse, bu teşvîkin derecesi daha kolay anlaşılabilir. Diğer taraftan İslâm inancının dayandığı beş temel amelî esâsın hac ve zekât gibi en ehemmiyetli iki tanesi, zengin olan mü'minlere mahsustur ki, bunlar da aynı zamanda meşrû yoldan zengin olmanın teşviki mâhiyetindedir. Hadîs-i şerîfte ifâde buyrulan:

"Veren el, alan elden üstündür." (Buhârî, Zekât, 18) şeklinde verici olmaya yönlendiren hüküm de bu istikâmette değerlendirilebilir.

Bununla beraber mal ve serveti elde etmenin en önemli vâsıtası olan ticârette:

"Her ümmetin bir fitnesi vardır. Benim ümmetimin fitnesi maldır." (İbn-i Hanbel, IV, 160) hadîs-i şerîfi akıldan çıkarılmamalıdır.[27]

[27] Osman Nuri Topbaş- Son Nefes-Erkam Yayınları https://www.islamveihsan.com/ticaret-ahlaki-nasil-olmalidir.html

KUL HAKKI

Yüce dinimiz İslam'da hak kavramına büyük önem verilmiş, insanın görev ve sorumlulukları "Allah hakkı ve kul hakkı" diye iki temel grupta ifade edilmiştir.

Kul hakkı, insanın can, mal ve namus gibi dokunulmazlıklarının her türlü haksızlık ve tecavüze karşı korunmasına yönelik haktır. Kul hakkından doğan günahların ve cezaların Yüce Allah (c.c.) ya da devlet tarafından bağışlanması söz konusu değildir, ancak hak sahibinin bağışlaması ile ortadan kalkabilir. "Ey kavmimiz! Allah'ın davetçisine uyun ve O'na inan ki (Allah) günahlarınızdan bir kısmını bağışlasın ve sizi, acı azaptan korusun" (Ahkâf, 46/31) ayetini yorumlayan müfessirler, bağışlanacak günahların Allah hakkını ilgilendirdiğini, kul hakkından doğan günahların ise Allah tarafından bağışlanmayacağını söylemişlerdir. (Şamil İslam Ansiklopedisi, Kul Maddesi)

İnsanların haklarını ihlâl, kamu mallarını korumamak, Allah'ın affetmeyeceğini bildirdiği büyük günahlar arasındadır. Bu nevi günahları işleyenler, dünyada hak sahipleriyle helalleşip tövbe etmedikleri takdirde, ahirette hak sahipleri onlardan haklarını alacak ve Allah'ın huzurunda hesaplaşacaklardır.
Kul hakkının helalleşmedikçe bağışlanmayacağı konusunda Hz. Peygamber Efendimiz de şöyle buyuruyor: "Kimin üzerinde din kardeşinin ırzı, namusu veya başka bir şeyiyle (malıyla) ilgili bir zulüm varsa (haksızlık etmiş ise) ne dinar ne de dirhemin olduğu bir günden önce, onunla helalleşsin. (Değilse o gün) salih ameli varsa yaptığı haksızlık kadar ondan alınır, eğer sevapları yoksa hak sahibinin günahlarından alınıp ona yüklenir." (Buharî, Mezâlim 10, 2269)

Bu hadisten de anlaşıldığı üzere kul hakkını ihlal eden kişi affedilmediği gibi, salih amelleri ve sevapları, zulme uğrayan kişiye verilecek, şayet sevapları biterse onun günahını da üzerine yüklenecektir. Böylece kul hakkı yüzünden kişi iflas eder. Resûlullah (s.a.s.) müflis kişiyi şöyle açıklıyor: "Müflis kimdir bilir misiniz? Sahabiler: "Bize göre müflis, parası ve malı olmayandır" dediler. Resulullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Ümmetimden müflis o kimsedir ki, kıyamet günü; namaz, oruç ve zekâtı ile ve fakat (bununla beraber) falana hakaret etmiş falana iftira etmiş, falancanın malını yemiş falancanın kanını dökmüş falancayı dövmüş olarak gelir. Dolayısıyla falana onun sevaplarından, falancaya yine sonun sevaplarından alınıp verilir. Eğer üzerindeki borç ödenmeden önce sevapları tükenirse zulmetliği o kimselerin günahlarından alınarak ona yüklenir. Sonrada cehenneme atılır." (Müslim, Birr, 59; 4678) Peygamber Efendimiz (s.a.s.) Allah yolunda savaşırken

öldürülen kimsenin bile kul hakkından doğan günahlarının affedilmeyeceğini bildirmiştir. (Riyaz'üs Salihin Tercüme ve Şerhi, c.2, s.46)
Kul hakkını sadece maddî haklar olarak düşünmek doğru olmaz. Başkasına sövmek, hakaret etmek, kötü söz söylemek, yalancı şahitlik yapmak, iftira etmek, namuslu insanların namusuna dil uzatmak, haksız yere birinin malını yemek, kanını dökmek, insanları dövmek gibi her türlü zulüm ve haksızlık birer hak ihlalidir. Hakkın azı ile çoğu arasında fark yoktur.

Yüce Rabbimiz, kitabımız Kur'an-ı Kerim'de her insanın doğuştan itibaren sahip olduğu hakların korunmasını istemiş, kul hakkını ihlal ederek insanlara zulüm edenler için ahirette büyük bir azap olduğunu bildirmiştir: "Ceza yolu ancak insanlara zulmedenler ve yeryüzünde haksız yere taşkınlık edenler içindir. İşte onlar için elem dolu bir azap vardır." (Şûrâ, 42/42)
Peygamber Efendimiz (s.a.s.) de helal olmayan herhangi bir yolla bir Müslümanın hakkını almanın mesuliyetini şöyle açıklamıştır: "Yemin ederek bir Müslümanın hakkını alan kimseye, Allah cehennemi vacip kılar, cenneti de haram eder." Bir adam dedi ki: "Ya Resûlallah! Şayet o küçük ve değersiz bir şey ise?" Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.s.) şöyle cevap verdi: "Misvak ağacından bir dal bile olsa böyledir." (Müslim, Îmân 218; İbni Mâce, Ahkâm, 8)

Müslüman, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in buyurduğu gibi eliyle ve diliyle başkalarına zarar vermeyen kimsedir. (Buhari, İman, 4-5) O halde, hiçbir şekilde insanlara zarar vermemeye, kimsenin gönlünü kırmamaya, hakkını yememeye gayret edelim. Özellikle şu mübarek üç aylarda üzerimizde hakkı olanlarla bir an önce helalleşemeye bakalım. Kul hakkıyla Allah'ın huzuruna çıkmaktan sakınalım.[28]

Kul hakkı konusunu Kitabımıza almanın gayesi içerikte de anlatıldığı gibi başkalarının bir şekilde hakkı olan şey haksızlıkla alınmış ise helalleşmek iktiza eder ki, iş ahlakı kavramının aslında temelini iktiza eder. Anlatıldığı gibi helalleşmek gerekir.

---

[28] Mehmet Sönmezoğlu- Kocaeli İl Müftüsü

ALLAH’IN NİMETİNİ ARTIRDIĞI VAKİTLERDE DE GAFLETE KAPILMAMAK GEREKİR

Hayatında bir eksiklik olduğunda; beklentileri ya da istekleri umduğu şekilde gerçekleşmediğinde, genellikle insanın Allah'a yönelişindeki samimiyet, derinlik ve ihlas da alabildiğine artar...Çoğu insanın Allah'a en samimiyetle yöneldiği anlar, bu kişilerin hayatlarında birtakım eksikliklerin, sıkıntıların ya da sorunların yer aldığı zamanlardır. İnsanlar, acizliklerini, güçsüzlüklerini ve Allah'a ne kadar muhtaç olduklarını en kamil anlamda böyle zamanlarda kavrarlar. Ve Allah'a, bu kavrayışın getirdiği samimiyetle yönelirler. Dualarındaki candanlık, ihlas ve derinlik, ruh hallerindeki netlik, açıklık ve dürüstlük, ve Allah'a yalvarışlarındaki teslimiyet çok yüksek seviyelere ulaşır. Bu anlarda kişi, kendi ruhundan yansıyan bu samimiyete, Allah'a karşı olan sevgisindeki coşkuya, candanlığına, yakınlığına ve teslimiyetine kendisi de şahit o olur. Allah'a karşı kalbinde yaşadığı bu samimiyetten kendisi de çok hoşlanır ve bu halini günlük hayatın hiçbir aşamasında kaybetmemek ister. Hayatının geri kalanına hakim olan yüzeysel haline bir daha hiç geri dönmemek için ruhunu eğitmeye çalışır.

Ancak ne var ki, Allah insanın dualarına icabet ettiğinde, üzerindeki sıkıntıyı kaldırdığında ve o kişiye olan nimetini artırdığında, çoğu insan, bir şekilde yaşadığı bu derinlikten uzaklaşır. Ve çoğu zaman içerisine düştüğü gafleti fark etmesi de, ancak nimetlerin tekrar elinden gitmesiyle gerçekleşir.Oysa ki insanın bu derinliği bir hayat şekli olarak yaşaması için, illaki yokluk ve sıkıntı içerisinde bir hayat sürmesine gerek yoktur. İnsan Allah aşkıyla, derin Allah sevgisiyle hayatının her anında aczini, fakrını, muhtaçlığını olabilecek en açık şekliyle hissedip bunun getirdiği ruh hali içerisinde bir yaşam sürebilir. Bu tamamen kişinin şuurunu açıp niyet etmesine bağlıdır. Allah insana düşünce gücünü istediği kadar derinleştirebilme imkanı vermiştir. Allah'ın üstün sıfatları, sonsuz mükemmellikteki ahlakı ve yaratışı üzerinde düşünmek, Allah'ın sıcak dostluğunun, sevgisinin, şefkatinin alametlerini günün her anında fark edebilmek, bir insanın Allah'a karşı en derin ve en güzel ahlakı yaşamasına vesile olur.

Bu derinliği yaşayan bir insan, zorluk ve sıkıntı içindeyken Allah'a olan muhtaçlığını ve acizliğini ne kadar iyi kavrayabiliyorsa; Allah kendisine nimet, bolluk, bereket verdiğinde de aynı şuur açıklığında yaşar. Hatta Allah'ın lütfettiği her bir nimet, onun Allah'a karşı olan teslimiyetini bağlılığını, Rabbimiz'e duyduğu derin saygı ve sevgiyi daha da artırır. Kendisine yalnızca Allah'ın birer ikramı ve lütfu olarak verilen nimetlere layık olamamaktan, içerisinde bulunduğu rahatlık ve refahtan dolayı gaflete kapılmaktan, aczini unutup büyüklenmekten, tüm sahip olduklarını normal ve olağan karşılar hale gelmekten titizlikle sakınır. Yaşadığı her an, Allah'ın

rahmetini, şefkatini, sevgisini, affediciliğini, lütfunu, yakınlığını en derinden hissetmenin verdiği bir şükür hali içerisindedir. Hayatına katılan her güzellik, önce Allah'a yönelmesine vesile olur. Ve o güzelliklerden istifade ettiği her an, içinde Allah'ı derinden sevmenin mutluluğunu, heyecanını yaşar. Allah dilediği için bu güzelliklerin onun çevresinde olduğunun; sahip olduğu mutluluğu, huzuru, nimetleri yalnızca Allah kendisini seçip lütfettiği için yaşadığının kesintisiz olarak şuurundadır. Allah'ın, dilediği anda hayatını tümüyle değiştirebileceğinin; tüm nimetleri bir anda yokluğa, eksikliklere, sıkıntılara dönüştürebileceğinin çok açık bir şekilde farkındadır. Bu nedenle de, yokluk ve sıkıntı anlarında Allah'a olan yakınlığı ne kadar samimi ise işte yaşadığı bu nimetler ve güzellikler içerisinde olduğunda da aynı samimiyet ve candanlık içerisindedir. Zorluk ve sıkıntıyla karşılaştığında Allah'a ne kadar gönülden ne kadar coşkulu bir sevgi, içtenlik ve bağlılık ile dua ediyorsa, hayatı istediği her türlü güzellik ve nimetle dolu olduğunda da Allah'a aynı teslimiyet, aynı acizlik, aynı muhtaçlık ve aynı samimiyet ile yalvarıp yakarır.

İşte bu ruh hali, bir müminin kalbindeki gerçek imanın bir alametidir. Allah böyle bir insana, bir kimsenin dünya şartlarında isteyebileceği, tasarlayabileceği, aklının kavrayabileceği en güzel hayatı yaşatsa; nimetlerin en fazlasını, en güzellerini verse; mutluluğu, neşeyi, sevgiyi, huzuru olabilecek en yüksek hazlar ile yaşatsa da bu kişi sahip olduklarında dolayı ruhunu yozlaştırmaz. Allah'a karşı olan yakınlığında, sevgisinde, coşkusunda, Rabbimiz'e olan muhtaçlığını kavrayışında hiçbir olumsuz değişiklik olmaz. Yine her anını, yalnızca Allah'ın rızasını -olabilecek en fazlasıyla- kazanabilme aşkıyla; Allah'ın en sevdiği kulu olabilme tutkusuyla, Allah'ın lütfuna, rahmetine, nimetine, sevgisine layık olabilme coşkusuyla geçirir. Ve yine her an, Allah'ın lütfunu gereği gibi takdir edememekten, Allah'ın rahmetine layık olamamaktan, Allah'ın istediği ahlakı en mükemmel şekliyle yaşayamamaktan şiddetle korkup sakınarak yaşar. Ve gösterdiği bu imani hassasiyet de -Allah'ın izniyle- böyle bir kimsenin, sıkıntı altında da olsa, nimet içerisinde de olsa, sürekli olarak derin imanda yaşamasını sağlar. Gülay Pınarbaşı

NETİCE-İ KELAM

Zamanımızda rekabet adına ticari zulmün arttığı bir gerçektir.

Ekonomi literatüründen iktisat; bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak için kıt olan kaynakları kullanarak fayda sağlamaktır. Bunları sağlamak için yani iktisat (ekonomi) için girişimcilerin olması ve işletmelerin bulunması gerekir olarak tanımlanmaktadır. Bizim temel kültürümüzde ise iktisat kanaatle birlikte anılmaktadır. Girişimci, üretim elemanlarını (doğa, emek, sermaye) sistemli ve bilinçli bir şekilde bir araya getirerek mal ve hizmet üretimini sağlayan kişidir. İşletme, üretim faktörlerini planlı ve sistemli bir şekilde bir araya getirerek mal ya da hizmet üretimi amacı güden üretim birimine denir. Günümüz işletmelerinde üretilen mal veya hizmetlerin az giderlerle çok kar elde etme isteği esas amaçtır. Klasik iktisat, Keynesyen iktisat anlayışı, Kapitalist, sosyalist ve karma iktisadi sistem gibi farklı görüş ve kavramlar ortaya çıkmıştır. Bizim dinimizde haram kabul edilen faiz Batı İktisat anlayışında dengeleyici unsur olarak kabul edilmiştir. Bizde diyargamlık esas iken batı iktisadı ezici rekabeti öncelemiştir. Bugün Batı ile her alanda entegre olunan iktisadi yapılarda Batı'nın iktisat prensipleri piyasaya tamamı ile hâkim olmuş, ahlaki ve dini norm ve kavramlar arka planda sadece dindarlara mahsus kalmıştır ki, pek çok konuda Batı ile uyumlu fetvalar ortaya saçılmış vaziyettedir. Konuyu kanaat iktisat bağlamında ele alacak olursak; Kanaat ile iktisat arasında birbirini tamamlama manası vardır, birisi eksik olsa diğerinin fayda ve kemali görülmez.
İnsan önce verilen rızka kanaat edecek, sonra bu rızkı iktisatlı ve tutumlu bir şekilde sarfedecek.
Bu iki kurala uyduğu zaman insanın hayatı hem huzurlu hem bereketli hem de minnetsiz geçecektir.
Batı iktisat kavramları üzerine güzellemeler düzerken, para kaynağını sömürgecilik üzerinde kurmuş, sömürdükçe zenginleşmiş, zenginleştikçe sömürmüş ve bu haz ile daha hırsla sömürmüştür.[29]

Toplumumuz maalesef iktisat dersini Avrupalı sömürgecilerden öğrenmek zorunda kalmış, kadim değerler unutulmuştur. Hak yemek, vebal almak umursanmaz olmuştur. Rekabet adına her türlü ticari oyun mübah görülmüştür.

Halbuki bizim iş ahlakımız İslami değerler ile yoğurulmuş iken Avrupa'nın zihniyeti ve ticari algısı revaç bulmuş acımasızlık her yerde kendini göstermiştir.

---
[29] https://www.academia.edu/44987183/INSAN_TOPLUM_VE_IKTISAT

Özümüze dönmek, hak, hukuk kavramlarının toplumun temel dinamiklerinin yeniden inşa etmek hususunda elimizden geleni yapmalı ve hem ekonomik hem sosyal refahı tekrar sağlamak zorundayız. Yoksa bu vebal ahirette yakamızı bırakmaz.